Baharlık Kitap Dizisi 27

PSİKANALİZ YAZILARI

André Green

Sonbahar 2013

BAĞLAM

Baharlık Kitap Dizisi 27

PSİKANALİZ YAZILARI

André Green

Sonbahar 2013

BAĞLAM

Bağlam Yayınları 385
Psikanaliz Yazıları
Baharlık Kitap Dizisi 27
André Green
Sonbahar 2013

ISBN 975-6947-36-5 (TK No)
978-605-5809-82-9 (27. Cilt)

Psikanaliz Yazıları

Yayın Yönetmeni: Talat Parman
Yayın Kurulu: Talat Parman, Ayça Gürdal Küey,
Behice Boran, Evrem Tilki
Danışma Kurulu: Talat Parman, Ayça Gürdal Küey, Elda Abrevaya,
M. Levent Kayaalp, Tevfika İkiz, Raşit Tükel

Birinci Basım: Ekim 2013
Kitap Tasarımı: Canan Suner
Baskı: Kayhan Matbaacılık
Merkez Efendi Mah. Fazılpaşa Cad. No: 8/2
Topkapı/İstanbul

Yayınevi Sertifika Numarası: 11081
Matbaa Sertifika Numarası: 12156

BAĞLAM YAYINCILIK Ankara Cad. 9/1 34410 Cağaloğlu/İstanbul
Tel: (0212) 513 59 68 / 244 41 60 Tel-Faks: (0212) 243 17 27
Web: www.baglam.com e-mail: baglam@baglam.com

sunuş

Psikanalitik uğraşın analist analizan ilişkisinde belli bir asimetri yarattığı doğrudur. Psikanalist analizandan serbest çağrışım yapmasını bekler ve analizanın serbest çağrışımlarını dalgalı dikkatle dinler. Ancak yorumlarını, dalgalı dikkatiyle kaydettiklerinden yola çıkarak ve analizinin ona sağlamış olduğu kendini tanımaya, klinik deneyimine, kuramsal bilgisine ve teknik becerisine dayanarak yapar. Diğer bir deyişle, analist analizan iletişimi alışılmış anlamıyla bir diyalog değildir.

Ancak dış gerçeklikten kaynaklanan bazı kaçınılmaz olaylar analist ve analizanı ortak bir yaşantıda birleştirebilir ve alışılmış anlamda bir diyalogun geçici olarak ortaya çıkmasına neden olabilir. Her ikisinin de aynı anda ve birlikte yaşadıkları ve dış gerçekliğe bağlı bu olaylar aralarındaki analist analizan ilişkisinin kısa bir süre için de olsa simetrik bir nitelik kazanmasına yol açabilir. Bu olayların hemen her zaman şiddet unsuru içerdiğini ve dolayısıyla travmatik bir nitelik taşıdıklarını da vurgulamak gerekir. Burada ülkemizden iki örnek vermek istiyorum.

Ağustos 1999 tarihli "Marmara depremi", binlerce kişinin ölümüne ve çok büyük bir yıkıma neden olmuş, depremi bizzat yaşayan analistleri ve analizanları maddi ve manevi kayıplar yaşamak deneyiminde birleştirmişti. Bu doğal yıkımın yaralarını sarmak ve yinelenmesine karşı korunma yöntemleri geliştirme çabaları ortak bir yaşamsal kaygı olarak analitik uğraşın iki aktörünü aynı sahnede simetrik bir konuma sokmuştu. O dönemde birçok analist muayenehanelerinde deprem çantası bulundurmuş, birçok analizan bunu sorgulamış, öte yandan her ikisi de çantalarında ya da ceplerinde fener veya düdük gibi gereçleri bulundurmayı ihmal etmemişlerdi. Analizanların divanın sağlamlığını deprem anında bir yaşam üçgeni oluşturabilme kaygısıyla sorgulamaları bile söz konusu olmuş, analistler bunu elbette aktarım çerçevesinde yorumlarken, seans sırasında olabilecek bir depremde nereye sığına-

caklarını da düşünmeden edememişlerdi. Şüphesiz onlar da analizanları gibi, doğanın şiddeti karşısında insanın yegane sığınağı olan kültürün seçkin bir ürünü olan psikanalizin onlara armağan ettiği divanın ödipal üçgen kadar sağlam bir yaşam üçgeni oluşturup oluşturmayacağından emin olmaya çalışmışlardı. Böylesi zorlu sınavlarda aktarım ve karşı aktarım hareketlerinin çerçevenin dayanıklılığını hayli sınamış olduklarından emin olabiliriz.

2013 Haziranında önce İstanbul-Taksim'i sonra tüm Türkiye'yi etkisi altına alan "Gezi direnişi" de analist analizanı benzer bir ortak yaşam deneyimiyle karşı karşıya bıraktı. Bu olaylar sırasında ortaya çıkan otoritenin şiddetinin yol açtığı yıkımın yaralarını sarmak çabası bir yanda, yeni şiddet dalgalarından korunmak kaygısı öte yanda, analiz seanslarının havası bir hayli değişti. Ancak bu kez maske, kask ve gözlük el altında bulunduruldu, pencere ve kapılar gaz geçirir olsa da analitik çerçevenin sağlamlığına güvenildi. Otorite şiddetine karşı bireyi savunan ve ona güvenli bir sığınak sunan psikanaliz, ruhsal yaşamın gereksinim duyduğu yaşamsal özgürlük üçgenini, analist-analizan-çerçeve olarak hem analizana hem de analiste sunmaya çalıştı. Böylece her ikisinin bireysel özgürlük gereksinimi ve hakkı, makul bir simetride birleşti. Ancak psikanaliz, yaşamsal tehdit altında bulunan her ikisinden özgürlüğü sağlayan çerçeveyi koruma cesaretini de bekledi.

Evet, psikanaliz temelinde bir özgürlük ve cesaret uğraşıdır. Söz konusu olan yalnızca her şeyi söyleyebilme ve her şeyi duyabilme özgürlüğü ve cesareti değildir. Analist ve analizanın dış gerçekliğin zorlamalarına ve zorunluluklarına, doğal ya da otoriter şiddetin travmatik deneyimlerine karşın, aynı acıları, öfkeleri, küskünlükleri, hayal kırıklıklarını, umutları ve coşkuları yaşarken, yani simetrik bir konuma gelmişken, psikanalitik uğraşı sürdürebilmeleri ve psikanalitik çerçeveyi korumaları hem özgürlük hem de cesaret ister.

Evet, psikanalistler ve analizanlar özgür ve cesur olmalıdırlar. Sigmund Freud yalnızca analizanlarını serbest çağrıma davet ederken ve analistlerden her şeyi duyabilmelerini isterken değil, dönemi için çok aykırı düşünceleri ortaya koyarken, "doğru bildiğimi her zaman söyleyeceğim" derken, Nazi faşizminin tehdidi altında analitik uğraşını sürdürürken de bir birey olarak her zaman özgür ve cesur olmak gerektiğini gösterdi bize.

Psikanaliz bir yandan sunduğu çerçeve ile analist analizan arasında bir asimetri oluşturur, bir yandan da özgürlük cesaret ekseninde onları simetrik bir konuma sokar. Psikanalizi tekinsiz kılan da bu değil midir?

***

Düzenli yayınlarda değişimin her zaman gelişim yönünde olmasını ilke olarak benimsediğimizden, *Psikanaliz Yazıları*'nı hazırlama uğraşını bu sayıdan başlayarak yayın kurulu ve danışma kurulu olarak iki kurulla genişletmeye karar verdik.

Psikanaliz Yazıları'nın İlkbahar 2014 sayısı için yazılarınızı ve önerilerinizi lütfen baglam@baglam.com adresine iletiniz.

TALAT PARMAN

İçindekiler / Contents

sunuş | 5
presentation
TALAT PARMAN

önsöz | 11
preface
TALAT PARMAN

andré green: psikanalize adanmış bir yaşam | 13
andré green: a life dedicated to psychoanalysis
AYÇA GÜRDAL KÜEY

andré green: geleceğin zanaatkârı | 23
andré green: artisan of the future
BERNARD CHERVET / ÇEVİREN/TRANSLATED BY : LEVENT METE

psikanaliz: söz konusu olan nedir? | 27
psychoanalysis: what is the matter?
ANDRE GREEN / ÇEVİREN/TRANSLATED BY: LEVENT METE

olumsuz ve yıkıcılık | 49
negative and destructivity
BERNARD CHERVET / ÇEVİREN/TRANSLATED BY : TALAT PARMAN

beyaz psikoz | 63
white psychosis
TALAT PARMAN

yaşam narsisizmi/ölüm narsisizmi: bir, iki ve sıfırın hikayesi | 75
life narcissism, death narcissism: the story of one, two and zero
M. LEVENT KAYAALP

ölü anne karmaşası | 85
the complex of the dead mother
ELDA ABREVAYA

dosya ötesi

geçicilik | 95
on transience
SIGMUND FREUD / ÇEVİREN/TRANSLATED BY: PINAR ARSLANTÜRK

aktarımla biçim bozulmasının görüntüleri | 99
aspects of deformation by transference
LAURENCE KAHN / ÇEVİREN/TRANSLATED BY TALAT PARMAN

istanbul psikanaliz derneği başkanının uluslararası psikanaliz derneği genel kurulundaki konuşması | 119
istanbul psychoanalytical association's president's speech at the IPA business meeting
AYÇA GÜRDAL KÜEY

ingilizce özetler | 123
summaries

etkinlik duyuruları | 127
activities

önsöz

2 Ocak 2012'de Paris'te ölen André Green, yirminci yüzyılın en önemli psikanalistlerinden biridir. Psikanaliz kuramına yaptığı katkılar yalnızca Fransa'dakileri değil hemen tüm ülkelerdeki psikanalistleri etkilemiş, çok önemli soruların sorulmasını ve yanıtlar aranmasını sağlamıştır.

André Green oldukça genç sayılabilecek bir yaşta önemli yapıtlar ortaya koymaya başlamış ve son derece zengin bir düşünce yaşamının ürünü olan *beyaz psikoz*, *ölü anne*, *olumsuz*, *yaşam ve ölüm narsisizmi* gibi kavram ve yaklaşımları günümüz psikanalistlerine armağan etmiştir. Öte yandan duygulanım ve dil üzerinde yoğunlaştırdığı ve tüm yaşamı boyunca geliştirdiği çalışmaların klinik yansımalarını da psikanalitik karşılaşmadan köken alan bir "klinik düşünce" tanımlayarak kuramsal bir çerçeveye oturtmuştur.

André Green'den söz ederken onun ülkemiz psikanalizine olan katkılarını da vurgulamak gerekir. Green ilk olarak 1985'de Ulusal Psikiyatri Kongresine davet edilmiş ve bu kongrede "psikanalizin geleceği" üzerine önemli bir konuşma yapmıştır. Bu konferans kendisini dinleyen birçok meslektaşın o sıralarda yeni başlamakta olan ülkemiz psikanaliz hareketine olan yakınlıklarının artmasında önemli bir rol oynamıştır. Öte yandan 2001 yılında İstanbul Psikanaliz Derneği'nin kuruluşundan birkaç gün sonra gerçekleştirilen "Psikanaliz ve Zaman" temalı 3. Uluslararası İstanbul Psikanaliz Buluşmaları'nda verdiği açılış konferansıyla bizlere sağladığı desteği de şüphesiz unutamayız. Zor günler yaşadığımız o dönemde Green'in ona yapılan baskıları ve ayrımcı yaklaşımları hep kararlı ve ilkeli bir şekilde reddetmesi ve toplantımıza katılması ona karşı duyduğumuz şükranın bir diğer nedenidir.

İstanbul Psikanaliz Derneği olarak bu büyük psikanalisti anmak ve onun temel kavramlarından bazılarını tartışmak amacıyla 15 Eylül 2012 tarihinde "André Green'i anmak" başlıklı bir toplantı düzenledik. *Psikana-*

liz Yazıları'nın bu dosyasında başka yazılarla birlikte söz konusu toplantıda yapılan konuşmaların metinlerini de bulacaksınız. Bu büyük psikanalistin kuramını okuyucuya kısmen de olsa tanıtabilmeyi umut ediyoruz.

TALAT PARMAN

andré green: psikanalize adanmış bir yaşam

AYÇA GÜRDAL KÜEY

André Green'in yaşam öyküsü, ileride geliştireceği kuramsal düşüncelerinin bağlarını bize sunar. Bu bağlarla tanışan okuyucunun psikanalize olan inancının artacağı açıktır. Kuramsal çalışmaları ve klinik uygulamaları ile psikanalizin gelişimine hizmet etmiş olan ünlü analist; kendi öyküsünün ince ayrıntılarına değinmeyi esirgemeyerek bu tanışma şansını okuyucuya verir. Manuel Macias ile gerçekleştirdiği söyleşilerinin bir araya getirildiği kitapta, kendi yaşam öyküsünü ve aile romanını özgür bir tonda dile getirir.[1] Haziran 1991- Kasım 1992 tarihleri arasında gerçekleşen bu söyleşilerden sonra André Green her zamanki titizliği ile ortaya çıkan metinleri gözden geçirmiş ve gerektiğinde düzeltmeler yapmıştır. Aktarmaya çalıştığım yaşam öyküsünde, ben de kendisinin söyleşilerde onayladığı çizgiyi izlemeyi yeğledim.

Kahire ve Çok Kültürlü Yaşam İçindeki Green Ailesi

André Green 12 Mart 1927 tarihinde Kahire'de doğmuştur. Kahire'nin etnik ve kültürel çeşitliliği içinde büyümüştür. Uzun yıllar önce Mısır'a göç etmiş olan ailesi, Kahire'de Fransızca konuşan Avrupalı topluluk içinde yer alır. Anne baba Yahudi kökenlidir. Mısır'daki kültürel zenginlik ortamındaki yaşamı onda, kendi deyimiyle "güçlü yankılar" uyandırmıştır. Bu kültürel iç içe geçmeler, yaşamı boyunca onun çok yönlü merakı ve kavrayışını beslemiştir. O dönemde, Kahire'deki düşünsel

[1] A. Green, *Un Psychanalyste Engagé*, Conversations avec Manuel Macias, Calmann-Lévy Paris, 1994.

zenginlik, belki de Nil'in genişliği ve bereketi gibidir. Avrupalı topluluk içinde büyümek; onu uluslararası politikayı daha çok takip etmeye, kimi zaman da ülkede olan bitenden habersiz kalmaya ve milliyetçilik duyguları ile hiç tanışmamaya kadar götürecektir. Çok ileriki yıllarda, yaşamının o döneminde, Kahire'de oldukça ayrıcalıklı bir hayat sürdüğünü ve ülkedeki yoksulluktan habersiz kalmış olduğunu fark edecektir.

Green, Kahire'deki Fransız Lisesinde öğrenim görür, Fransa ve Fransız kültürüne karşı erken başlayan merak ve ilgisi onu okumaya yöneltir. Bu ilgi yalnızca kültürel ortamından ve okulundan değil, aile öyküsünün onda uyandırdığı duygusal meraktan da ileri gelir. Annesinin, kemik tüberküloz tedavisi için Fransa'da bulunan kızı için çok sık Fransa'ya seyahat etmesi ve her yaz tatilinde, bütün ailenin Fransa'da üç ayı geçirmesi André Green'in çocukluk yıllarını etkileyen ailesel devinimlerdir. Annesinin zihni Fransa'da, ablasındadır. Ayrıca, annesinin kendisine hamileliğini Fransa'ya seyahatlerinden birinde fark ettiğini, aile bireylerinden çokça dinlemiştir. Bu bilgi onda güçlü bir duygusal etki yaratmıştır. Bütün bunlara, annesinin 1940 yılında, Paris'in düştüğünü bildiren haberleri dinlerken gözyaşlarına boğulduğuna ilişkin anısı eklenir.

Lisede tanıştığı Fransız öğretmenleri de onun için etkileyici olmuşlardır. Fransa giderek onun için mitsel bir anlam kazanır. André Green, o yıllarda er ya da geç yaşamını Fransa'da kuracağını bilmektedir. Babasının ölümünden iki yıl sonra ergenlik çağındayken, uzun süreli yatak tedavisi gerektiren bir hastalık geçirir. Bir yıla yakın hareketsiz kalmasına yol açan skolyoz dönemi hayatında büyük rol oynar. Bu süreçte onda çok etkiler bırakan kitaplarla tanışır, ilk Shakespeare kitabına o dönemde kavuşur. Bütün bu süre boyunca arkadaşları onu hiç yalnız bırakmaz. Arkadaşlığın önemini ve sevildiğini kavrar. Bu süreci, mesafe alabildiği, çok düşündüğü bir meditasyon dönemi olarak da tanımlar. Yine lise yıllarının sonunda Fransa'dan gelen bir öğretmen aracılığıyla Freud ile tanışır ve "Psikanalize Giriş"i okur.

André Green, dört kardeşin en küçüğüdür. Ablaları ile arasında on beş ve on iki, ağabeyi ile arasında dokuz yaş vardır. Düzenli aralıklarla gelen çocuklardan sonra uzun bir ara verilmiş, sonra André aileye katılmıştır. O dönem için ileri yaşta bir anne babaya sahiptir ve geç katıldığı ailenin geleneksel kurallarını pek tanıyamadan büyür. André

Green programlanmayan bir bebek olarak dünyaya geldiğini bilir ama bunu arzulanmayan bir bebek olduğu şeklinde yorumlamaz, tam tersi, bu hamileliğin, iradenin gözünden kaçtığı için bilinçdışı bir arzunun meyvesi olduğunu düşünür.

İleride Green'in de dört çocuğu olacaktır, dört oğlu.

Anne/ölü Anne

Annesini en son on dokuz yaşında Fransa'ya yola çıkarken görür ve üç yıl sonra onu kaybeder. André Green kendi deyimiyle, psikiyatriye yönelimini o uzaklarda iken vefat eden annesine borçludur. André iki yaşındayken annesi bir yangında kendi kız kardeşini kaybetmiştir. Kardeşinin yasının ardından anne, derin bir depresyon döneminden geçer. Green'in "ölü anne" kavramı, annesinin depresyonda olduğu dönemde André'de bıraktığı izlerden beslenir. Bunu söyleşilerinden oluşan kitapta şöyle dile getirir: "Çeşitli analizlerimin sonuçlarından biri, sonradan tamamlanan etkiyle (après coup), çalışmalarıma biyografik değil, bizzat yapımı oluşturan öğeleri koyduğumu göstermiştir."[2]

Annesinin varlığının André tarafından *az* ve belki de yokluğuyla *çok* hissedildiği başka bir dönem ise; ablasının kemik tüberkülozu tedavisi için Fransa'da kaldığı dört yıl boyunca, annesinin zihninin fazlaca ablayla ve *uzaklarla* meşgul olduğu yıllardır. Annesinin duyarlılığı "dillere destan"dır. Öyle ki, bir başkası seyredip katlanılabilir olduğunu söyleyene dek bir filmi görmeye cesaret edemez. Bu hassas annenin oğlu ileride "duygulanım" (affekt) ile ilgilenecek ve kuramsal metinler yazacaktır. Çok uzun yıllar geri dönmeyeceği Mısır'dan ve onu son kez uğurlarken gören annesinden uzaklaşırken; yıllar sonra itiraf edeceği gibi; Mısır'ı reddedişi, aslında anneyi ve çocukluk yıllarına olan reddi maskeler. Otuz dokuz yıl sonra Mısır'a döndüğünde o sıcak atmosferin, kendinde anne bedenine temel bir bağ gibi kayıtlı kaldığını anlar.

Baba'dan Baba Figürlerine

Babası uzun yıllar Fransa ile ticaret yapmış ve önemli bir servete sahip olmuştur. Sağlığı nedeniyle Fransa'da kalması gereken kızını

[2] a.g.e. s. 24

aralıksız düşünen André'nin annesi, okul tatili olur olmaz, eşi dâhil bütün aileyi toplayıp Fransa'ya gitmekte ve aile üç ay boyunca orada kalmaktadır. İşinden uzun süreler ile uzak kalan baba giderek şirkette kontrolü kaybeder ve bozulan işlerini devretmek zorunda kalır. Aileyi refah içinde yaşatan babanın işleri bir daha hiç düzelmez.

Baba mesafeli ama duygusal olarak André'ye yakındır. Ablaları ve ağabeyinin tanıdığı güçlü, ürkütücü, saygıdeğer imgenin tersine André, hasta, zayıf düşmüş, sessiz bir babayla tanışır. Ama bir yandan da son çocuğuna karşı diğer çocuklarına olmadığı kadar hoşgörülüdür. Babaya sorduğu sorulara, onun verdiği "ileride anlayacaksın" cevabını André Green hiç unutmaz ve ileriki hayatı hep anlamak, anlamaya çalışmakla geçer. Fazlaca entelektüel diyaloglara giremediği, uzun uzun konuşabilme hazzını yaşayamadığı babasını elli dokuz yaşında iken kaybeder, kendisi bu kaybı yaşadığında on dört yaşındadır.

Maalesef ilk analisti, Maurice Bouvet ile de benzer bir yazgı tekrarlanır. 1956- 1960 yılları arasında sürdürdüğü ilk analizi sonlandığında, seansların dışında farklı bir ortamda Bouvet ile karşılaşmayı heyecanla beklemektedir. Çok kısa bir zaman sonra Bouvet'nin rapor sunacağı 1960'daki Roma kongresinde onunla karşılaşabilmeyi planlar. Ancak bunu gerçekleştiremeden Bouvet'nin ağır hasta olduğu haberini alır. "Orada bir şey yeniden, ani ve kesin olarak durdu"[3] diye ifade eder Green. Analistinin ölümü babasının ölümünü hatırlatır. Yas çalışmasını Jean Mallet ile gerçekleştireceği yeni bir analiz ile tamamlar.

André Green için babasal imge rolünü üstlenen kişi Henri Ey olur. Psikiyatri ihtisası sırasında Sainte-Anne Hastanesi'nde karşılaştığı Henri Ey'i tanır tanımaz sever ve takdir eder. Onun psikiyatri içinde kendi düşünsel özgürlüğünden vazgeçmeyen tutumunu kendine çok yakın bulur. En önemlisi babasıyla eksik kalan düşünce ve görüş alışverişini, onunla yaşar. Henri Ey için de André Green çok özeldir, emekli olduğunda, genç psikiyatrlara yönelik ünlü konferans dizisini André'ye bırakır. Birçok kişi André Green'i o dönemde Henri Ey'in manevi oğlu olarak görmüştür.

[3] a.g.e. s. 23.

Psikiyatriden Psikanalize

Fransa'daki ilk yılları kolay geçmez. Paris'e geldiğinde yıl 1946'dır ve savaş yeni bitmiştir. André on dokuz yaşındadır, Paris'te kimseyi pek tanımamaktadır. İlk başlarda yalnız olduğu zamanlar çoktur; kendi deyimiyle Parisli bir ortama kabul edilmesi, arkadaş evlerine davet edilebilmesi için uzun yıllar geçer.

Tıp öğrenimi uzun ve zordur, André de Tıp eğitiminden büyük bir tat almaz ama hiçbir zaman vazgeçmeyi, geri dönmeyi düşünmez. Henüz bir tıp öğrencisiyken bile psikanalistlerin derslerini, konferanslarını takip eder. İkinci yılında Ajuriaguerra'nın "Anatomi ve Merkezi Sinir Sistemi" üzerine konferanslarını izler; üçüncü yılında Heuyer'in Çocuk Nöropsikiyatrisi servisinde çocuk hastalıkları stajı sırasında Lebovici'yle tanışır. Tıp Fakültesi'nden sonra her zaman öngörmüş olduğu gibi psikiyatriyi seçer. O zamana dek çok da çalışkan bir öğrenci olmayan André için, psikiyatri ile birlikte *çalışmak* anlam kazanır. Daha sonra psikanaliz içinde iken de, entelektüel çalışma onun için bir haz kaynağı hatta bir tür dinlenme olur.

1954'de Sainte-Anne Hastanesi'nde asistanlığa başlar. Sainte-Anne'da, daha sonra mesleki geleceğini etkileyecek yukarıda da değindiğim Henri Ey ile karşılaşır. Henri Ey, o yıllarda, şu anda kendi ismini taşıyan kütüphanenin efsanevi idarecisidir. André Green onda, daha önce de değindiğim gibi, yalnızca bir baba figürünü değil, geniş kültürel birikimi ve entelektüel merakıyla model alacağı bir mesleki kişiliği bulur. 1952'de Largactil keşfedilmiştir ve Green'in uzmanlık eğitimi sırasında farmakoloji, psikososyoloji ve psikanaliz yanlıları arasında şiddetli tartışmalar yaşanmaktadır. André Green, Lacan ile analizinden sıkça söz eden Guy Rosolato ile arkadaşlık etmektedir. Sonunda Green de yedi yıl boyunca Lacan'ın seminerini takip eder ama bir analist seçmek gerektiğinde, Lacan'ın bütün ışıltısına rağmen, Paris Psikanaliz Kurumu'nda onunla karşılaştırılabilecek bir analisti, Maurice Bouvet'yi seçer. O dönemde de Paris Psikanaliz Kurumu'nun klinisyenlerinden; Pierre Male, Pierre Marty, Francis Pasche'dan etkilenir.[4]

Psikiyatri uzmanı olduktan sonra 1958-59 yılları arasında Sainte-Anne Hastanesi'nde, Jean Delay'in servisinin klinik şefi olarak çalışır.

[4] F. Duparc, *André Green*, Psychanalystes d'Aujourd'hui, PUF, Paris, 1996.

Ama psikiyatri ile psikanalizin arasında kalmak istemez. Akademi içindeki hiyerarşi onun özgür ruhuna ve entelektüel yapısına aykırıdır. Tamamen psikanalist olarak çalışmayı yeğler. Göçmen bir aileye ait, kendisi de göç etmiş birisi olarak; kendini bağımsızlığına ve özgünlüğüne (originalité) düşkün bir kişi olarak tanımlar.

André Green, Paris Psikanaliz Kurumu'nda psikanaliz formasyonunu tamamladıktan sonra 1965 yılında aynı kurumda formatör analist olarak kabul edilir. Daha sonra 1986- 1989 yılları arasında Paris Psikanaliz Kurumu'nun başkanı olacaktır. André Green, Paris Psikanaliz Kurumu'nu psikanalitik bakışı ve düşünceleri ile çok etkilemiş, kurumun kuramsal çizgisinde derin izler bırakmıştır.

O dönem Paris için psikanalizin hem kuramsal, hem de klinik açıdan çok tartışıldığı ve bu tartışmaların kurumsal ayrılıklar yarattığı yıllardır. André Green kendi kurumundaki sorumluluklarını sürdürürken, 1963'de Paris Psikanaliz Kurumu'ndan ayrılan, Fransız Psikanaliz Derneği'nden J.-B. Pontalis, Jean Laplanche gibi meslektaşlarıyla dostluğunu devam ettirmeyi ihmal etmez. Jacques Lacan ile ilişkisi ise daha zordur. Ondan etkilenmediği söylenemez. Özellikle *tasarım* (représentation) ve *dil* üzerine yazarken ve *babasal* (paternel) üzerine çalışırken Lacan'ın görüşlerinden esinlenir. Ama duygulanım (affekt), seans içindeki analitik ilişki üzerine düşüncelerini geliştirirken Lacan'ın kuramından çok uzaktadır. Lacan'ın seminerlerini 1961-1967 yılları arasında izlemiştir ve Lacan'ın kuramını çok iyi öğrenmiş, hatta "Jacques Lacan'ın Küçük a Nesnesi" adlı çalışmasını 1965'de Lacan'ın seminerinde sunmuştur. Ancak Lacan'ın klinik uygulamalarını endişe verici bulur.

Green 1967 yılında "Birincil Narsisizm: Yapı ya da Durum" makalesini yayınlar. Bu, Lacan'dan kopuş dönemine denk gelir ve bu metin bağlamında giriştikleri tartışma sonrasında Lacan'ın seminerine gitmeyi bırakır. Lacan'ın onun adını vermeden eleştirmesi ve Green'in daha açık bir tartışma davetine cevap vermeyişi arayı açar. Green, Lacan'ın tarzının bu dürüst yüzleşmeye izin vermediğinin farkındadır.

1961'de Londra'da ilk kez İngiliz Psikanaliz Derneği'nden psikanalistlerle karşılaşır. Özellikle Winnicott'dan çok etkilenir, Winnicott'un insani tutumu, klinik görüşleri ve karşı aktarımdan derinlemesine söz edebilişi Green'de iz bırakır. *Sınır durumlar*'ı ele alırken onun düşüncelerinden çok yararlanır. 1970'de Bion'u keşfettiğinde, Bion henüz Fransa'da tanınmayan

bir kuramcıdır. Onu Fransız psikanalizine tanıtır. *Düşünce* üzerine çalışırken ve *psikoz* ile ilgili psikanalitik görüşlerini geliştirirken onun yapıtları yol göstericidir. Daha sonraki yıllarda, özellikle *ölü anne* tanımını geliştirirken ve *annesel* (maternel) üzerine kuramsal düşüncelerini işlerken, İngiliz kuramcıları Green'in görüşlerini çok etkiler.

1974'de yayınladığı ve D.W. Winnicott'a ithaf ettiği "Analist, Sembolizasyon ve Analitik Çerçevede Yokluk" başlıklı yazısı İngiliz analistlerden beslendiği düşüncelerini gözler önüne sererken, Lacan'dan nihai kopuşunu da somutlaştırmaktadır.[5]

1973'de Paris' de 28. Dünya Psikanaliz Kongresi'nin düzenlenmesinde görev alır. Bu görevi başarıyla yerine getirmesinde, Henri Ey'den öğrendiklerinin büyük payı olduğunu ifade eder. 1975-1977 yılları arasında Uluslararası Psikanaliz Birliği ikinci başkanlığını yürütür. Bu üstlendiği uluslararası kurumsal sorumluluğunun yanı sıra, André Green'in kuramı da artık dünya psikanalizini etkilemektedir.

Her Zaman Psikanaliz

Erkek olan ilk iki analistinden sonra üçüncü analist olarak bir kadın analiste başvurur. Catherine Parrat ile analiz süreci duygusal bir dengeyi bulmasını sağlar ve annesiyle olan bağını derinlemesine işleyebilir. Böylece, otuz dokuz yıl önce on dokuz yaşında iken terk ettiği Mısır'ı yeniden ziyaret edebilir.

André Green çok iyi bir klinisyen olduğu kadar çok iyi bir kuramcıdır da. Green kuramsal çalışmalarını iki grupta toplar: Saf psikanaliz çalışmaları (kuramsal ve klinik) ile uygulamalı psikanaliz çalışmaları. Uygulamalı psikanalizle olan bağı; tiyatro, trajedi ve Shakespeare'e olan bitmez ilgisinden de beslenir. Sartre, Borges, Proust, Puşkin gibi edebiyatçılar üzerine yazar. Edebiyat ve sanat yapıtlarının derin olarak bilinçdışına dokunduklarını düşünür.

Saf psikanaliz grubunda öncelikle Yaşam Narsisizmi/Ölüm Narsisizmi[6], Hususi Delilik[7] başlıklı kitapları yer alır. "Ölü Anne" makalesi

[5] A. Green, L'Analyste, "la Symbolisation et l'Absence dans le Cadre Analytique" (1974) içinde: *La Folie Privée* Gallimard. Paris 1990: 73-119. Green'in düşüncesi içinde temel bir metin olan bu çalışma, 1975 yılında Londra'da düzenlenen, Uluslararası Psikanaliz Birliği'nin XXIX. Dünya Kongresi için hazırlanmış ve orada sunulmuştur.

[6] A. Green, *Narcissisme de Vie, Narcissisme de Mort*, Les Editions de Minuit, Paris, 1983.

çok yankı uyandırır.[8] Ama Green için "Birincil narsisizm: yapı ya da durum" makalesi bu metinler içinde çok daha temel bir yer tutar.[9] Daha sonra "duygulanım" (affekt) üzerine çalışmaları gelir. Freud'un kuramında duygulanımın metapsikolojisini yeniden ele alır ve *duygulanım*ın ruhsal aygıt içindeki, analiz seansındaki ve dildeki yerini göstermeyi hedefler.[10] Dil üzerine çalışmalarını, özellikle "Psikanalizde Dil"[11] yazısını, psikanalitik düşünceyi çok etkileyecek kuramı izler ve "Olumsuzun Çalışması"[12] yayınlanır. Hegelci düşünce ve psikanaliz ilişkisini tartışarak geliştirdiği bu çalışmalarda ölüm dürtüsü, olumsuz narsisizm, olumsuz varsanı üzerine düşüncelerini işler.

André Green'in Freudcu metapsikolojiye temel katkılarından birisi de zamansallık üzerine olur. Parçalanan Zaman[13] 2000 yılında yayınlanır. André Green yaşamının son yıllarına dek üretmeyi ve yazmayı bırakmaz. Bütün bu çalışmaları sürecinde, aktarım- karşı aktarım ve seans içinde analist ve analizan arasındaki devinim ile ilgilenmeyi hiç bırakmaz. Psikanalitik kuram üzerine yaptığı çalışmaları ile ilgili olarak, Bion'un *alfa işlevi*, Winnicottcu *paradoks*, yani öznel nesne ve nesnel olarak algılanan nesne, Lacancı *gösteren* (signifiant) ve Freudcu *dürtü*'yü, kuramında eklemlemeye çalıştığını söyler.[14] Neden Ölüm ve Yıkıcılık Dürtüleri[15] adlı yapıtında, Freud'un ölüm dürtüsü kuramına kendi anladığı biçimde yani bir yıkıcılık dürtüsünün varlığı anlamında katılır.

André Green İstanbul'da

André Green'in bizimle temas ettiği zamanları dile getireceğim, yazının bu kısmına geldiğimde, benim için zamansallık değişiyor. Onun

---

[7] A. Green, *La Folie Privée*, Gallimard, Paris, 1990.

[8] A. Green, "La mère morte", içinde: *Narcissisme de Vie, Narcissisme de Mort*, Les Editions de Minuit, Paris, 1983, s.222.

[9] A. Green, "Le narcissisme primaire, structure ou état", içinde: *Narcissisme de Vie, Narcissisme de Mort*, Les Editions de Minuit, Paris, 1983, s.80.

[10] A. Green, *Le Discours Vivant: La conception Psychanalytique de l'Affect*, PUF, Paris, 1973.

[11] A. Green, "Le langage dans la psychanalyse Langages", içinde: *Les Belles Lettres*. Paris 1984.

[12] A. Green, *Le Travail du Négatif*, Les Editions de Minuit, Paris, 1993.

[13] A. Green, *Le Temps Eclaté*, Les Editions de Minuit, Paris, 2000.

[14] A. Green, *Un Psychanalyste Engagé*, Conversations avec Manuel Macias, Calmann- Lévy Paris, 1994, s.133.

[15] A. Green, *Pourquoi les Pulsions de Destructions et de Mort*, Editions du Panama, Paris, 2007.

yaşam öyküsünü kısaca anlatmaya çalışırken, bir tür yas süreci yaşadığım bölümler sonlanıyor ve bu bölümü yazarken 22 Ocak 2012'de kaybettiğimiz André Green ile tamamen vedalaşıyorum. Böylece benim de, bütün yazı boyunca devam eden ifademin de zamanı değişiyor.

André Green, İstanbul'a psikanalizi anlatmak için ilk kez 1995'de geldi. O dönemde Türk Nöropsikiyatri Derneği Yönetim Kurulu üyesi genç bir psikiyatri uzmanıydım. Ulusal Kongreyi düzenleme görevini Özcan Köknel, başkanı olduğu Türk Nöropsikiyatri Derneği adına üstlenmişti ve yurtdışından çağrılacak konuşmacıların seçiminde öneri şansım olunca, o dönem psikanalizinin parlak kuramcılarından olan André Green'in adını telaffuz ettim. Yönetim Kurulunun desteği ile davet süreci başladı. Genelde titizliğiyle tanınan André Green, bütün acemiliklerimi hoş görerek İstanbul seyahatini gerçekleştirdi ve 29 Eylül 1995 tarihinde İstanbul'da 31. Ulusal Psikiyatri Kongresi'nde iki konferans verdi. "21. yüzyıla girerken neden hâlâ psikanaliz" ve "Narsisizm" başlıklı konferanslarıyla geniş bir dinleyici kitlesiyle buluştu.

Ayrıca İstanbul'a gelişi bir anlamda, 1992 yılında Levent Kayaalp'in çevirisiyle ülkemizde yayınlanan "Kastrasyon Kompleksi"[16] adlı yapıtı ile Türkiye'de kazandığı okuyucuları ve çevirmeni ile de buluşmasının gerçekleşmesi idi.

İkinci gelişi 2001'de, 3. Uluslararası İstanbul Psikanaliz Buluşmaları için oldu. O dönemde çıkan Parçalanan Zaman kitabından da etkilenerek o yılkı temayı "Zaman ve Psikanaliz / Psikanalizde Zaman" olarak belirlemiştik ve André Green onur konuğumuzdu[17] 2-3 Kasım 2001'deki toplantılar sırasında, İstanbul Psikanaliz Derneği'nin kuruluşunu hep birlikte kutladık. André Green, Paris Psikanaliz Kurumu başta olmak üzere birçok platformda derneğimizin gelişimini desteklemişti. Tek tek tanıdığı kurucularımızın psikanaliz alanındaki ilerleyişini izlediğini bilmek, her zaman bizlere motivasyon kaynağı olmuştu.

Kuramının etkililiği kadar onunla olan kişisel karşılaşmalar da çok coşku uyandırırdı. François Duparc, *Bugünün Psikanalistleri* dizisi için, André Green üzerine yazdığı kitapta; ünlü analist için söylenen *duygu-*

[16] A. Green [1980] *Kastrasyon Kompleksi*, Fr. çev. Levent Kayaalp, İletişim Yayınları, İstanbul, 1992.

[17] André Green'in "Söz Konusu Olan Nedir?" başlıklı açılış konferansının metnini, Levent Mete'nin Türkçe çevirisi ile bu sayıda bulacaksınız.

lanım insanı tabirinin hem kişisel düzeyde, hem de yapıtları bağlamında çok doğru olduğunu dile getirir.[18] Duparc, Green'in karakterinin ve tartışmalarının ateşinin meslektaşlarını çoğu zaman etkilediğini, bazen kimilerini kızdırdığını ama onun her zaman dinleyicilerine büyük bir analiz tutkusu iletebildiğini söyler. Green'in kendisinin de bu yönünü, annesinin duyarlılığıyla açıkladığını da ekler.

André Green'in canlı kavrayışı, sorgulayıcı bakışları bizim de hemen dikkatimizi çekmişti. Ama onunla iletişim her zaman çok konforlu olamazdı. Aniden ele alınan konunun hiç beklemediğimiz bir boyutunu sergiler, zihinlerin adeta kapalı alanları açılır ve bu açılma şaşkınlık uyandırırdı. Bazen de tedirginlik! Sorgulama süreci ilerledikçe tedirginlik yerini inanılmaz bir hazza bırakırdı. Bu "duygulanım insanı", yalnızca kuramıyla, kliniğiyle değil; kişisel karşılaşmalardaki iletişimiyle de bizi etkilerdi.

Sonsöz

André Green kendisiyle gerçekleştirilen söyleşilerin yer aldığı kitabın sonunda, kendi yaşam öykünü anlatırken bir yandan da psikiyatri ve psikanaliz tarihinin önemli isimlerini anma fırsatı yakaladığından söz eder ve bu isimlerin aslında kendi tarihimizi de oluşturduğunu vurgular.

Biz de hem kişisel tarihlerimizde hem de derneğimizin kurumsal geçmişinde önemli izler bırakan psikanalizin büyük ustasını saygıyla anıyoruz.

Ağustos- Eylül 2013

[18] F. Duparc, *André Green*, Psychanalystes d'Aujourd'hui, PUF, Paris, 1996, s.18.

andré green: geleceğin zanaatkârı*

*BERNARD CHERVET***

ÇEVİREN: LEVENT METE

Hiçbir bilim kendi kendine yaşayamaz ve gelişemez, büyük adamlara gereksinimi vardır. Bir disiplin ve bir düşünce yöntemi olan psikanaliz de, bu yasadan muaf değildir.

Büyük adamların pek çok türü vardır; bazıları bir geleneğin tohumunu eker, diğerleri onu canlandırır, ona bir beden verir ve ona hareket kazandırır; daha başkaları ise onun içine kendi tutkularını üfler, onu yeniler, güçlendirir, onu yeni dillere aktarır, ona ilham ve soluk verir, onu tazeler.

André Green bu adamlardan hem her biriydi, hem de hepsiydi. O, kendi kavrama gücünü, şaşırtıcı belleğini, doymak bilmez merakını, görüşünün enginliğini; bağlantıları, uzlaşmaları, hareket ve dönüşüm içerisindeki düşüncesinin canlılığını desteklemeye yönelik şaşkınlık uyandıran azmini; konuşma yeteneklerini, esneklikle karışık ciddiyetini, sezgisini, muhakemesini ve tutkusunu; savaşımını ve ölçülülüğünü ve geçmişin bilgeliğinden kopmadan geleceğe giden yolları açma becerisini psikanalize sunmuştur.

Bu şekilde çağdaş psikanalizin önde gelen düşünürlerinden birisi haline gelmiştir.

Ele aldığı ve incelediği alanlar muazzamdır ve çalışmaları kültürün her alanında saygı görmektedir.

---

* Paris Psikanaliz Kurumu Başkanı Bernard Chervet'nin André Green'in ölümü üzerine yazdığı yazı.

** Psikanalist, Paris Psikanaliz Kurumu Başkanı.

Eğitimi itibarıyla psikiyatr olan Green, Rönesans'ın büyük insancıl geleneğine ve Aydınlanmacılığın anlaşılabilirlik arayışına sahip çıkmıştır. Bu nitelikleri Freud'un klinik düşüncesinde ve psikanalizde, yani insanın ve onu çarpıtan şeyin hizmetinde olan bilinçdışının biliminde bulmuştur. Böylece Henri Ey'le, sonra Lacan, Winnicott ve Bion'la, ama aynı zamanda dünyanın önde gelen diğer tüm analistleriyle de doğrudan diyalog halinde olmuştur.

Onun çalışmaları -özellikle "sınır-durumlar"ın anlaşılmasına yönelik önerdiği ilerlemeler- temel referanslar haline gelmiştir.

Devasa yapıtı ondan fazla dile çevrilmiştir. Bu yapıt, hazırladığı ve ölümünden sonra yayınlanmak üzere bize ve gelecek kuşaklara armağan ettiği iki kitabı saymazsak, otuzdan fazla kitabı ve sayısız makaleyi, konferansı ve röportajı içermektedir. Yazıları, otorite sahibi ölümsüz bir yapıt oluşturmaktadır.

Ölü anne karmaşası, nesnesellikten-arınma, üçüncül süreçler, üçüncüllük, yaşam ve ölüm narsisizmi gibi bugün aşina olduğumuz pek çok kavramı; duygulanım, tasarım, dil, yıkıcılığın güçleri, *kötü* ve nesnenin, dürtünün ve cinselliğin rolü üzerine önemli çalışmaları ve de *olumsuz*un psikanaliz alanına sunumunu André Green'e borçluyuz. Annenin olumsuz varsanısıyla bağlantılı ve düşüncenin kalıbı olan annesel işleve ve çerçevelendirici yapıya yönelik özgün yaklaşımını da bunlara eklemek gerekir.

Böylece André Green, uluslararası psikanalitik hareketin başlıca aktörlerinden biri haline gelmiştir. Konferanslar ve süpervizyonlar için Avrupa'ya, Latin Amerika'ya ve Kuzey Amerika'ya davet edilmiş ve Uluslararası Psikanaliz Birliği'nin, Avrupa Psikanaliz Federasyonu'nun kongrelerinde ve Fransız-dilli psikanalistler kongresinde çalışmalarını sunması sağlanmıştır.

Son yıllarda, Latin Amerika'da da en etkili yazarlardan biri haline gelmiştir. Onun çalışmaları artık dünyanın her yerinde, psikanalize ve psikanalitik tedavilere yönelik pek çok enstitünün formasyon programlarının bir parçasıdır.

Onun devasa kültürü, uygulamalı psikanalize adadığı kitapların ve yazıların niceliğiyle ve Yunan tragedyası ve Leonardo da Vinci, Shakespeare, Conrad, Borges, James gibi çok değerli sanatçılar üzerine çalışmalarıyla kendini ortaya koymaktadır. Onun konferanslarını din-

lemek ve süpervizyonlarını izlemek, her zaman bir zevk, hatta estetik bir deneyimdi.

Kendisinden beklentileri çoktu, hatta en yüksek düzeydeydi ve meslektaşlarından da aynı şeyi bekliyordu ki bu, kimi zaman aşırı bir beklenti olarak algılanabiliyordu. Analize yönelik tutkusundan ve bilinçdışıyla derin temasından dolayı, kendisini ve düşüncelerini bu şekilde, tüm gücüyle ortaya koyuyordu.

Psikanaliz topluluğunun ona sunduğu pek çok saygı ifadesinin yanı sıra, 2007'de Berlin'deki Uluslararası Psikanaliz Birliği (IPA) kongresinde, IPA'nın en büyük ödülü olan *Üstün Bilimsel Başarı Ödülü*'nü almıştır. Bu, toplantıya katılan herkes için büyük bir coşku anı olmuştur. Psikanalizin geleceğine dair umut dolu sözleri ve aldığı büyük alkış, bugün tersine bizlere bıraktığı acıya zıt düşmektedir.

Tüm uluslararası psikanaliz topluluğu yastadır.

Ve sessizlik kendini dayatırken, duygu acının derinliklerinden yükseldiğinde sözcüklerin yetersiz kaldığını bize anımsatan kişi, dil adamı ve söz psikanalisti André Green'in ta kendisidir.

André Green'in unvanları:

- Paris Psikanaliz Enstitüsü Yöneticisi (1970-1975)
- Uluslararası Psikanaliz Birliği ikinci başkanı (1975-1977)
- Paris Psikanaliz Kurumu Başkanı (1986-1989)
- University College London'da, Freud Anıtsal Kürsüsü'nde profesör
- Buenos-Aires Psikoloji Fakültesi'nde profesör
- Moskova Sosyal Bilimler Akademisi üyesi
- İngiliz Psikanaliz Kurumu onursal üyesi
- Légion d'Honneur şövalyelik nişanı

psikanaliz: söz konusu olan nedir?*

ANDRÉ GREEN

ÇEVİREN: LEVENT METE

"Söz konusu olan nedir?" Sanırım bu, toplantımızın başlığını teşkil etmek için tuhaf bir sorudur; sanki Viyanalı bir bilgin olan Sigmund Freud'a ait yeni bir keşfi sunmak için, kendimizi yeniden bir asır öncesinde, 1900'lü yılların başında bulmuşuz gibi. Yine de, bu başlık bugün bana makul görünmektedir ve böyle düşünen tek kişi ben değilim. Geçtiğimiz Temmuz ayında yapılan Uluslararası Psikanaliz Birliği'nin 42. Kongresi, çalışmalarının genel temasını "Psikanaliz: yöntem ve uygulamalar" olarak belirledi. Bu tema, neden bahsettiğimizi bilip bilmediğimizi ve elbette, daha açık ifadeyle, herkesin birbiriyle iletişim kurmak için kullandığı sözcüklere aynı anlamı yükleyip yüklemediğini öğrenmek adına, öz üzerinde yeniden odaklanmaya yönelik içsel zorunluluğu göstermektedir. Gerçekten de, psikanalitik literatüre başvuran bilgi sahibi okuyucu, günümüzde psikanalizi oluşturan alt-grupların düşünce biçimlerinin farklılığından ve onların temel kuramlarının çeşitliliğinden dolayı, kafa karışıklığından kurtulamayacaktır. Nice Kongresi, bence, kendisinden beklenebilecek sonuçları vermemiştir. Herkes, belleğinde birbirinden çok farklı sunumlarla evine dönmüştür. Yöneticiliğini yapma onuruna eriştiğim *Fransız Psikanaliz Dergisi*'nin *(Revue française de la Psychanalyse)* "Çağdaş psikanalizin güncel akımları" başlıklı özel yayınına başvurmak, psikanalitik bilginin içinde bulunduğu parçalanma halinin boyutunu kavramak için yeterlidir. Bunun nedenlerini araştırmak çok uzun zaman alır. Burada, Freud

* İstanbul Psikanaliz Derneği tarafından 2001 yılında düzenlenen 3. Uluslararası İstanbul Psikanaliz Buluşmalarında verilen konferansın metnidir.

sonrası psikanalizin başlıca yazarlarının, bu yapıtların geliştiği ülkelerin kültürel geleneklerinin ve şimdilerde psikanalize başvuran hastaların klinik yapılarındaki değişimin bileşik etkisi görülebilir. Birkaç yıl önce kaygı verici bir soru ortaya atılmıştı: tek mi yoksa birden çok psikanaliz mi var? Bugün, endişemizi hafifletmek için yeni bir düşünce doğmaktadır. Psikanalizin, onları karşı karşıya getiren uyuşmazlıklara karşın, yan yana gelişen farklı modellerin bir arada varlığını sürdürmesini sağladığını kabul etmemiz gerekir.

Bugün bu soruyu ortaya atma cüretini göstermişsem, inanın ki bu, verilecek bir yanıtın anahtarlarını taşıdığım hissine sahip olmamdan değildir. Şüphesiz sizler gibi ve belki de sizlerden de fazla, ben de psikanalitik düşüncenin mevcut durumunu kafa karışıklığı içinde yaşıyor, bu durumdan nasıl çıkabileceğimizi kendime soruyorum. Elbette, keyfi değilse de en azından öznel bir tavırla, bize özgü duyarlılığın bu açıdan bizi, sizi sınıflandırmaya ittiğine kanaat getirerek, var olan kuramlar arasından en uygununu veya daha açık ifadeyle size en uygun olanını seçmekten ibaret olan daha basit bir tutum da vardır. Psikanalizde türlerin iletimiyle ilgili bir sorun da söz konusudur. Freudcular başka Freudcuları, Kleincılar başka Kleincıları, Bioncular başka Bioncuları vs. üretirler. Kendi kişisel analizimizin yönelimlerini sorgulayan dönüşümlere veya seçimlere tanık olduğumuz nadirdir. Bu saptama bizi, kuramsal yönelimlerimizi belirleyen az çok bilinçdışı olan telkinin payı üzerinde düşündürmelidir. Ayrıca, bugün ortaya attığım sorularla ilgili olarak kendimi de fazla kandırmıyorum. Kişisel analizimi bir Kleincıyla veya bir Kohutçuyla yapmış olsaydım, bu sorgulamayı olasılıkla aynı biçimde yapmayacaktım.

Bugünkü kafa karışıklığına neden olan duruma ilişkin bir-iki söz söyleyelim:

- Kimse inkar etmeyecektir ki analiz talep eden hastaların ve psikanalitik formasyon adaylarının sayısında bir düşüş vardır.
- Freudcu duruşa kıyasla psikanaliz, terapötik yöne doğru bir geri çekilme gerçekleştirmiştir. Freud'un gözünde çok değerli olan uygulamalı psikanaliz, gerileme halindedir. Toplumlarımızın karşılaştığı başlıca sorunlar gibi bazı alanlar, psikanalitik açıdan aydınlatılmayı beklemektedirler: şiddet, giderek daha genç yaşlara uzanan suç davranışı, ailevi değerlerin kaybı, babasal otoriteye saldırı, uyuşturucu

sorunu, pedofilinin artışı, vs. Bu sorunlar karşısında psikanaliz, kendini çok sık olarak geride kalmış, olguların boyutunda yanıt verecek çapta olmaktan uzak ve çok şüpheli bir terapötik etkililik gösteren bir konumda bulmaktadır.

- Psikanalitik literatürün bahsettiğine göre, giderek artan bir sıklıkla yeni patolojiler kendilerini göstermektedirler. Nevrotik yapılar azınlıkta kalırken, nevrotik olmayan durumlar sayıca baskın gelmektedirler.

Bu tablo kötümser değildir, yalnızca gerçekçidir. Yalnızca yedek çözümlerden ve psikanalizin alternatiflerinden söz edilmektedir. Terapötik açıdan, ilaç tedavilerine ve koşullama terapilerine değinmekle yetinelim. Ne birincilerin ne de ötekilerin, söz konusu sorunlarla baş edemedikleri de söylenebilir. Psikotropların devamlı artan tüketimi, aşırılıkları yüzünden, artık psikiyatrların kendileri tarafından da kınanmaya başlamıştır.

- Suç davranışını veya sapkınlıkları destekleyen veya teşvik eden örgütlere karşı toplumsal düzeydeki mücadele, suç ortaklıklarının çok yaygın ve ekonomik çıkarların kayda değer olmasından dolayı çok sınırlı bir etkiye sahiptir.

- Psikoterapötik etkinlik açısından, psikanalizin yerine geçen çözümler bana çok önemli görünmemektedirler. Psikoterapötik ampirizm, ne terapötik açıdan ne de insan ruhsallığının kavranması açısından ilginç sonuçlar vermemiştir. Psikanaliz ile sinir-bilimlerinden ve bilişsel bilimlerden doğan disiplinler arasında bir köprü oluşturmak için zorlu çabalara girişilmiştir.

Sonuç olarak psikanalizin, bence bilinçdışı zihinsel süreçlerin kavranmasına ilişkin en açık seçik ve en derin kuramı sunan disiplin olmayı sürdürdüğünü söyleyeceğim. Burada büyük bir çelişki karşısındayız. Bu bizi, hem psikanalizin klasik biçimiyle terapötik göreceliğinin, hem de kuramsal yapısının sağlamlığının saptanmasına yönelten bir çelişkidir. Öze geri dönmek için bir neden daha.

Freud, bir sorunun iki şekilde ortaya konabileceğini söylerdi. İlki, kendisi tarafından *dogmatik* olarak nitelenmektedir. Doğru olduğuna inanılan görüşlerin dile getirilmesinden ibarettir ki bu, dinleyenleri etkileyebilir ama böylesi sonuçlara ulaşmak için izlenen yolların neler olduğunun bilinmesi konusunu havada bırakır. *Oluşumsal* veya *tarihsel* diye adlandırdığı ikinci yöntem ise kuramın oluşumunu ve gelişimini

açıklamaya dayanır. Berraklık üstünlüğüne sahipse de buna karşılık dinleyici üzerindeki etki gücünü kaybeder. Freud'u örnek alarak, her iki yöntemi de birleşik olarak kullanacağım.

Düşüncelerimi sunarken bunların, kökenlerimin, formasyonumun, ait olduğum ülkenin kültürel geleneklerinin ve kendine özgü tarihinin ürünü olduklarının bilincindeyim.

Söz konusu olan nedir? Söz konusu olan benim için, psikanalizi tanımlamaya izin veren nesnel bir bilginin verileri üzerine kendimi ifade etmekten çok, uzun uygulama yıllarım boyunca, psikanalizin benim için neyę dönüştüğüdür. Freud'un yolculuğu, sürdüğü kırk yıl boyunca, bence her bakımdan örnek oluşturmaktadır. Bugün, tanımlanmayı sevdiğimiz etiketler ne olursa olsun, kimse kendisinin Freudcu yapıta tümüyle bağlı olduğunu iddia edemez. İyi ki de böyledir çünkü psikanalitik kuramın –Freud bunun gayet iyi bilincindeydi– zamanla, yani öğrenmelerle ve deneyimlerle değişmekten başka çaresi yoktu. Freud, kavramlarımızın geçici bir geçerliği olduğunun oldukça farkındaydı. Ama kendisinden sonra ortaya çıkacak çeşitlenmelerin kapsamının ve psikanalize ait olduğunu iddia etmekle birlikte onunkilerden oldukça uzaklaşmış sonuçlara ulaşan sistemlerin çoğulluğunun boyutunu kesinlikle ölçemedi. Bugün sizlerle ne Freudcu kavramları gözden geçirmek, ne de onun yapıtının gelişimi üzerinden yeniden geçmek niyetinde değilim. Yıllar içerisinde benim için belirleyici görünen bazı gözlemlerle yetineceğim. Herkes bilir ki Freud sırasıyla iki ruhsal aygıt modeli benimsemiştir; birincisinin içerdiği üç düzlem bilinç-önbilinç-bilinçdışı iken, ikinci yerleştirme olarak adlandırılan ikincisi, benlik, altbenlik ve üstbenlikten oluşmuştur. Birkaç noktanın altını çizmek isterim.

Bilinç-önbilinç-bilinçdışından oluşan birinci ruhsal aygıt modeli, bana, düş modeli, yani düşün anlatılması, çağrışımları ve yorumu etrafında inşa edilmiş gibi görünmektedir. Burada her şey düş uğraşına odaklanmıştır. Fakat belirtmek gerekir ki ilk yerleştirmede, dürtüler, Freud onların varlığını keşfetmişse de, ruhsal aygıtın bir parçası değildirler. Bir dürtü, der Freud, ne bilinçli, ne de bilinçdışıdır. Yalnızca (dürtülere ait) tasarımlar bilinçdışının parçasıdırlar. Yaşam ve aşk dürtülerini, ölüm veya yıkım dürtülerinin karşısına koyan son dürtü kuramının bulunmasının ardından, 1923'te ikinci yerleştirmeye geçiş, pek çok açıdan önceki yerleştirmenin betimlemeleriyle yeniden karşıla-

şır. Yine de belirtmek gerekir ki: - 1) Burada "Altbenlik" varlığı altında toplanan dürtüler, ruhsal aygıtın ayrılmaz bir parçasıdır. - 2) Benliğin kayda değer bir kısmı bilinçdışıdır ve özellikle: benlik kendi savunmalarının bilincinde değildir. - 3) Bütünüyle yeni bir yaratı olan üstbenliğin kökleri altbenliğin içine uzanır. Bu görüş, şemalaştırmalara ve basitleştirmelere yol açar, ve bu yüzden zamanla eleştirilmiş ve değeri düşmüştür. Aslında ciddiye alındığında olağanüstü bir zenginliğe sahiptir. Bir saptamayla yetineceğim: bu model değişimi, tasarımın, (bilinçdışının çekirdeği) ilkel ruhsallığın temel malzemesi olmayı bıraktığı anlamına gelir. *Agieren*'ın* kaynağı olan dürtüsel devinim, bu işlev açısından tasarımın yerine geçerken, haz ilkesi de yineleme zorlantısı tarafından tahtından indirilir.

Freud'un kimi zaman kendimi çok yakın hissettiğim onu izleyenlerin düşüncelerine duyduğum ilgiye karşın, Freud tarafından keşfedilmiş ve bağlı kalmayı sürdürdüğüm bir gerçeklik çekirdeği vardır. 1926'da, *Encyclopædia Britannica* için birkaç sayfalık bir yazı yazması gereken Freud, orada kayda değer bir açıklıkla, psikanalize dair neyin akılda tutulmasını istediğini gözler önüne sermiştir. Bu işin içinden ancak yarattığı disiplinin metapsikolojik bir tanımını vererek çıkabildiğini görmek ilginçtir. Bu tanımın üç bölümünü birden yinelemeyeceğim ama dinamik bakış açısı hakkında yazdıklarını hatırlatmakla yetineceğim. Bu bakış açısına göre ruhsal yaşam, "... tüm ruhsal süreçleri –dış uyaranların algılanması dışında– etkinleşen veya ketlenen, birleşen, uzlaşmaya giren, vs. güçlerin oyunu içine çeker. Kökeninde, tüm bu güçler dürtüsel doğadadırlar, yani organik kökenlidirler, müthiş bir (somatik) yetenekle belirgindirler (yineleme zorlantısı) ve ruhsal temsilcilerini duygusal olarak yatırım yapılmış tasarımlarda bulurlar[1]". Sunumunun devamında, benlik dürtüleri ile nesne dürtüleri arasındaki karşıtlığa değinecek ve fenomenolojik türdeki bu verilerin arkasından, "sürekli daha büyük birleşmeleri arzulayan dürtü, Eros ve canlıyı parçalanmaya yönelten yıkım dürtüsü" üzerinde fikir yürütecektir. Bu dil bugün bize modası geçmiş ve hatta biraz metafizik görünmektedir. Ama üzerinde düşünüldüğünde, derinliği gerçekçilikten yoksun olmaktan uzaktır. Bu alıntıyı, cüretkar olması nedeniyle, Freud'un dürtüsel

---

* Almanca: "eylemek" (ç.n).

[1] S. Freud (1926), *Résultats, Idées Problèmes*, Cilt II, PUF, Paris, 1985, s.155.

doğaya bağladığı ve "organik kökeninin" altını çizdiği güç düşüncesine bağlılığımı vurgulamak için seçtim. Buradaki sorun ve analist olarak çalışırken uğraştığım şey, "duygusal olarak yatırım yapılmış" tasarımları, etkinleşen veya ketlenen, birleşen, uzlaşmaya giren, vb. hareketlerini algıladığım ve hissettiğim ruhsal güçlere bağlayan şeydir. Bugün, Freud'un 1915'te betimlediği haliyle dürtü kavramına bağlı kalmak benim için pek önemli değildir. Ayrıca, dört bileşeni –kaynağı, itkisi, amacı, nesnesi– bilinen dürtüsel kurguya dair pek çok soru ve şüphe ortaya atılabileceğini de kendime itiraf etmekte güçlük çekmiyorum. Bununla birlikte ister nesne ilişkisi, kendilik psikolojisi veya özneler arasılık adını taşısınlar, tüm modern görüşler ve tüm temel kavramlar –anlamlandıran, geçişsellik, α işlevi, vs.– Freud'un en önce işaret ettiği gücün bu dinamik boyutundan yoksundurlar. Ben güç olmadan, ruhsal aygıtta oluşan ne bastırmayı, ne saplanmayı, ne yüceltmeyi, ne de dönüşümleri anlayabiliyorum. Güç kendini nasıl gösterir? Eğer soyutlamaya düşmek istemiyorsak, gücü hazzın ön planda olduğu her yerde iş başında bulduğumuz açıktır. Fakat haz, göründüğünden daha karmaşık bir kavramdır. Bir taraftan, tüm varlığımıza sızar; az çok şiddetli, az çok elekten geçmiş, az çok kılık değiştirmiş bir biçimde, yaşamımızın her anında vardır. Belki de hiçbir şey onun alanının enginliği kadar çarpıcı değildir ki ancak eksikliğinde bunun farkına varılır. Basit bir depresif dönem, hazzın kaybının neyi temsil edebileceğini bir anda anlamamızı sağlar. Ama haz aynı zamanda, yaşayan her şeyin arasında olmanın basit hazzından, hiçbir engelin zapt edemediği dizginlenmemiş bir şiddete uzanan kendi dışavurumlarının sergilenen spektrumunu da dikkate almamızı sağlamak zorundadır. Ayrıca, hazdan söz etmek, onun yer-değiştirmelerinden ve yüceltmelerinden olduğu gibi, zorunlu olarak onun aşırıya kaçma potansiyelinden de söz etmektir. Freud'un yapıtının sonundaki görüşleri, mazoşizmin ve özyıkımın kıyas kabul etmez yerini benimsemek konusunda büyük bir cesaret ister. Konu bu kısa sunumda ele alınmak için fazla geniştir, ama bana öyle geliyor ki Freudcu ölüm veya yıkım dürtüsünün doğruluğundan bu kadar çok şüphe ettikten sonra, belki şimdi onun ne demek istediğini daha iyi anlamaya başlıyoruz. Ne olursa olsun, kabul etmemiz gereken şey şiddetin, cinsel ve yıkıcı her türlü şiddetin, ruhsal örgütlenmede oynadığı merkezi roldür. Freud'un biyolojikleştirici ideolojisinin bir kalıntısı olarak yorumlanan şeyi sorgulamaya ayartıldığımızı anlıyorum. Şüphesiz şiddetin kökeni

üzerine olan bu tartışmayı sonlandırmadık. Ayrıca, belleğimizden çok da uzak olmayan İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana, şiddetin, az uygarlaşmış denilen ulusların olgusu olduğuna artık inanamayız. Yine, henüz geçtiğimiz günlerde, az gelişmiş denilen ülkelerde olduğu kadar, Avrupa uygarlığının tüm aşamalarını katetmiş ülkelerde de meydana gelen korkunç şiddet olaylarını yan yana aktarabiliyorduk. Bununla birlikte, Freud'un kuramı bir noktada eleştirilebilir kalır. Bütünüyle dürtüye odaklandığından, nesnenin rolünü ihmal etmektedir. Bana göre dürtü kavramı, nesneye gönderme yapmaksızın tek başına ele alınamaz. Nesne, eksikliğiyle dürtüyü açığa vurandır demiştim; dürtü ise kendi adına hedef aldığı ve doyumunu sağlamak için zorunlu olan bir nesneye bağımlıdır. Burada, dürtü ve nesneyi bir arada ele almak zorunda olan diyalogsal bir mantığın ilkeleri karşısında bulunuyoruz. Bu görüş yalnızca bir Freud eleştirisi değil, ama dürtülerin rolünü giderek arka plana itme eğiliminde oldukları ölçüde, nesne ilişkisine dair olduğu söylenen görüşlerin de bir eleştirisidir.

Nesneyi ele alacak olursam, nesne ilişkisi kavramını nasıl anlayacağım? Çünkü bu ilişkinin temeline, özneyi veya onun en ilkel görünümlerini nesneyle birlikte taşıyan hareketi koymayacaksam, neyi koyacağım? Tüm bu gizemleri ortadan kaldırdığı varsayılan bağlanma kuramı, bana göre hiçbir şeyi değiştirmemektedir. Çünkü, bağın gücünden veya kırılganlığından nasıl söz edeceğiz? Bu bağın, iki kutup arasındaki ilişkiden mi, yoksa bunlardan birinin içerisinden mi doğduğu üzerine durmaksızın çene mi çalacağız? Elbette, anne-çocuk ilişkisinin doğrudan gözleminden elde edilen sonuçlara başvurmamazlık etmeyeceğiz. En iyi gözlem bile ne söyleyecektir? Gördüğünü, algıladığını, duyduğunu ve olasılıkla hissettiğini aktarmaktan başka bir şey yapamayacaktır. Gözlem iki partnerin her birisinde iç-ruhsal olarak olup bitenler düzeyinde, sağır ve dilsizdir. Gücü göremez, ona dokunamaz, onu ölçemez ve dolayısıyla, bizim sevgili gözlemcilerimiz için, güç yoktur. Winnicott'un kendisi de gelişimin ilk dönemlerinde olup bitenleri çıkarsamak için, çocuk gözleminden daha fazla, klinik durumun şüphesiz en ayrıcalıklı alan olduğunu kabul etmiştir. Hiçbir şey, en başta yetişkinlere ama aynı zamanda çocuklara ilişkin psikanalitik kliniğin öğrettiğinin yerine geçemez. Aktarım ve karşı-aktarım deneyimlerinin bana öğrettikleri şeyi fark ettiğimde, bu gücün her yerde var olduğunu hissediyorum.

Psikanaliz bir dönem, sorunlarına çözüm bulacağını ve doğumdan başlayarak ruhsal yaşamın kökenlerinin izini sürerek ve gelişim evrelerine özgü görüngülerin dökümünü çıkararak, önemli ilerlemeler gerçekleştirebileceğini düşündü. Freudcu kuramın diğer temel parametrelerini ikinci plana itti. Bana öyle geliyor ki her şeyi çocukluğa indirgeyerek, büyümeyle ortaya çıkan –erinlik buna bir örnektir– ve gerçek yeniliklerin yaratıcısı olan dönüşümleri ve yeni olanakları gözardı ediyoruz. Psikanalistler kendilerini sonunda dürtüsel gücün var olmadığına inandırdılar ve her şeyi ilişkiye feda ederek, psikanalitik tedavinin uygulanması için bir hasta seçimi gerçekleştirdiklerini unuttular ki bu seçim, tam olarak, dürtüleri tanınmaz kılan dönüşümleri geçirmiş olan hastaları yeğlemeyi sağlıyordu. Ancak her şeye karşın, ister televizyonu açtığımızda, ister radyo dinlerken, ister gazete okurken, ister bizi oyalayan şeye dikkatle baktığımızda, cinsel veya yıkıcı dürtüler çeşitli şekillerde yüceltilmiş ve zaman geçtikçe daha az yüceltilen ve giderek daha çiğ bir ifade alan biçimler olarak daima oradadırlar.

Çağımızın doğal merakları arasında, dinozorlara büyük bir ilgi duyulur. Bu tür iyi ki yok olmuştur çünkü şayet hayatta kalsaydı, var olma olanağına sahip olacağımız kesin değildir. Bu gerçeği, hazır fırsatı yakalamışken, bu ülkede çok sevilen birisi olan ve kimsenin bundan söz etmediği bir çağda, eserinin sonunda tyranosaurus ve stegosaurusu karşılıklı diyaloga sokan W.R. Bion'dan bahsetmek için anımsadım; kimse, onu bu tarih-öncesi hayvanları diyaloga sokmak üzere sahnelemeye iten şeyin ne olduğunu anlamamıştır. Toplamda söylemek istediğim şey, beyine gönderme yapan bilim insanlarının, beyin yapılarımızın filogenetik boyutunu ve neokorteksimizin büyük ölçüde, uzmanların aralarında sürüngen beyni diye adlandırdığından çok daha eski yapılara bağımlı olduğu gerçeğini dikkate almayı unuttuklarıdır. Bion'un kendisi de artık geriye kalıntılarından başka bir şeyin kalmadığı ama yine de kendi içimizde hâlâ pek de yok olmamış bir *primordial mind*'ın* yani ilkel bir ruhsallığın var olduğunu düşünmüyor muydu? Bizi çevreleyen ve bizim de parçası olduğumuz dünyada tanık olduğumuz dehşetleri unutmuş gibi yaparak, uygarlaşmış olmamızla avunuyoruz.

Freudcu düşüncenin biyolojizmini yeniden canlandırmak istiyor değilim. Yalnızca, eğer bu sorunlarla ilgilenmezsek, biyolojik yapıların

* İlkel zihin (ç.n.)

rolünü görmezden gelen ve tinselci bir psikanaliz düşüncesini savunmakla itham edileceğimizi söylüyorum. O zaman başkaları tarafından bize dayatılan sonuçları kabul etmek zorunda kalırız; oysa ki bence biyoloji, kişiliğimizin bu ilkel temelini psikanaliz gibi ortaya koyacak durumda değildir. Çünkü dürtüsel yaşamın üst-yapılar tarafından egemenlik altına alınmasının, uygar toplumların üyeleri olan bizlere bağışlanacağına inanmak istedik.

Yine de şiddetin etkilerini yalnızca ötekinde görmek isteyen yadsımalara karşın, tüm insanlar aynı kumaştan dokunmuşlardır. Freud aşk veya yaşam dürtüsü, yıkım veya ölüm dürtüsü diyordu. Bunun kişisel bir mitolojiyle ilgili olduğu düşünülüyordu, oysa korkarım Freud gerçeğin biraz uzağında kalmıştı. Güce yönelik gönderme, çatışmanın boyutunu doğrudan soruna dahil etmektedir.

Modern düşünce, insan doğası diye bir şeyin olmadığını gösterme eğilimindedir. Başka bir deyişle, bu ilkel zeminden bahsettiğimizde, kendi içinde ele alınabilecek biyolojik bir varlığa atıfta bulunmadığımızı gösterme eğilimindedir. Ama insan doğası diye bir şey yoksa aynı şekilde, uygarlıkların çoğulluğuyla, aralarındaki farklılıklarla ve değer sistemlerindeki büyük çeşitlilikle de şaşkına döneriz. O halde artık uygarlık diye bir şey yoktur, yalnızca kültürler vardır; tıpkı dil yetisi diye bir şeyin olmayıp yalnızca dillerin olması gibi. Uygarlık, kültürler üzerine düşünceden türetilen bir soyutlamadır. Uygarlıklar nereden hareketle yaratılırlar? Şüphesiz her biri, kendi tarzınca, dürtüsel yaşam üzerinde konum alır ve onun içinden, değer verdiği, karşısında mücadele ettiği ve kültür çalışmasının nesnesi olacak dürtüleri seçer. Fakat bu kültür çalışması, dürtülere karşı duran varlığın işbirliğinden ayrı tutulamaz. Dürtülerin karşısında duran makam hangisidir?

Burada yanıt vermekte zorluk çekmeyiz; bu makam benliktir ve onun yarılmasının ürünü olan üstbenliktir. Fakat şurası açıktır ki Freud'dan başka hiç kimse, Lacan hariç, son yerleştirmeden sonra benliğin konumunu ilgilendiren önemli değişikliği ciddiye almamıştır. Benliğe, yani insan aklına güvenilebilir mi? Zaten yıkıcı dürtülerin sunulması kötümserlik uyandırdığından pek çoklarının geri çekilmesine neden olan bir değişikliği temsil etmişti. Benliğe güvenilebilir mi? Freud'un yapıtı ilerledikçe, bu güven hakkında giderek daha fazla şüphe uyanmak zorundaydı. Freud'un yapıtının son döneminin önde gelen keşiflerinden

biri olan yarılmanın (clivage) tanımlanması, hakikatin keşfedilmesi yolunda değerli bir müttefiki kaybetmemize neden olduğu duygusunu veriyordu. Aynı anda hem evet hem hayır diyen yarılmanın etkisi, ruhsal gerçekliğin aynı içeriğine sahiptir, muhakememiz üzerinde felç edici bir etkisi vardır ve dolayısıyla akli yetilere duyabileceğimiz güveni sarsar. Yarılmanın kuramda tuttuğu yer, bence Freud'un 1920'den başlayarak klinik referansını değiştirdiğini doğrulayan göstergelerden biridir. O zamana kadar, temel klinik çekirdek nevroz ile sapkınlığı karşı karşıya koyuyordu (nevroz sapkınlığın olumsuzudur). 1924'ten başlayarak, Freud'un daha çok nevroz ile psikozu karşılaştırma eğiliminde olduğunu düşünmemize yol açan işaretler pek çoktur. Ayrıca yarılma ilk başta fetişizme ilişkin olarak tanımlanmışsa da etki alanı daha sonra psikotik parçalanmaya doğru genişlemiştir. Doğrusu burada, yarılma, sapkınlık ile psikoz arasında paralellik kurmaya izin veren ve birleştirici işlev gören bir köprü gibidir.

Yarılma kavramının başarısı sağlamlığını kanıtlamak zorundaydı. Bununla birlikte referansın genelleşmesi ve kullanımı, onun içeriğini bir miktar değiştirmeksizin gerçekleşmez. Yarılma, Freud'un ona yüklediği olumlu anlam içinde giderek daha az kullanılmaktadır ki o anlam şudur: Bir taraf kendisini etkileyen gerçekliği tanırken, diğerinin onu yadsıdığı bir benlik bölünmesi. Bu, başkalarının kaleminde, radikal bir bastırmanın eşanlamlısı haline gelmektedir. Bu durum öncelikle Ferenczi'de görülebilir.

1924 yılı civarında, büyük bir psikanalitik dönüşüm gerçekleşir. Freud için psikanaliz, her şeyden önce bilinçdışı zihinsel süreçlerin bilimiydi. Tedaviyse, psikanalitik uygulamanın unsurlarından yalnızca birisiydi. Ardından gelen araştırmacılar için bu tutum değişir. Psikanalitik tedavi onların temel uğraşı haline gelir. İlk önce Rank ve Ferenczi'de, sonra tek başına Ferenczi'de, durum zaten budur.

Bugün pek çokları, Ferenczi'nin yapıtını Freudcu kurama ve tekniğe yönelik bir meydan okuma olarak görür ve haklı olarak onun, Macar Psikanaliz Okulu diye adlandırılan şeyin sınırlarının çok ötesinde, modern analizin bir öncüsü sayılabileceğini düşünürler. Şahsen ben de aynı şekilde, Winnicott'un yapıtında, Ferenczi'nin düşüncelerinin uzantısını görebildim. Ferenczi'nin deneyiminin son yıllarının (1928-1933) öğretileri, onlar hakkında genelde söylenenlerden çok daha

ileriye gider. Ölümünden hemen önceki 1932 yılının neredeyse tamamına yayılan *Klinik Günlük*'ün okunması, günümüz psikanalisti için çok önemlidir. Ferenczi'nin, hastanın iyileşmesini destekleyecek çözümü ararken, "git-gel"ler yaşadığı teknik değişikliklere takılmamak gerekir. Freud'un 13 Aralık 1931'deki mektubunda Ferenczi'yi azarlamasına neden olan meşhur öpücük tartışması (Ferenczi, kendisine "Ferenczi dede" diye hitap eden kimi hastalarının kendisini öpmelerine izin veriyordu), tartışmanın tüm odağını gözler önüne sermez. *Klinik Günlük*, bugün günlük rutinimizi teşkil eden nevrotik-olmayan yapıdaki hastalarda saptanabilen temel süreçlerin düzeneklerinin çoğunun gerçek kaşifinin Ferenczi olduğunu gösterir. Üzerinde fazlaca durmaya zamanım olmadığından, travmanın (cinsel olmaktan daha çok narsisistik olan) değişimlerine, yani yaşamsal işlevleri bile ruhsal aygıtın dışına atan ve öznenin yıkımına kayıtsız hale gelen narsisistik yarılmaya, varsanısal gerilemeye ve mazoşist örgütlenmeye yalnızca değinip geçeceğim. Ferenczi, temel olarak empati, yani "birlikte hissetmek" üzerine kurulu bir teknik uyguluyordu. Bu tür bir duygusal bilgi, travmanın, kendisi (Ferenczi) üzerinde yankılanmasını sağlayarak, başka türlü mümkün olmayan travmatik bir anımsama yaratmayı başardığını düşünüyordu. 1932'den başlayarak, tüm bu keşifler onun tarafından net bir biçimde betimlenmiştir. Fakat Ferenczi'nin öğretisi daha da ileri gider. Bu yalnızca, ıstırabın onu yaşayan birey üzerinde uyguladığı zorbalıkla ilgili değil, ama daha çok acı çeken öznenin, kendisine yardıma gelenlere az çok dayattığı zorbalıkla ilgilidir. Böylece Ferenczi, analizdeki tıkanmaları ortadan kaldırmak için, karşılıklı analiz uygulamaya, yani çok açık ifadeyle, analistin analizine de eşit zaman ayırmaya yönelir; bu, rollerin hakikaten tersine dönmesiyle sonuçlanan ve kimi zaman hastanın analizini ikinci plana atan, hastaya yapılan bir tür itiraftır. Ferenczi'yi okuduğumuzda, kendisini soktuğu içinden çıkılmaz karışıklıkları görürüz (örneğin, hasta tarafından dayatılan üç kişilik analiz); burada Ferenczi, hastanın, kendisinin sırlarını yalnızca ona karşı kullanmak için kabul ettiğinin farkına varır. ABD'deki modern öznellikleraraşılık akımları da, aynı tuzağa düşme suçlamasına maruz kalabilirler! Ama durum böyle değildir, çünkü bu meslektaşlarımız sözlerini yüzeysel ve zararsız sınırlar içinde tutmaya epey özen gösterirler.

Konumuzu ilgilendiren iki saptamanın yapılması gereklidir:

- İlki, Ferenczi'nin temellerini altüst ettiği dürtü kavramıyla ilgilidir. Bu onun, yetişkinin şehvet dilinin çocuğun sevecenlik diline yönelik nüfuz edici istilasına ilişkin iyi bilinen görüşüdür. Bu görüş çocuğa dair Freudcu anlayışı bir miktar idealize ediyorsa da diğer yandan, çocuk ile yetişkin libidoları arasındaki farklılıkların altını çizme meziyetine sahiptir. "Çocuksu bir cinselliğin var olduğu gerçeği elbette elle tutulamaz olarak kalır; fakat çocuksu cinsellikte tutkusal olarak görünen şeyin büyük bir kısmı, yetişkinlere ait olan ve çocukların iradeleri dışında onlara dayatılan, bir anlamda yapay olarak çocuklara nakledilen tutkulu bir şiddetin ikincil sonucu olabilir[2]."
- İkinci gözlem ise bize, hiçbir şekilde ölüm dürtüsü kavramına karşı çıkmayan, buna karşılık yine de onun kuramlaştırılmasının ayrıntısına girmeyen bir Ferenczi'yi gösterir.

O dönemden başlayarak, analizde, tüm zor olgularda ne pahasına olursa olsun yatıştırma ve iyi huylu bir anne rolünün üstlenilmesiyle sağaltım elde etmek isteyen bir eğilim ortaya çıkar. Bu, Ferenczi'yi terk edip Abraham'a katılan ve bambaşka bir yolda ilerleyen Melanie Klein'ın takip edeceği bir eğilim değildir ama yine de burada Winnicott'un tekniğiyle bir akrabalık görülebilir.

Bu sonuncunun kuramsal yaratıcılığına yönelik hayranlığım ne olursa olsun, hastanın gerileyici eylemlerine yönelik Winnicottçu hoşgörü, geçtiğimiz aylarda, bizce kaygı verici gerçeklerin açığa çıkmasına mal olmuştur. Winnicott tarafından Masud Khan'a gönderilen Wynne Godley, onunla (Khan'la), çok geçmeden son derece patolojik bir karşı-aktarımın nesnesi haline geleceği bir analize başlar. Wynne Godley'in, kendisini Masud Khan'a yönlendiren Winnicott'un onayıyla, Khan'ı bırakma kararı alması için Winnicott'un pek çok müdahalede bulunması gerekmiştir. Bu analiz, hastanın verdiği bilgilerden hareketle, Masud Khan tarzı bir analistin Wynne Godley'in söz ettiklerine benzer ciddi erken narsisistik travmalarla karşı karşıya kaldığında, yaptığı ilk saptamanın klasik tekniklerin etkisizliği olduğu hipotezini ortaya koymaya izin verir. O zaman, hastanın ona çektirdiği analitik başarısızlığın narsisistik yarasını kendisi de hissederek ve özellikle bunun bir yansıması olarak kendisinin de benzer narsisistik travmaların taşıyıcısı

[2] Sandor Ferenczi [1933] *Journal Clinique*, Fr. Çev. Groupe de Traduction du Coq Héron, Payot, Paris, 1985, s.132.

olduğunu fark ettiğinde, analizi çerçevesinden bütünüyle çıkaran teknik değişikliklere kendisini sürükleyen bir tümgüçlülükle tepki vermeye itilir. Bu gözlem Masud Khan'la sınırlı olmayıp, hastalarıyla sınırları aşan ilişkiler yürütmek konusunda kendilerine izin veren diğer analistlere de uygulanabilir ki bu, illaki cinsel ilişkilere yönelik eyleme geçişleri ima etmez, ancak kimi zaman durum böyle de olabilir. İyileşmenin büyülü sonucu ortaya çıkmadığı gibi, analizi de felakete sürükleyebilir.

Söz konusu olanın ne olduğu sorunuyla ilgili ortaya atılan bu saptamalar, iyi annenin tutumunun somutlaştırılmasından, hastanın iyileşmesine yol açacak mucizevi etkiler beklenemeyeceğini göstermektedir. Winnicott, en önemli makalelerinden biri olan "Nesne Kullanımı"nda, hastanın, o ana kadar hiç yapmadığı bir şeyi, yani nesnel olarak algılanan nesnenin keşfini gerçekleştirerek, nihayet nesneyi kendisinin dışına koyabilmek ve böylece öznel nesnelerin yaratılışını kuşatan tümgüçlülüğün hükümranlığına son vermek için, analiz sırasında elinden gelen en büyük yıkıcılığı deneyimlemesi gerektiğinin altını çizer. Bu dönüşümü gerçekleştirebilecek yegane şey analistin hayatta kalmasıdır. Hastanın yıkıcılığına yönelik bu hoşgörüde ve bilhassa analist tarafından eyleme geçirilen bir misillemenin olmamasında, tartışmasız bir doğruluk payı vardır. Ama ben şuna inanmayı sürdürüyorum: Analist, hastanın saldırıları karşısında hayatta kalmak zorundaysa, aynı zamanda kendisinin düşünme kapasitesinin bu saldırılarla sarsılmadığını da göstermek yani yorumlarında bir intikam izi taşımaksızın analiz edebilir olmayı sürdürmek zorundadır. Ferenczi, aktarımın annesel ve babasal unsurları arasındaki farklılığa yönelik duyarlılığını zaten göstermişti. Burada kendimizi, gelecek sapmaların anahtarını bulmak için varsayımsal gelişimde mümkün olduğunca derinlere, yani anne-çocuk ilişkisinin ilk evrelerine inmeye dayanan hatanın sonuçları karşısında buluyoruz. Yorumlama eyleminin kendisi tarafından ortaya konan mesafenin, burada, empatinin duygusal yankılanma temelli boyutlarından daha iyi bir rol oynayıp oynamadığı sorusunu kendimize sorabiliriz.

Giderek, Freudcu kuramın merkezi çekirdeği yani ruhsal aygıtın dürtülerin zemini üzerine inşa olması ve prototipi bastırma olarak kalacak savunmaların gelişmesi, öznenin yansıtmalarının, ilk ve her şeyden önce, dürtülerin sebep olduğu saplanmalar ile onlara karşı duran savunmalar arasındaki çatışmayı yansıttığının varsayıldığı bir

ruhsallık görüşü sunmuştur. *Encyclopædia Britannica* yazısından yaptığımız alıntıda, Freud dışsal uyarımları değerlendirmesinin dışında bırakır. Doğrusu, psikanaliz psikozlarla giderek daha fazla ilgilenmeye başladığından beri, gerçekliğin bastırılmasına dair Freudcu görüş beni bu kavram üzerine düşünmeye yöneltti. Freud, *Metapsikoloji*'de her olumlu varsanının öncesinde bir olumsuz varsanı evresinin olmak zorunda olduğunu belirttiğinden, bana öyle geldi ki söz konusu bastırma, olumsuz varsanıyla ciddi biçimde ilgili olmak zorundaydı. Olumsuz varsanı, her şeyden önce algı tarafından aktarılan verileri ilgilendirir. Ama algının, duyu organlarının bize gönderdikleriyle sınırlı olduğunu düşünmekle hata ederiz. Freud bunlara içsel duyumların algısını ve hatta düşünce süreçlerini algılamamıza izin verdiğini söylediği dili de ekler. Dolayısıyla olumsuz varsanı yalnızca duyu organlarından gelen verileri değil, fakat psikosomatiğin bize gösterebildiği gibi, içsel ve bedensel olan ruhsal süreçlerden gelen verileri ve nihayet tedavide karşılaşılan, sözcükler ile düşünce arasındaki bağlara yönelik olumsuz varsanıyı da ilgilendirecektir. Freud tarafından tanımlanan birincil savunmaları yeniden bir araya getirmeyi önerdim: Olumsuz uğraşının (travail du négatif) biçimleri olarak bastırma, bağlamından koparma, yarılma ve olumsuz varsanı; diğer savunmalar öncekilere bağımlı olarak düşünülürler.

Bu sunumun başında, beni dürtüsel yaşamı dikkate almayı sürdürmeye iten nedenleri sıraladım. Bunun, benim Freud'un tüm formülleştirmelerine tam anlamıyla ve bütünüyle bağlı kaldığım anlamına gelmediğinin anlaşılacağını umuyorum. Burada özellikle, onun geliştirilememiş son düşüncelerini bize ileten, 16 Haziran 1938 tarihli ve ölümünden-sonra yayınlanan notuna atıfta bulunmak isterim: "İlk deneyimlere ait ilginç olan, sonrakilerin tersine tüm tepkilerin korunmasıdır, elbette buna birbirine zıt tepkiler de dahildir. Sonucu belirleyecek daha sonraki karar yerine, önce bu gerçekleşir. Açıklama: Sentez yetisinin zayıflığı, birincil süreçlerin niteliğinin korunması". Bu not sayesinde Freud'un, dürtülerin etkinliğinin ardından savunmaların etkinliğinin geldiği ardışık bir bakış açısından ele almadığını anlıyoruz. Aksine onun söyledikleri, ilkel zihinsel süreçlerin ötekileri ve berikileri karışık bir biçimde içerdiğini gösteriyor gibidir. Toplamda, ruhsallık, etkiye ait olan ile tepkiye ait olanı seçebilecek ve ayıklayabilecek durumda

değildir. Her ikisi de deneyimin içinde birlikte sunulur. Bu gözlem, benim *bazı klinik yapılarda savunmaların dürtüselleşmesi* dediğim olguyu açıklaması açısından, bana önemli görünür. Yani dürtüye ait olan ile benliğin savunmasına ait olanın arasına net bir sınır çizgisi çizmek güçtür. Buradan hareketle, dirençlerin ve savunmaların analizinin özellikle inatçı niteliği ortaya çıkar.

Şu kadarını teslim etmek gerekir ki bu büyük kuramsal çalışma ortaya çıktığı andan başlayarak tablo değişmiştir. Çünkü çatışma nesneye karşı cereyan etmektedir. Kleincıların daha sonra "kendilik" adını vereceği benlik, gelenekten koparak, 1946'da Klein tarafından keşfedilen yansıtmasal özdeşimi uygulamaya koyar. Bu yeni görüş psikanalitik manzarayı değiştirir. Benlik (ve şüphesiz hâlâ onun içinde ikamet eden, fakat giderek Kleincıların metinlerinden kaybolacak dürtüler), nesneye zorla nüfuz ederek onun kontrolünü almaya çalışır. Her şey sanki dürtüsel itkinin etkilerini toprağa gömmeye dayanan Freudcu savunma hareketi, şimdi bir tür ruhsallığın sınırlarının dışına atma hareketine ve nesnenin içine kendi yansıtılmış parçalarını yerleştirmek, onu sömürgeleştirmek ve onu bu etkiye boyun eğdirmek için, onun içine nüfuz etme ve onu istila etme hareketine dönüşmüş gibi oluşuyordu. Benliğin kendi yansıtılmış parçalarıyla özdeşimi söz konusu olduğu için, bu parçalar doğdukları ilkel kaynağa geri dönme eğilimindedirler. Görüşteki bu değişim psikanalizi bütünüyle etkileyecektir. Bir taraftan aktarım tüm alanı kaplarken, diğer taraftan karşı-aktarım da anlam değiştirir. Freud'da olduğu gibi, o artık yalnızca aktarımın anlaşılmasının önündeki bir engel değil, Paula Heimann'ın yazısından başlayarak, analizanın kendisine hissetme izni veremediğinden analistine hissettirdiği şeylere ilişkin, analistin elindeki bir bilgi aracıdır.

Fairbairn'den başlayarak, libidonun *pleasure seeking** olduğunu düşünen Freud'un hazcılığının yerini, benim daha tutucu bulduğum *object seeking*** libido anlayışının alması gerektiği fikri yaygınlaştı. Her ne kadar Fairbairn'in diğer fikirleri her zaman kabul görmemişse de en azından bu fikri daha kolay kabul edilmiş gibidir. Nesneye yapılan vurgu, nesneyle çatışmada ölüm ve yıkıcılık dürtülerinin öneminin -özellikle Melanie Klein tarafından- ön plana alınmasıyla el ele gidiyor-

* Haz arayıcı (ç.n.)

** Nesne arayıcı (ç.n.)

du. Kaygı artık, çoğunlukla cinselliğe bağlı yasak bir arzunun gerçekleştirilmesinin doğal sonucu değildi; yok olma korkularının neticesiydi ve hem yarılmanın, hem de yansıtmalı ve yansıtmalı-olmayan özdeşimin etkileri aracılığıyla, benlik ile nesnenin birbirine yaptıkları kötü muamelelerin mantıksal sonucuydu.

Bundan böyle savunmalar, artık dürtülerin etkilerine karşı değil, nesneye karşı mücadele etmeye dayalıdırlar. Çünkü düşlemsel yansıtmanın, anne bedeninin içini ilgilendirdiği varsayılır. Nesneyi kontrol altına almaya kalkışacak şekilde, onun içine yönelik düşlemsel yansıtmaya maruz kalanlar yarılmış parçalardır. Melanie Klein, sonu olmayan bir mücadelede şiddetli bir yansıtmanın sonucu olarak, bir saldırı ve misilleme döngüsü, dışarıdan içeriye doğru bir baskı döngüsü tanımlar. Elbette yansıtma, dürtüye ve hatta daha kesin ifadeyle, güç tarafından taşınan dürtüsel hareketlere atıfta bulunmayı gerektirir. Tabii ki bu şekilde yansıtılanlar yarılmış parçalardır. Her şeye karşın psikanalitik kuram rotasını değiştirir. Bilinçli olmayan zihinsel süreçlerin yazgısı artık bastırılmak değildir. Bilinçten uzaklaştırma, artık ruhsal aygıtın içine gömme biçimini değil, onu nesnenin içine atarak dışarıda bırakma biçimini alır. Bundan böyle kuram, yansıtılanın yani kendiliğin dışına atılmaya maruz kalanın yazgısıyla meşgul olacaktır. Ben bu süreci *beden-dışına-atma* olarak adlandırmayı önerdim. Freud bir iç-ruhsallık mantığı içinde kalarak, bastırılanın geri dönüşünden söz ediyordu. Melanie Klein'dan başlayarak, yarılmış parçaların kökensel kaynaklarına geri dönme eğiliminde oldukları, bir tür yansıtılanın geri dönüşünden söz edilecektir. Bilinçdışı ve altbenlik görüşünün, analitik durum üzerinde yeniden odaklanmasının oynayabildiği rolün altını çizmeden, bu değişim nasıl açıklanabilir? Doğrusu analitik durumun içerisinde nesne, hastanın analisti kontrol altına alma, onun içine girme, ona nüfuz etme ve ötekinin içerisine yerleştirmeye çalıştıklarını kendisinden dışarı atma girişimi sırasında, ifade ettiği her şeyi kapsayan bir hazne olarak kendisini sunar. Burada artık söz konusu olanın tam anlamıyla aynı şey olmadığı görülür. Giderek, dürtüler psikanalitik kuramdan kaybolacak ve bu çok çeşitli taraflardan gerçekleşecektir. ABD'de benlik psikolojisi, sahasını olabildiğince genişletmek pahasına, altbenlik erişilebilir olmadığından her halükarda benlikten yola çıkmanın daha iyi olacağına kanaat getirdi. Hartmann'dan başlayarak, benlik bu

iş için yeterli olmadığından, kendilik de ona eklendi; ve görevi devralacak olan şey dürtülerle bağlarından daha da fazla koparılmış olan Kohut'un kendiliğiydi, ki doğruyu söylemek gerekirse, artık dürtülerin sahneyi terk etmeden önce oynadıkları ikincil bir rolden başka bir şeyleri yoktu. Nihayet, kendilik psikolojisinin ardından, öznelerarasılık gelecek ve iki özne arasındaki ilişki tüm araştırma sahasını işgal edecekti. Yüzeydeki etkiler, gözlenebilir tek öğeler olarak sayılacaktı. Derinlerden gelen hareketlerin yorumlanması, bu hareketlerin geriyedönük bir analize tabi tutulması için, önce sahnelenme biçiminde söze dökülmelerini bekleyecekti. Yansıtmalı özdeşim ile sahneleme arasında bir bağlantı kurulmak istendi (G. Gabbard). Lacan'ın tarafında bile, her ne kadar onun yapıtında dürtüye yönelik pek çok gönderme bulunsa da, Lacancılığın gelişimi dürtüye giderek daha az atıfta bulunacaktı. Her şey sanki Freud'un biyolojizmi denilen şeyi feshetmek için bir düşünce birliğine varılmış gibi oluşur. Nihayet, özgün bir konum olan Winnicott'unkine değinelim. Ona göre, dürtüler vardır ve o bunları hesaba katar. Ama onlar, her halükarda, birincil değildirler. Winnicott için, dürtü diye bir şey, ancak onların farkında olacak bir benlik yeterince şekillendiğinde var olabilir. Ayrıca o, önceliği ruhun bedenle ilkel bütünleşmesine verdiğinden, dürtüsel dışavurumlara, zaman açısından ertelenmiş bir rol verecektir. Yine Winnicott, içsel/dışsal ikileminden, geçiş süreçlerinin konumlandığı ara alanı icat ederek çıkmaya çalışacaktır.

Şurası benim için şüphe götürmezdir ki, çağdaş psikanalizde nesneye atıfta bulunmadan dürtüden dürtüye atıfta bulunmadan da nesneden söz edilemez. Giderek daha fazla söz konusu edilen nesne ilişkisi, nesnenin neyle ilişkide olduğunu belirtme gereksinimi hissedilmeksizin, kendi kendine yeten bir ifadedir. Sanki bunun benlikle veya kendilikle ilgili olduğu örtük olarak kabul ediliyor gibidir. Ruhsallığın başlıca görevlerinden birisinin, ruhsal işlevlerin nesnelere dönüştürülmesi olduğu hipotezini önerdim. Açıklayayım, eğer çağdaş kuramın memnuniyetle kabul ettiği üzere, doğasını her zaman iyi bilmediğimiz işlevlerle uğraşıyorsak, bu işlevler ilişkiye soktukları öğeleri dönüşümlere tabi tutmaktadırlar. Bana göre, ruhsal etkinliğin temel amaçlarından biri işlevlerin nesnelere dönüştürülmesidir. Böylece nesne olan düşten memnuniyetle söz edeceğiz ki beri yandan o, düş uğraşındaki işlevlerin sonradan etkisinin ürünüdür. Bu düşünce, ister kısmi, ister bütün

nesneyi içersin, daima maddi bir öğeye bağlı olan nesne anlayışının sınırlarından çıkmamıza izin verir. Örnek olarak, yüceltme olgusunu ele alalım. Onun nesnelerinden (tablo, şiir, müzik parçası, posta pulu) falanca ya da filancasına yapabileceğimiz özel yatırım, sözünü ettiğimiz maddi öğeye bağlı değildir; hakiki nesne resim, şiir ve müzik sanatları veya koleksiyonculuktur. Bu çeşitli etkinlikler benliğin nesneleri haline gelirler ve değer bakımından diğer aşk nesneleriyle rekabet edebilirler. Ben buna *nesneselleştirici işlev* adını verdim ki bu, Eros'un akıbetlerinden yalnızca birisidir.

Tersine, bazı durumlarda, bazı kişilerde ve özellikle bazı yapılarda, bir nesnenin biricik ve yeri doldurulmaz değerini belirleyen şey özgün niteliklerini kaybeder. Örneğin, yağmurluk fetişistlerini veya saç örgüsü kesenleri ele alalım. Bu davranış özelliğini gösteren kişiler için, davranışının hedef aldığı kişi önemli değildir. Önemli olan yağmurluk veya örgülerdir. Yağmurluğu giyen kişinin veya saçlarını bu şekilde yapmış kadının önemi yoktur. Ben, nesneyi tekilliğinden yoksun bırakan bu sürece nesnesellikten-arındırma diyorum ki bu tekillik, âşık için biricik ve yeri doldurulmazdır. Nesnesellikten-arındırmanın gelişimi, kendisini tanımlayan genel özellik dışında artık bir özne olarak var olmayan kişiye yönelik, giderek daha belirgin bir kayıtsızlığa yöneltir. Burada ben, Freud'un "ölüm dürtüsü" diye adlandırdığı şeyin bir dışavurumunu görüyorum.

Analizde aktarım, dönüşümlü olarak nesneselleştirme ve nesnesellikten-arındırma evrelerinden geçer. Burada pekâlâ görülmektedir ki dürtüye vermeyi sürdürdüğüm önem, nesnenin niteliklerinden bağımsız olarak düşünülemez.

Genel olarak kabul edilen bir görüş, aktarımsal ve karşı-aktarımsal süreçler arasındaki dayanışmadır. Paula Heimann'ın katkısıyla temsil edilen dönüm noktasından daha önce bahsetmiştik. Bugün, karşı-aktarım daha da geniş bir sahaya yayılır. Freudcu ve Heimanncı anlamlarının yanı sıra, ona şu anlayış içerisinde de bir rol verilebilir: Hastadan kaynaklanan bir yatırım süreci, aktarım hareketi ile analistin yanıtı arasındaki etkileşimle, süreç içindeki karşı-aktarımsal hareketleri de oyuna dahil ederek nesnenin çevresinde yapılanır.

Fakat şimdi görüyoruz ki, oluşum aşamasındaki bir benlik olarak düşünülebilecek varlıktan gelen tepkiyi yanına koymadan, dürtüye de

atıfta bulunamayız. Sonuçta, ruhsal aygıtın içerisinde, Freud tarafından tariflendiği üzere, biçimi gelişme ve serpilme olan tohum halinde bir ruhsal aygıt vardır. Freud'un zaman içerisindeki görüşlerinin dikkatli incelenmesi, gelişimi ve olgunlaşmayı, artık klasik tarihsel-oluşumsal anlayışlar üzerinden düşünmeye izin vermez. Aksine, Freudcu kuram, ilerleyen bir zenginleşmeyle, çeşitli karmaşık zamansallıkların iş başında olduğunu göstermiştir. Gelişimsel görüş bunlardan yalnızca birisidir. Bilinçdışının zamansızlığıyla, cinselliğin iki evreli yapısıyla, kökensel düşlemlerin ve çocuksu cinsel kuramların örgütleyici rolüyle, yineleme zorlantısıyla, tarihsel hakikatle, vs. hâlâ uzlaşmamız gereklidir. Dolayısıyla doğrusal zamansallığı temel almak olası değildir; tıpkı ona bağımlı olan gözleme başvurmanın, sorulara yanıt vermeye yetmeyeceği gibi.

Psikanalizin başlangıcından bu yana geçen yüzyıldan fazla bir zaman sonrasında bile, ruhsallık, sırlarının özünü açığa vurmuş olmaktan uzaktır. Bugün sorun yaratan şey hakkında dürtünün bize bir fikir vermeye çalıştığı ve toplumların gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun, dizginlenmemiş ifadesiyle günümüz dünyasını alevlendiren bu ilkel malzemenin doğası değil, fakat ruhsallığın "ilerlemeleri"ne ait işlemleme süreçlerinin doğasıdır. Her yazar buna farklı bir şema önerir. Ben, tasarım, yansıtmalı özdeşim, gösteren, geçişsellik ve son olarak, α işlevi gibi temel kavramlara değinmekle yetineceğim. Yalnızca bu sonuncu üzerinde ve elbette çok kısaca duracağım. Bion onu şöyle tanımlar: "α işlevi, analistin doğasını bilmediği bir işlevi betimlemek için kullandığı bir soyutlamayı ifade eder ki bu durum, analist bu soyutlamanın yerine, α işlevi dolayımıyla yürütülen araştırmanın ortaya çıkaracağı etkenleri koyabileceğini düşündüğü zamana kadar devam eder. O, duyulardan gelen verileri α öğelerine dönüştüren, aralarında benliğin işlevinin de bulunduğu bir kısım etkenlere ait bir işleve karşılık gelir. α öğeleri görsel unsurları, işitsel şemaları, kokusal şemaları kendinde toplar ve bunlar uyanıkkenki bilinçdışı düşüncede, düşlerde, temas bariyerinde ve bellekte kullanılmaya elverişlidirler[3]". Büyük titizliğiyle Bion, α işlevini doğrudan yalıtamayacağını ve kendi araştırma yetisinin sınırlarının, onu, bu aynı işlevin etkinliğinin sonucu olacak uygulamalardan (benliğin işlevlerini de içeren etkenler bileşimi) yola çıkmaya zorunlu bıraktığını anlar. Bion'un çıkardığı sonuç

[3] W.R. Bion [1962] *Aux Sources de l'Expérience*, Fr. Çev. François Robert, PUF, Paris, 1979, s.43.

önemlidir çünkü bilinçdışını, düşleri, uyanıklık etkinliği ile düşün ayrımını ve belleği ön plana koymayı başarır. Bioncu kuramın kimi uygulamalarında, örneğin A. Ferro'da, anlatısallığı da dahil etmek gereklidir. Bir şekilde Bion'un tanımı, α işlevinin kendisinin geriye dönük olarak tanımlanmasının, varsayımsal anlamda sistemin bilinmezi konumunda kalarak -ve bu bilinmezlik ortadan kaldırılamaksızın- aynı α işlevinin sonucu olan etkenlerin oyuna dahil edilmesiyle olası olduğunu anlayıp, titizliği elden bırakmamaya çabalar. Bion'a borçlu olduğumuz çok sayıda zenginleştirme arasından, *knowledge*, yani "bilgi"nin karşılığı olan K etkeninin dahil edilmesini ekleyeceğim. Bion, benliğin özerk bir işlevini savunmaktan çok, bilgiyi, aşk ve nefret ile aynı önem düzeyine yerleştirme cesaretini göstermiştir. Dahası, kayda değer diyalektik aklı onu, K faktörünün yanına -K (-B) faktörünü koymaya yöneltmiştir. Yani o da, tıpkı Lacan gibi ama bütünüyle farklı temellerden yola çıkarak, "bilmeme"nin oynadığı başat rolü anlamıştı. Bilmeme, cehalet değildir. Cehalet yalnızca bilgi yokluğudur. Bilmeme ise, hakiki bilgiye erişmeye karşı mücadele eden aktif bir faktördür. *Olumsuz uğraşı* kavramını önermiştim.

Psikanalitik bilginin kazanılmasında bize göre temel oluşturan şeyi ararken, aklımızı bulandırmada payı olan nedenlerden birisi, şüphesiz, Freud'dan beri divanlarımıza uzanan hastaların kategorisinin giderek daha heterojenleşen niteliğinin, herkes için geçerli bir kuramın benimsenmesini giderek daha zor hale getirmesidir. Dahası, formasyon analizleri pratiği, bilgimizi normal olduğu varsayılan kişilere genişletmeye izin vermiştir. Öte yandan, nevrotik yapılardan giderek daha fazla uzaklaşan olguları analiz etmeyi kabul ettiğimize göre, kuramsal meydan okumanın sürdürülmesi çok güç bir hale gelmiştir. Esas olarak gördüğüm kavramlar arasından, iki tanesinden bahsetme fırsatı bulamadım. İlki, Winnicott tarafından, geçiş süreçlerinin mekânı olan ara alanın yaratılmasıdır. Oyun alanını model alan Winnicott, içsel gerçeklik ile dışsal gerçeklik arasında aracı olan potansiyel alanı düşünmemize olanak vermiştir. O, psikanaliz pratiği deneyiminin, büyük zenginliğini gözler önüne serdiği "bulma-yaratma"nın tüm önemiyle bizi tanıştırarak, kuramın bazı çıkmazlarından kurtulmamızı önermiştir. Bion'un, α işlevinin bilinmez olan ve öyle de kalmak zorunda olan niteliğini kabul etmesi gibi, Winnicott da çelişkiye ilişkin olarak, tümgüçlülüğün mey-

vesi olan öznel nesne ile gerçeklikle kurulan temastan doğan ve nesnel olarak algılanan nesne arasındaki karşıtlığın, üstesinden gelmeye çalışmak gerekmediğini savunuyordu. Görülüyor ki birbirine yakın uğraşlar, masaya yatırılması gereken farklı formülasyonlara sahip olmaktadırlar. Lacancı kurama ait bir diğer öğeyi ekleyeceğim. Söz, psikanalitik etkinliğin merkezinde olsa da –nesnenin üzerinde aktarım olduğu gibi sözün üzerinde de aktarım vardır– o, basit bir kendini ifade etme aracı olarak anlaşılamaz. Lacan bize, öznenin anlamlandıranla ilişkisi düşüncesini işleve koymayı önermiştir. Bu önerme üzerine uzun süre düşündüm ve bunun, sözelleştirmeyi ruhsal süreçlerin geri kalanından aşırı ölçüde yalıttığı sonucuna vardım. C.S. Peirce'ın düşüncelerini ve onun *representamen** kavramını, Lacan'ınkine tercih ettim. Bu konferansın çerçevesinde, ne kendi psikanaliz uygulamam içerisinden *üçüncüllük* kavramını türettiğim işaretin üçlü ilişkisinin, ne de *representamen* kavramının açılmasına olanak verdiği tüm yeni yollar üzerinde fazla duramam. Yine de onun tanımını hatırlatacağım, çünkü bana göre o, benim yaygın üçgenleşme kuramımın daha iyi anlaşılmasına destek olabilir. Tasarım kuramı, yalnızca klasik Freudcu teze –şey tasarımları, sözcük tasarımları– uygulanarak, sınırlı bir biçimde anlaşılabilir ve bu durumda, yalnızca kısıtlı bir kapsamı vardır. Ama eğer tüm zihinsel süreçlerin, hatta algıya ilişkin olanların bile, ancak onlardan bir tasarım yaratan dönüşümleri geçirmeleri koşuluyla bilinebilir oldukları düşünülürse, bu kuramdan faydalanmanın başka bir yolu daha vardır. Bu düşünce, elbette, tasarımların heterojen olduklarını varsaymaktadır. Peirce'a dönecek olursak, onun *representamen* tanımı şudur: "bir *representamen* üçlü bir ilişkinin öznesidir, beraberinde ikinci olarak onun *nesnesi*, üçüncü olarak da onun *yorumlayanı* vardır. Bu üçlü ilişki öyledir ki, *representamen* kendi yorumlayanının, aynı nesneyle aynı üçlü ilişkiyi herhangi bir yorumlayan için sürdürmesini sağlar[4]". Bu tanımı ilk duyuşta özümsemenin sizin için kolay olmadığını anlıyorum, hele ki bu kadar yol kat ettikten sonra. Onun anlamını kavrayana kadar benim de onu defalarca okumam gerekmişti. Onun temel niteliği, üçlü bir ilişkiye ışık tutması ve öznenin yorumlayanla bağını tanımlamasıdır; ki burada yorumlayan, işaretin bir parçasıdır ve onun dışında değildir.

---

* İşaret (ç.n.)

[4] C. S. Peirce, *Ecrits sur le Signe*, Le Seuil, Paris, 1978, s. 117.

Yorum, psikanalizin merkezi aracı olarak kalır fakat yorumlama sürecinin bizim için hâlâ büyük bir gizem olduğu gizlenemez.

Bilimsel bilgi yalnızca cehaleti tanır ve bilmemeyle, yani bilginin ilerlemesine engel olan duygusal nedenlerle -özellikle bu bilginin nesnesi insanoğlunun kendisi olduğu zaman- fazla ilgilenmez. Aya gitmeyi, genetik kodu çözmeyi, artı sonsuz ile eksi sonsuza ilişkin bir esrar perdesini aralamayı başardık. Her şeye karşın bizler, kendimiz için gizemli yabancılar olmayı sürdürüyoruz ki bu, psikanalitik deneyimin bizi daima karşısına koyduğu bir gerçektir. Ve ister koltuğumuzda hastaları dinlerken, ister bir konferans hazırlamak için çalışma masamızda düşünürken, kendimize şunu sormaktan vazgeçmiyoruz: "Söz konusu olan nedir ?"

olumsuz ve yıkıcılık*

*BERNARD CHERVET***

ÇEVİREN: TALAT PARMAN

Bu günü organize edenlere teşekkür etmek istiyorum, beni davet ettikleri için elbette, ama özellikle André Green'i anmak için toplantı düzenledikleri için. Burada başkanı olarak temsil ettiğim Paris Psikanaliz Kurumu bu girişimi çok duyarlılıkla karşılamıştır. Bu arada İstanbul Psikanaliz Derneğini de çok kısa süre önce Uluslararası Psikanaliz Birliğine aday dernek olarak kabul edilmiş olmasından dolayı kutlamak isterim, bu onların 1994 de İstanbul Psikanaliz Grubunu kurmalarıyla başlayan çalışmalarının beklenen sonucudur.

André Green gibi iz bırakan bir kişiden söz etmek şüphesiz yalnızca onun birçok yapıtında kaleme aldıklarını açımlamaya indirgenmemeli, ancak onun yaratıcı, gelişimsel ve eleştirel yöntemiyle özdeşim kurulmalıdır. Çünkü kendisi de önce Freud'a sonra onun izleyicilerine Lacan'a, Winnicott'a, Bion'a karşı da aynı şeyi yapmıştır, onların hepsi onun psikanalizde olumsuza olan ilgisini desteklemişlerdir.

Bugün size psikanalizde olumsuz ve olumsuzluk kavramları üzerine birbiri üzerine geçen üç evreli bir düşünme yöntemi önermek istiyorum.

Size önce André Green'in bu kavramların ve özellikle *olumsuzun çalışması*nın (travail du négatif) psikanalizde kullanımında oynadığı rol üzerinde durmak istiyorum, sonra kısaca olumsuzluk kavramının insan düşüncesindeki gelişiminden söz edeceğim. Böylece olumsuzluğun insan ruhsallığında oynadığı hem verimli hem zararlı çifte etkisini kavramış olacağız. André Green'in *olumsuzlayan silinme* (évanescence négativante) olarak adlandırdığı daha önceki bir döneme geri dönüş eğilimidir, Freud'un terminolojisiyle inorganik hale dönüş, tüm dürtülerdeki bu temel gerileyici eğilim ki bunu da ben *söndüren dürtüsel gerileme* olarak adlandırıyorum ve

---

* İstanbul Psikanaliz Derneği tarafından 15 Eylül 2012 tarihinde düzenlenen "André Green'in Ardından" etkinliğinde yapılan konuşmanın metnidir.

** Psikanalist, Paris Psikanaliz Kurumu Başkanı

son olarak size olumsuzlukla olumsuzun çalışmasını gerçekleştirmenin gerekliliği arasındaki ilişkiden ve eğer bu çalışma yerine getirilemezse, yıkıcılığın ortaya çıkacağından söz edeceğim.

Psikanalizde *olumsuz* kategorisiyle yani onun tüm çağrışımlarıyla olumsuzluk, olumsuzlaştırma, olumsuzlama, olumsuzun çalışması ve dahası olumsuz tavırla, ilgilenen tüm psikanalistler için André Green'e gönderme yapmak hem zorunlu hem de doğrudandır. André Green *olumsuz* kavramını psikanaliz kuramına sokan kişidir. Onun gönlünden geçen psikanalizin kökeninde bu boyutun, hem yönteminde (her türlü yargının askıya alınması), hem de kuramsal yapısında (bilinçdışında ve nihayet alt benlikte bastırmanın merkezi işlevi ve bastırılanın olumsuz işlevi) olduğunu göstermekti. Olumsuzluk psikanalizin özünde yer alır çünkü o, ilerleyicilik ve gerileyicilik arasında, olgunluk ve çocuksu arasında, narsisizm ve nesnelcilik arasında, söndürücü eğilim ve iz bırakma zorunluluğu arasında, gündüz ve gece arasında ruhsal işleyişin dalgalanan dinamiğinin temel boyutudur.

André Green'in amacı özellikle bu kavramın ruhsal işleyişte yer alan tüm savunma düzeneklerine katıldığını, çocuksu amnezide geçerli olan basit bastırmadan (1898-1905), benliğin yarılmasına damgasını vuran yadsımaya kadar (1927-1938), bu arada olumsuzlama, atma-yok hükmünde kabul etme ve olumsuzun ikincil sürece özgün işlevinde de olduğu gibi (1925) ve onların ortak paydası olduğunu göstermektir. Yani André Green için olumsuz ruhsallığın tüm düzlemlerinde ortaya çıkar; ya bastırmadan kurtaran özgürleştirici dilsel bir olumsuzlama olarak, ya bilinçdışını koruyan olumsuzlukla, ya da dürtüsel ve söndürücü özgün olumsuzlaştırmayla ve nihayet ruhsallığın tümünün kaderini olumsuz bir tavırla belirleyen olarak.

André Green'in katkısını özgün kılan onun sınırda olguların kliniğinde olumsuzun önemini kabul etmesidir. Onun için nevrotik olmayan klinik olgularla olan bu klinik çalışma, olumsuz tanımlamasıyla adlandırılır. Onun için bu klinik tablolar özel bir ruhsal işçilik olan ve olumsuzluk olarak tanımlanan, *olumsuzun çalışması* sonucu olarak ortaya çıkarlar. Hegel tarafından ortaya atılan ve Lacan tarafından yeniden ele alınan bu terim onun 1993 tarihli ünlü yapıtının da[1] başlığı olacaktır. Bu yapıt daha 1985'de aynı adı taşıyan kısa bir yazıyla ilan ettiği ve o da çok daha

[1] André Green Le travail du Négatif, Les éditions du Minuit, PUF, Paris, 1993.

önceki bir dönemde 1977'de olumsuz varsanılama üzerine yapılan çalışmalarda ilk ipuçlarını vermiş olduğu bir araştırmanın sonucudur. Böylelikle André Green Hegel'in olumsuza verdiği klasik anlamı psikanalize sokar. Green olumsuzluğu diyalektiğinin tam ortasına yerleştiren ve onu tüm yaratıcılığın, kendinde bilince ulaşmanın koşulu kılan Hegel'e ayak uydurmuş olur.

Öyleyse André Green'in ekseni *olumsuzun çalışması*dır. Bu işçilik Freud'un 1920'lerden beri değişik adlandırmalarla kuramlaştırılan olumsuzluğu gerekli kılan bir çalışmadır. Aslında Freud onun varlığından çok önceleri, daha *Histeri Üzerine İncelemeler*de özellikle travmatik patojen çekirdeğin olumsuz bir çekimi olduğunu önerdiğinde haberi olmuştur ve bunu gerileme (régression) üzerindeki tüm düşüncesinin temeli yapmıştır. André Green'in hedefi, gerçi bir üçüncü yerleştirme önerisi ufukta görünse de, metapsikolojiye yeni bir kategori katmak değildir. Ama etkin olumsuz eğilimlere bağlı olumsuzun işçiliğini tüm ruhsal düzlemlerin kalbine yerleştirmektir; o bu eğilimleri Freud'un yıkıcı dürtülerine yani ölüm dürtüsüne indirger.

Olumsuzluk kavramının J. Lacan tarafından ortaya atıldığını ve daha sonra birçok analist (J. Guillaumin, P. Fédida vb.) tarafından yeniden ele alındığını anımsatalım. Lacan onu felsefeden, tabii ki Hegel'den, ama *Tinin Görüngübilimi* ve *Felsefi Bilimlerin Ansiklopedisi*ni özellikle Marksist materyalizmin ışığında okuyarak Hegel'e dönüşü öneren Alexandre Koyré ve Alexandre Kojève'den* almıştır. Derrida, Foucault, Badiou gibi Lacan da Kojève'in EPHE** de 1930-1933 tarihleri arasında verdiği dersleri izlemiştir, Hyppolyte*** de daha sonra onların yolundan gitmiştir. Onun Freud'un *Olumsuzlama* (Verneinung) yazısı üzerine yaptığı okuma ünlüdür. Felsefeciler ve dilbilimciler olumsuzlamanın dilsel işlemini, yani 1925 metnini, doğal olarak ön plana almışlardır. Bu boyutun, ruhsallığın işleyişinin anlaşılmasındaki keşfettirici önemini hatta Freud'un ve psikanalizin Hegelciliğe dolaylı mirasını göstermek psikanalistlere düşmüştür.

---

* Yirminci yüzyıl Fransız felsefesine damgasını vurmuş ve Hegel'in düşüncelerini benimsemiş çağdaş felsefeciler. (ç.n.)

** Ecole Pratique des Hautes Études, Fransa'nın bilimsel araştırmayı hedefleyen önemli yükseköğrenim kurumlarından biri (ç.n.)

*** Jean Hyppolyte, Hegel üzerine çalışmalarıyla tanınan Fransız filozofu (ç.n.)

Öyleyse *olumsuz* ve *olumsuzluk* terimleri kökenlerinde psikolojiye, felsefi düşünceye ve Hegelci sistemler gibi farklı anlamsal ve yorumsal alanlara gönderme yapmaktadır. Ayrıca *olumsuz* terimi güncel kullanıma da aittir ve *olumlu* ile bir zıtlar çifti oluşturur, bu çiftten yola çıkarak bir başka zıtlar çiftini de hiçlikle oluşturur. Aritmetikte ise "eksi" ile belirtilen rakamları tanımlamak için kullanılır. Freud'un kaleminde güncel kullanımına uygun olarak çok bilinen formüllerle ortaya çıkmıştır; nevroz sapkınlığın olumsuzudur, olumsuz varsanı, birincil sistemin olumsuz nitelikleri, kesinlikte, ne şüphe, ne olumsuzlama, ne de derece (1915), bilinçdışının olumsuz çekimi, olumsuz terapötik tepki vs...

Ancak, bu terimler XVIII ve XIX yy kavşağında ortaya çıktıktan sonra felsefede önce Hegelci sistemde daha sonra da Hegelcilikte hayli uzun bir gelişim izlemişlerdir. Bunları Hegel döneminin ünlü şair Keats'in kaleminde şöyle buluyoruz: "Dilke* ile birçok konu üzerine bir anlaşmazlık değil ama bir tartışma yaşadım; düşüncemin birçok unsuru birbirine eklemlendi ve aniden özellikle edebiyatta, Tamamlanmış İnsan'ın oluşumu için gerekli niteliği fark ederek çarpıldım – Shakespeare'in en üst düzeyde sahip olduğu buydu: bu olumsuz yetenekten söz etmek istiyorum, olguları ve bir nedeni araştırmaya kendini zorlamadan şüphe, gizem, belirsizlik içinde olabilme yeteneğinden."

Bu sözler Freud'un da sahip olduğu en gelişmiş yeteneklerden birini düşündürmektedir. Freud *Düşlerin Yorumu*'nu onun üzerine inşa etmiştir, tutarlılık ve bilme gereksinimini bir süre gizilde (latence) bırakabilme yeteneği. Freud, söz konusu yapıtında Fredrich von Schiller'in (1759-1805) 1788 tarihli bir mektubundan söz eder ve bu *olumsuz* yeteneği düş yorumuna açılan bir yöntem olarak görür, çünkü özel bir tür söylemin, *serbest çağrışımın* ortaya çıkışına yol açacaktır ki ona ancak böylesi bir olumsuzlama işlemi ile erişilebilir.

Schiller yaratıcılık kısırlığından şikayet eden bir arkadaşına yanıt olarak şunları yazar: şikayetinin nedeni aklının imgelemine dayattığı sınırlamada yatıyor gibi geliyor bana. Burada bir görüş öne süreceğim ve bir benzetmeyle onu anlaşılır kılmaya çalışacağım. Bence aklın, tabiri caizse kapının eşiğinde durup akıp gelen düşüncelere fazla yukarıdan bakması ruhun yaratıcı çalışması için iyi değil, hatta zararlıdır. Bir düşünce tek başına ele alındığında dikkate değer bulunmayabilir ya da çok macerape-

* Sir Charles Dilke; 20. yy. başında yaşamış liberal, reformist İngiliz politikacı (ç.n.)

rest görülebilir. Ancak onu izleyen düşünce nedeniyle önem kazanamaz mı, ya da onun gibi aynı derecede anlamsız görünen benzerleriyle çok uygun bir zincir oluşturamaz mı – Bütün bunları akıl ancak, söz konusu düşünceye ötekilerle ilişkisini incelemek için yeterince zaman ayırırsa yargılayabilir. Yaratıcı bir kafada bence tersine akıl, kapıdan nöbetçilerini çekmiştir, düşünceler *darmadağınık* olarak atılıverirler ve ancak o zaman akıl onlara bakar ve bu büyük yığını şöyle bir süzer. – Siz Bay eleştirmenler, nasıl adlandırırsanız adlandırın siz anlık, geçici delilikten korkuyorsunuz ya da ondan utanıyorsunuz. Ancak o tüm gerçek yaratıcılarda vardır ve onun süresinin kısa ya da uzun olması düşünen sanatçı ile düş göreni birbirinden ayırır. Buradan da sizin kısırlığınızla ilgili şikâyetlerinizin nedenine gelelim; çünkü fazla erken reddediyorsunuz, fazla yargılıyorsunuz" (1 Aralık 1788 tarihli mektup).

Bu alıntıda olumsuzlama işlemi ruhsal işleyişin bir bölümü, özellikle dikkat, eleştiri ve yargı üzerinde etkilidir. Onun etkisi karışık düşüncelerin üretilmesi sonucunu doğurur ve Freud bunu düşlerin yorumunda kullanacaktır. Böyle bir olumsuzlama işlemi, yani gizile alma, onların ortaya çıkışı için gerekli koşuldur: "görüldüğü gibi söz konusu olan uykudan önceki durumla (ve elbette hipnotik durumla da) benzerlik oluşturan bir ruhsal durum yaratmaktır, ruhsal çekirdeğin (ve hareketli dikkatin) düzenlenmesiyle belli bir benzerlik oluşur. Uyku sırasında istenmeyen tasarımlar bir istemli eylemin (ve şüphesiz eleştirel) gevşemesiyle ortaya çıkarlar, ancak anlatımımız sırasında etkisini göstermesine izin veriyoruz: bu gevşemenin nedeni olarak genellikle "yorgunluğu" gösteririz; ortaya çıkan istenmeyen tasarımlar görsel ve işitsel imgelere dönüşürler." "Düşlerin veya patolojik düşüncelerin analizi için bilinçli ve istekli olarak bu etkinlikten *vazgeçiyoruz** ve kullanılmayan ruhsal enerjiyi (ya da onun bir bölümünü) şimdi ortaya çıkan istenmeyen düşünceleri ki tasarım niteliklerini korumaktadırlar (uyku durumuyla olan tüm fark budur) izlemekte kullanıyoruz. *"İstenmeyen tasarımlar" "istenen" tasarımlar haline dönüşmüş olurlar böylece."*

Freud'un bu yazısında vazgeçme, karışık düşüncelere karşı genelde uygulanan eleştirinin gevşemesi, istenmeyen düşünceler, onların ortaya çıkışına karşı direnç, aklın kapıdaki nöbetçileri geri çekmesi, eleştiriden uzak bir kendini sorgulama gibi birçok kavram ve terimi buluruz.

* Yazar tarafından altı çizilmiştir (ç.n.)

Olumsuzlama işlemi karışık düşüncelerin doğuşu için zorunlu koşuldur, bu düşünceler psikanalitik yorum yöntemine ki bu yöntem düşün *ayrıntılarına* düşün *bütünü* kadar önem verir, çok uygundurlar; burada, düşün görünür tutarlılığından sorumlu, ikincil değerlendirme olarak ikinci bir olumsuzlama söz konusu olacaktır.

Bu olumsuzlama işlemi uykuda da geçerlidir. Uyku, düş sisteminin oluşumunun gerekli koşuludur. Bu olumsuzlama işlemleri sayesinde geceleri düşün ortaya çıkışıyla, seanslarda karışık düşüncelerin üretilmesi birbirine yaklaşır. Bu işlemler gelecekteki bir olumluluğu müjdeleyen gerileyici bir ruhsal uğraşın emrine girmiş olurlar.

Gece ve seans sırasındaki çeşitli biçimsel gerilemelere* yol açan bu olumsuz eğilime bir başka çizgideki psikanaliz düşünürlerinde, Klein sonrası kuramcılarında da rastlanır. Bu da André Green'in ikinci soyzincirsel kaynağını oluşturur. Anglosakson yazarlarla birlikte o da olumsuzun klinik durumlarına, sınır durumlar ve psikozlara ilgi duymuştur.

Örneğin, Bion için hastanın sıfır noktasına (o hiçleşme noktasına, kökenselle karşılaşılabilinecek ve bir gelecek potansiyeli olarak yeniden canlanabileceği o noktaya), zorunlu erişebilmesi, ancak olumsuzluğun analistin düşünce sürecinde, olumsuzluğun karşı aktarımı yoluyla olumsuzluk taşınabilirse olasıdır. Bion'un *Dikkat ve Yorum* başlıklı yapıtında yer alan 1970 tarihli "Tamamlanma veya tamamlanma yerine geçene başlangıç" başlıklı yazısını bitiren ünlü formülünü anımsayalım: "yapılması gereken, bir yandan Tanrının (Anne) yeniden tamirini, bir yandan da Tanrının gelişimini (biçimi olmayan, sonu olmayan, sözle anlatılamaz olan, var-olmayan) sağlayacak bir etkinlikte olmaktır. Bu ise ancak hiçbir anının, hiçbir arzunun, hiçbir anlamanın olmadığı bir durumda bulunabilir."

Aynı olumsuz yaklaşım Winnicott'un katkıları arasında da bulunabilir. Geçiş alanı ve nesnesi tanımlamaları hem olumlu hem de olumsuz değerler içerirler; onların benlik olan-benlik olmayan kimlikleri, aidiyet yargısının sorgulanmıyor oluşu, anne ve anne olmayan değerleri vb.

Özet olarak, olumsuz, ruhsallığa özgü bir boyuttur ve Freud'un yapıtında da tanım olarak zaten vardır. Olumsuzun çalışması söndürücü gerileyiciliğiyle tüm dürtülerin en temel niteliğinde ortaya çıkar. Dürtü-

* Régression formelle: Biçimsel gerileme. Karmaşıklık, farklılaşma ve yapı açısından daha aşağı davranış ve dışa vurum biçimlerine geçme. (ç.n.)

sel ilerlemenin sönmesine karşı koyabilmek için ruhsallığın sahip olduğu olanakların tümünü kapsar. Böylece *ruhsal olumsuzluk, dürtüsel olumsuzlamanın olumsuzu mudur* ve olumsuzun çalışması bu olumsuzlamayla ruhsal kaydın gereklilikleri arasında bir arayol mudur?

Hegel'e bu geri dönüşün yarattığı sarsıntı bir soruyu zorunlu kılar: Psikanalizde olumsuzun bu geri dönüşü neden Hegel'den geçerek Lacan tarafından yapılmıştır ve daha sonra Green tarafından vurgulanmıştır? Bu soruya psikanaliz şaşırtıcı olmayan yanıtını verir: çünkü bu boyut Freud sonrası psikanalistler tarafından benlik psikolojisinin olguculuğu (positivisme) yoluyla ki bu da XIX yy. sonunun olguculuğunun (Auguste Comte) bir devamıydı ve bilinçdışının unsurları olan ruhsal ikamelerin olumluluğu nedeniyle bastırılmıştır. Bu olumluluk bilinçdışından beklenen ve ona verilmiş olan yaratıcılık arzusunun varsanısal gerçekleşmesidir. Bu özellik psikanalizin önce sanatsal ve felsefi ancak sonra tıbbi ortamlar yoluyla girdiği Fransa'da çok belirgindir.

Hegel'in olumsuzluğu ile bu geri dönüşüm kendisi, Freud'un yapıtının daha başından beri var olan ruhsallığa özgü olumsuzluğu hem ortaya koyan hem de gizleyen bir ikamedir. Filozofların kendileri tarafından bile yaratılmış en karmaşık düşüncelerden biri olarak tanımlanan bu düşüncenin ayrıntılarına girmeden Hegelci sistem üzerinde kısa bir süre durmak gerekir, böylece onun Freudcu düşünceye özgü olumsuzluğun semptomatik geri dönüşüne nasıl hem bir ikame hem de bir araç işlevi gördüğü anlaşılabilir.

Unutmamız gereken bu geri dönüşün aktörlerinin her birinin olumsuz ve olumsuzluk kavramlarını kendilerine özgün bir tanımda, kişisel kavramlaştırmaları çerçevesinde Hegel'in sistemi ile ve kendi aralarında az ya da çok gevşek ilişkiler kurarak kullanmış olmalarıdır. Bir örnek vermek gerekirse: Kojève her şeyin öncesine *Arzuyu* koyar ve onu doğrudan yaşama, organik olana, hayvansal olana bağlar, oysa Hegel oraya *Düşünceyi* (Idea) bilinçsiz birincil *Soyut* olarak koymuştu. Oysa Lacan Kojève'e gönderme yapmakla birlikte, her şeyin öncesine; arzunun da öncesine dili yani imleyeni koyarken Hegel'in düşüncesine daha çok yaklaşmakta ve Freud'un organik dürtüsel ikiciliğinden uzaklaşmaktadır. Kojève'i izleyen Lacan adlandırmanın adlandırılan nesnenin olumsuzlanması değerini taşıdığını, yani *nesnenin öldürülmesi* olduğu düşüncesini

geliştirecektir; bunu psikanaliz adlandırmaya özgü cinselsizleştirme işlevine içkin başka bir olumsuz önererek tamamlayacaktır.

Ancak bu yazarların tümü, olumsuzluğun Hegel'de var olan bir özelliğini paylaşırlar; olumsuzluğun yaratıcılık için, bilincin oluşması için, etkin bir şimdiden potansiyel bir gelecek dönüştürebilmek için uygun ve gerekli olduğunu.

Hegel için olumsuzlama onun *diyalektik an* olarak tanımladığı eylemin içindedir, *diyalektik an* bilinçli olmayan birincil soyut Düşüncenin *kendinde bilince* erişerek kurgusal kültürel gerçekleşmeye dönüşmesi için gereklidir. Diyalektik an iki zıt arasında gerçekleşir ve söz konusu kurgusal yaratıcılık sayesinde sonlanır. Kurgusal yaratıcılık kendinde bilinci ve gerçekliği yaratır, çünkü gerçekliğin özgün hareketi bizzat odur. Onun diyalektiği şeyler dünyasını yöneten harekettir, gerçekliğin gelişiminin kendisidir, nesnenin kendisidir. Böylece "olumsuzlaştırıcı olumsuzluk", bilincin, yaratıcılığın ve gerçekliğin kendisinin ortaya çıkışının koşuludur.

Hegel görüngübilimin (phénoménologie) kurucusudur, bilincin deneyiminin bilimi, onun tarafından bilime doğru ilerleyici bir gelişimin sonucu olarak düşünülmüştür. Hegel XVIII. yy. sonunda daha önceki manikeistik metafizikçilerin* yaklaşımına göre bir kopma oluşturuyordu, onlara göre olumsuzluk uzaklaştırılması gereken, elenmesi gereken bir unsurdu. Hegel'in olumsuzluğu ise "tüm verilerin ve bu arada kendinin de bir veri olarak yadsınması ve tüm şartları aşmaktan" oluşmaktadır. Bu şüpheci eğilimli olumsuzluk aslında kendinde bilincin ve gerçekliğin ortaya çıkışının koşuludur. Sonucu olumlu ve kurgusaldır. Bilinci olmayan soyut Düşünceden yola çıkarak olumsuzlama sayesinde, onun bir kültürel yapıt olarak kurgusal ve verimli gerçekleşmesiyle bu Düşüncenin bilincine varılmaktadır.

Hegel olumsuzluğu evrensel kategorisi içine katar ve onu bilinci, bilginin bilincini ve özellikle onun için hakikati oluşturan kendinde bilinci hedefleyen bir sistemin içine yerleştirir. Bu eğilimi bilmek eksiğinin hakikat olduğunu söylediğinde Lacan'ın kaleminde de buluyoruz.

Hegel bize süreçsel bir bilme kuramı önerir. Onun tüm bilgiler üzerine olan felsefi sistemi bilinçli olmayan bir Soyuttan yola çıkar ve

* Manikeizm: İyilik ve kötülüğün, olumlu ve olumsuzun karşıtlığı ilkesine dayanan dini ve felsefi yaklaşım (ç.n.).

kendinde bilinci olan bir kurgusala varır. İkisi arasında uzun bir yol vardır, bu kendisi diyalektik olarak adlandırılan bir zamandır ve ikisi olumsuzlama olan üç zamandan oluşur. Bu üç zamanlı süreç beş adımdan oluşur, beş *andan*[2].

Birinci anda veri, soyut, Düşünce doğada kendini dışa vurur. Bu an ve Düşünce bilinçli değildir. İkinci, üçüncü ve dördüncü anlar hep birlikte *diyalektik* anı oluştururlar ve iki olumsuzluk eylemini içerirler.[3] Söz konusu olan *verili* ve *bitmiş* olanın *eritilmesidir*. Önce ilk olumsuzlama olarak doğadan gelen bir dış itiraz söz konusudur; daha sonra bir zıtlıklar birliği Düşünce ve doğa gerçekleşir, bu birlik içselleştirilir; nihayet bu birliğin içinde, aslında birinci olumsuzlamanın bir olumsuzlanması olan ikinci bir olumsuzlama ile bir bölünme gerçekleşir. Burada altı çizilmesi gereken bir nokta var: Hegel için olumsuzlama hareketi bitmişin kendisinin içindedir, buradan bir doğal eğilim, tüm bilginin aşkınlaşarak hakikat düzeyine erişebilmek için kendini çözmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Bu noktadan sonra artık beşinci an gerçekleşebilir, üretimin, yaratıcılığın, soyut ve bilinçli olmayan ilk Düşüncenin çeşitli kültürel ve bilinçten kaynaklı sıralandırmalara özgü biçimlerle gerçekleşmesinin kurgusal anı. Bu sıralandırma sanat, din, kendinde bilim olan felsefe arasında yapılır.

Özetlemek gerekirse, olumsuzlama elde edilmiş, bitmiş, veri olmuş bilgi üzerinde etkilidir; onu *akışkanlaştırır* ve soyut, sanal Düşünceye yeni bir bilginin yaratılmasında kendini gerçekleştirmesi olanağını verir. Düşünce hareketinin kendisinin, ötekine saparak, ötekinden kaynaklanan bir olumsuzlamaya saparak, yabancılaştırıcı bir sapmadır bu, içselleştirilmesi, basit bilmek bilincinin kendinde bilince, mutlak

---

[2] Hegel'in yapıtı bu süreçliliğin üç (beş) zamanı yaklaşımı ile tümüyle tutarlılık içindedir. Üç bölümden oluşur: 1) Mantık bilimleri: soyut Düşüncenin bilimleridir. 2) Doğa bilimleri: dışlaştırılmış, başkasına değiştirilmiş bilimler. 3) Tin bilimleri; tamamlanışın bilimleridirler, Düşüncenin kendine dönüşünün, kendinden bilinç Düşüncesinin bilimleri.
Tinin Görüngübilimi üç anlı bu mantığı bilincin bakış açısından izler. Daha sonra Felsefe Bilimleri Ansiklopedisinde Hegel bilincin yerine özel bir durum olarak Düşünceyi koyar, Düşüncenin tamamlanması kendinde bilinç değerini taşır.

[3] Hegel olumsuzlama işlemini tanımlamak için *Aufheben* sözcüğünü kullanır, bu yabancılaşma ve atılan şeyin korunması anı anlamına gelir. Yabancılaşma ilk olumsuzlamaya bağlıdır, atılan şeyin korunması ise olumsuzlamanın olumsuzlamasıdır.

Bilgiye yüceltilmesine olanak tanır. Bu bir sonuçtur, nihai hedeftir, hakikate ulaşmaktır.

Sonradan tamamlananın süreçselliği ile bir benzerliği burada kolaylıkla kurabilirsiniz; bilincin dışındaki bir ilk zaman, ikinci bir sessiz özümleme zamanı, üçüncü zamanda az ya da çok tamamlanmış bir ruhsal ürünün üretilmesi. Böylece Freud, Hegel'in mirasçılarından biri olarak kabul edilebilir; Hegel sistemindeki ruhsal hakikatin payı, sonradan tamamlananın bu 3 zamanlı süreçselliğinde yatmaktadır.

Ancak Freud'un Hegel'den radikal olarak ayrıldığı nokta bu diyalektik sürecin öncüllerinde ve sonucundadır. Söz konusu bu iki süreçsellik arasında başka bir fark daha vardır; Hegel'de etkin, bağlayıcı, travmatik bir değer taşıyan gerileyici ve önceden tedavi edilerek bilince ulaşması olanaklı kılınabilecek bilinçdışı bir unsur yoktur. Sonradan tamamlanandan farklı olarak onun diyalektiği bir ruhsal işleve sahip değildir, olumsuzlama yoluyla bilgiyi hedefleyen ikincil sürece aittir.

Freud için hareket noktası ikilidir, dürtüsel itkileri kendi dürtüsel ikiliklerine dahil eder, ama aynı zamanda bir zıt ilke, bir kısıtlama, bir kayıt ilkesi de söz konusudur ki bunu en iyi temsil eden dildir. İşte bu ilke, daha iyi söylemek gerekirse bu kayıt zorunluluğu, Hegel'de Düşünce, Lacan'da ise gösteren (signifiant) olarak tanımlanmıştır. Ancak bilmeyle ilgili bu süreçselliklerde söndürücü dürtüsel eğilimin bozucu eylemi bütünüyle eksiktir. Hegel'in sistemi özünde cinselliksizdir.

Hegel ve Freud için bilinç bir birincil veri değildir, o bir sonuçtur ve onun tarihselliğini oluşturan birçok etaptan oluşan uzun bir sürecin sonucudur. Edinilecek bir bilinç olduğu teleolojisini* paylaşırlar. Ama psikanaliz, ancak söyleyişin ona farkındalık verebileceği her zaman bilinemez olarak kalacak kendinde gerçeklikle, olası söyleyişle bilinçliliğe erişebilecek düşüncenin bilinçdışı süreci arasında bir mesafe koyduğu için Aristotelesçi ve Kantçıdır. Hegel'in teleolojisini netleştiren son satırları şöyledir: "Yeniçağların görevi dış dünyayı bir kere tanındıktan sonra özgürlük kavramına uygun hale getirmektir." Hegel'in idealizmi, Freud'un dürtüsel yaşamın içselleştirilmesini ve böylece öznenin nesnellik anlarına açılmasını hedefleyen idealizminden farklıdır.

* Teleoloji: Erekbilim. Doğa, insan ve toplumun ereklerle belirlenerek yönetildiğini öne süren öğreti. (ç.n.)

Bu karşılaştırma taslağı psikanalizde olumsuzu ele almayı, somut durumlardan yola çıkıp onun varlığını saptayarak sürdürmemize yardımcı olacaktır. Bu kavramın o denli geniş bir durumlar kümesini kapsadığını görüyoruz ki, kullanımı kafa karıştırıcı olabilir ve metapsikolojiden beklediğimiz amacın tersine farklılıkları azaltabilir.

Öyleyse, geceye yani narsisistik uyku-düş sistemine ulaşabilmek için gündüz, yani nesnellik olumsuzlanmalı mıdır? Ama o zaman gündüze erişmek için geceyi, yani bilinçdışına özgü taleplerin çekiciliğini de olumsuzlamak ve varsanısal üzerindeki etkinliklerini geciktirmek gerekir. Olumsuzluk ikilidir öyleyse. Hem gizilleştirme üzerine yani en gelişmiş ikincil gündüz düşünceleri üzerine etkilidir hem de öteki uçta, ona karşı bir kısıtlama oluşturulması gereken bilinçdışı dürtüsel itki üzerine etkilidir. Bir olumsuz kuramı her koşulda olumsuzlama eyleminin hangi ruhsal malzeme üzerine etkili olduğunu belirtmelidir, yoksa ortaya çıkan tehlike basitleştirmek olur.

Somut olarak, olumsuzun psikanalitik kuramı çerçevesinde her ruhsal ürün ve özellikle her semptom, gizleme çalışmasında ikili bir olumsuzluğun (hem düşünceler ve hem de bastırılmış ya da bastırılmamış arzular gizil hale getirilmektedir) söz konusu olduğu şeklinde yorumlanmalıdır. Hem düşün hem de serbest çağrışımın üretilmesi söz konusu ürünün kökeninde böylesi bir ikili olumsuzlamanın olmasını gerektirir. Onların yorumu da ikili bir olumsuzlamayı zorunlu kılar, hem askıya alınan dikkat nedeniyle karşı aktarımsal olanla ve hem de ruhsal ürünün kökenindeki çifte olumsuzlamanın çözülmesiyle ilgili olanla. Çifte olumsuzluk sürekli ikilileşmektedir.

Bu olumsuzun çalışması düş ve karışık düşünceler çalışması yoluyla tanınır. Onu niteliğini veren olumsuzluk işlemi bir silme, yok etme veya uzaklaştırma yapmaz, ama o bir değişim, bir konum farklılaşması, yatırımın niteliğinin değişimi ve potansiyel bir var olmayışa sıkıca bağlı dönüşümler ortaya koyar.

Bu olumsuzun çalışması *edilgenliğin gerileyici ruhsal etkinliklerinin* gerçekleşmesini sağlar ki bunların en güzel örneği düştür. Seans sırasında iki başoyuncu arasında, hasta tarafından ya temel kuralın etkisiyle ya da onun ruhsal işleyişinin çarpıtmalarıyla olumsuzlananın görev vermesiyle birlikte bir dağılımcı paylaşıma tanık oluruz. Yukarıda bilinçdışının herhangi bir ürününün oluşumuna içkin arzunun gerçek-

leşmesinden söz ettik. Freud'un arzunun bu gerçekleşmesinin ortaya çıkmaya *uğraştığını* ama belirsiz kaldığını anlayabilmesi için yıllar gerekmiştir. 1925'de "Belirti, Engellenme ve Kaygı"da, 1901'de değindiği nevrotik semptomlar incelemesini yeniden ele alır ve onların oluşumunda ön planda olan, açık bir içeriğe ulaşmayla sonlanan olumlu ikame özümleme ile örtülmüş ve saklanmış olumsuzluk üzerinde durur.

O nedenle belirti biri olumlu biri olumsuz olan iki yüzüyle, iki değeri ile tanımlanır, birincisi daima ikincisi tarafından gizlenmiştir. Öyleyse bir düşün nihai içeriğinde ortaya çıkan başarısızlıklar, kayıplar ve silinmeler gibi olumsuz özelliğe sahip içerikler de arzunun varsanısal gerçekleşmesi mantığına göre yorumlanmalıdır. Ancak bazı durumlarda bu olumsuz malzemeler bir ruhsal uğraşın tamamlanmışlığını göstermezler, bu uğraşın başarısızlığının dışavurumudurlar. Olumsuzun tüm kliniğinde, melankoli ve nesnenin gölgesiyle benliğin deliliği örneğindeki gibi engellenme ve hareketsizliğin hakim olduğu tablolardan, fetişizmden ve bir yeni gerçeklik yaratarak maskeleme çabasının belirgin olduğu sanrısal psikozlardan da geçerek, ilerleyici defisiter şizofrenik psikozlara kadar tüm tablolarda ruhsal süreçlerin bağrında bir takım çatlaklar bulunur. Bütün bu tablolar ana hedefi olumsuz eğilimlerin bozguncu etkisini sınırlandırmak olan koruyucu ikameyi oluşturamayan yetersiz bir ruhsal çalışmanın şahididirler. Olumsuzun çalışması deyiminin tanımladıkları, yalnızca bu nevrotik olmayan modellerdir.

Bu, haz ilkesinin yerleşmesini sağlar. Olumsuzlayıcı dürtüsel eğilimlere karşı durarak ruhsallığın bu olumsuzlayıcı travmatik eğilimlerin egemenliğine girmemesini sağlar. Tüm ruhsal çalışmanın amacına, tamamlanmış bir nesnelliğin yerleşmesini, yani Schiller ve Bion'un *Tamamlanmış İnsanı*nın oluşumunu hedefleyen bir ruhsallığın oluşmasına karşı çıkanın bilinçli geleceği sayesinde, katılır. Aslında arzuda tamamlanan bu nesnellik, olumsuzlaşmaya eğilimi sayesinde öteki gerileyici ruhsal etkinlikler arasında, bu olumsuzlayıcı eğilimleri dikkate alarak gidip gelir.

Olumsuzun çalışması, olumsuzlayıcı dürtüsel eğilimlerle ona karşı olan arasında bir anlaşmadır, dürtüsel itkilerin ruhsallığa farklı biçimlerde kayıt edilebilmesi için zorunludur, bunun altını daha önce çizdik. Freud bu işlevi özgün bir ruhsal düzlemeye yükleyecektir; üstbenlik. Bu onun teknik temel kuralı ilk kez önermesini sonradan tamamlayarak

doğrular, bu aslında kısıtlayıcı ve yıkıcı eğilimlere karşı koyan zorunlu bir olumluluğun içinde gizlenmiş bir olumsuzluktur. Temel Kuralın paradoksu bir potansiyel olumsuzluğu ortaya çıkarmak için bir olumluluk önermesi ve olumsuz uğraşın oluşumunu kolaylaştırmasıdır. Bu bakış açısına göre üst benlik yıkıcı olumsuzlaştırıcı eğilimleri olumsuzlar.

Öyleyse, bu *arzu çalışması* olarak adlandırılabilecek bir karmaşık bütüne aittir ve hedefi nesnel bir arzunun yaratılmasıdır. Bu bütün, *olumsuzun çalışması*, düş uğraşı ve yas uğraşını birbirine eklemler. Bu evrelerin hepsi olumsuzluğun tüm biçimlerini, olumsuzlaştırıcı eğilimleri dikkate alan gerileme zamanlarını içerirler. Bir olumsuzlama zamanıyla bu dikkate alış olumsuzlaştırıcı eğilimlere en önemli karşı duruşu oluşturur, oysa onun başarısızlığında yıkıcılık, olası başvurulardan biridir. Bir başka karşı duruş ve yaşamın getirdiklerinden birisi, uslamsal ve dilsel olumsuzlamadır. Olumsuz uğraşın işe yaramadığı yerde ikincil süreç göreve çağrılmıştır. Bu dilsel olumsuzlama, zorlanan biçimsel gerilemenin yerine geçmiştir.

Eros ve ölüm dürtüsünün her ikisinin de, inorganiğe kadar uzanacak bir önceki döneme dönüş olarak tanımlanabilecek söndürücü bir gerileyicilikle yönetildiklerini düşünmek, olumsuzlayıcı eğilimi tüm dürtülerin içine yerleştirir, yani o yalnızca bir dürtü ve ruhsallığın geri kalanı arasındaki bir çatışmadan ibaret değildir. Travmatik olan o zaman dürtünün özüne içkinleşir, tüm dürtülerin ölüm ya da yaşam dürtüsü de olsa. Öyleyse Freud *olumsuz* sıfatını bu indirgeyici eğilimler için kullanır. Buna karşın *öldürme* kavramı bir ruhsal eylem, bütün ruhsal uğraşa katılan bir işlem olarak tüm değerini kazanacaktır. Olumsuzlama eylemi öyleyse bir öldürme eylemini dile getirir ve psikanalizde öldürmenin çifte anlamını da, yok edici öldürme ile kurucu öldürme, üstlenir. Böylece olumsuzlama dürtüye, dürtüsel itişe onun cinselliksizleşmesini sağlayarak, aynı şekilde söndürücü olumsuzlaştırıcı eğilime de bir ölçü sağlayarak karşı koyar; ama kendisi de olumsuzluk yapabilir ve olumsuzun çalışmasına karşı koyabilir; işte o zaman onu durdurmanın bir yolu olan yıkıcılığa katılmış olur; yaşamda kalabilmek için yıkmak. *Yıkıcılık klinik olarak söndürücü dürtüsel gerileştiriciliğin öldürme işleminin kurucu olamadığı durumlarda ortaya çıkar.*

Olumsuzluğun bu çifte anlamını Freud'un yapıtının sonunda buluyoruz; 1938'de yadsımanın geçici ve geri dönüşlü olmak kaydıyla ruhsal

yaşam için vazgeçilmez, zorunlu ve yararlı olduğunu yazmıştır. Aynı şekilde bizi, gizilleştirme ve olumsuzun çalışmasına eklemlenen yadsımadan kaynaklanan klinik tablolarla, gizilleştirme ve olumsuzun çalışması olmayan yadsımanın hakim olduğu tablolar arasında bir ayırım yapmaya da davet etmiştir. Freud 1938'de düş bir psikozdur dediğinde, bu olumsuzluğu ruhsal yaşamın tam kalbine yerleştirir ve geri dönüşlü bir yadsımadan kaynaklanan bu normal psikozla, kronik bir yadsımaya dayanan bir gündüz psikozu arasında farklılık olduğunu da söyler.

Bu konudaki yaklaşımımız bizi gizilleştirmeden yola çıkarak gerçekleşen ve gerileyici bir ruhsal uğraşa olanak tanıyan bir verimli olumsuzlukla, olumsuzluğun işlemesinin olası olmadığı olumsuzlaştırmanın hakim olduğu bir bozucu, yıkıcı olumsuzluk olduğunu düşünmeye itiyor. André Green belki bir yaşam olumsuzluğu ve bir de ölüm olumsuzluğundan söz ederdi.

Freudcu ikilik burada, olumsuz söz konusu olduğunda bir kez daha gündeme geliyor. Biliyoruz ki bu ikilik ancak hiçbir zaman bitmeyecek bir düşünce uğraşı ile canlı yani duygulu bir söylemle çözülebilir.

beyaz psikoz*

TALAT PARMAN

André Green'in ilk kitaplarından birinin adı Bunun (ça) çocuğu: bir görüşmenin psikanalizi Beyaz Psikoz (*L'enfant de ça: La psychanalyse d'un entretien: La psychose blanche*) başlığını taşır. Green, 1973 tarihli bu kitabı yakın çalışma arkadaşı Jean Luc Donnet ile birlikte yazmıştır. Green söz konusu kitapta narsisizm ve olumsuz üzerine olan ilk çalışmalarını mükemmel bir klinik örnekten yola çıkarak sergiler.

Büyük bir pedagojik değer taşıyan bu kitap aslında bir araştırma projesinden doğmuştur. 1970'lerin başında Sainte-Anne Hastanesi'nde Prof. Delay'in servisinde yapılan bu araştırma bir psikanalistin klinikte yatan ve hakkında önceden hiçbir şey bilmediği "zor bir olgu" ile tek bir görüşme yapması ve kayıt edilen bu görüşmenin daha sonra kliniğin psikiyatrlarıyla tartışılmasından oluşmaktadır. Hasta görüşmelerini André Green yapmakta, Jean-Luc Donnet ise gözlemci ve tartışan rolünü üstlenmektedir. François Duparc André Green üzerine yazdığı kitapta bu çalışmayı "psikiyatride yapılan bir uygulamalı psikanaliz örneği" olarak tanımlamaktadır.

André Green "Z olgusu" olarak adlandırdığı hastayla tek bir görüşme yapar. "İşte böyle, annem damadıyla yatmış, ben bunun çocuğuyum" [1] bu sözlerle başlar Bay Z görüşmeye. Onun ilk sözleri "Bunun çocuğu", kitabın da adı olacaktır. Çok özel bir çalışmadır bu. Görüşmelerin biçimi psikanalisti birkaç nedenden dolayı zor durumda bırakır. Öncelikle psikanalist alışılmış sessiz ve tarafsız konumunu burada koruya-

---

* İstanbul Psikanaliz Derneği tarafından 15 Eylül 2012 tarihinde düzenlenen "André Green'in ardından" etkinliğinde yapılan konuşmanın metnidir.

[1] "Ça" Fransızcada işaret zamiridir ve "bu" demektir. Ama aynı zamanda ad olarak, bilinçdışı dürtülerin tümü yani alt-benlik anlamına da gelir. Hasta "je suis l'enfant de ça" derken "ben bunun (bu olayın) çocuğuyum" demektedir. Ama bu "altbenliğin çocuğuyum" olarak da okunabilir.

maz, sürekli sönmek tehlikesi taşıyan bir söylemi yeniden canlandırmak zorundadır. Öte yandan psikanalistin elinde yalnızca bir seanslık süre vardır ve bu da hastanın ıstırabı ve öyküsü üzerine çok fazla ya da çok az şeyler bilmek tehlikesini taşır.

Green ve Donnet'nin "Beyaz psikoz" olarak adlandırdıkları gizil, görülmez, olumsuz haldeki bir psikotik yapıdır. Bu yapı bir sınır durum olarak dahi değerlendirilebilir. Ancak bir başlangıç noktasını oluşturur çünkü daha sonra içe kapanmanın ön planda olduğu (otizmde veya hebefrenide olduğu gibi) ya da sanrısal bir iyileşme deneyiminin (yani bir sanrının) ön planda olduğu bir ilerleme ortaya çıkabilir.

Klinik açıdan beyaz psikoz semptomatik olarak zengin değildir. Yani bir sendrom söz konusu değildir. Ancak, boşluk duygusu, ruhsal durgunluk (marasme), duygulanımsız bir depresyon ve ölüm dürtüsünün etkisini ortaya koyan düşüncenin olumsuz varsanılanması (hallucination négative) saptanabilir. Düşüncelerin boşaltılması karşılığında düşmanlık görme izlenimi zararlı bir etki olarak ön plandadır. Yazarlar burada daha sonra çeşitli klinik görüntülere gelişebilecek ve ancak psikanalizle erişilebilen bir psikotik kalıptan söz ederler.

François Duparc şöyle diyor: "Metapsikolojik olarak ise söz konusu psikotik yapı üç unsuruyla belirgindir. Öncelikle söz konusu olan bir yanlış üçgenleşmedir. Oedipus yok değildir, ama anne ve babayla ilişki birbirinin ötekisinin yansıması olduğu ama tamamlayıcısı olmadığı bir iyi nesne kötü nesne ilişkisine indirgenir. Yani bir ikili çifte ilişki söz konusudur. Ve o nedenle ilk sahne hiçbir zaman söz konusu olamaz, çünkü kötü nesne iyi nesneyi yok etmektedir. İkinci olarak, nesne ilişkilerine; öznenin kendine bir yalnızlık alanı oluşturamaması, annenin varlığında yalnız kalamaması (Winnicott'un tanımı) ağırlığını koyar. Bunun sonucu olarak kötü nesne ondan uzaklaşamayan özne için müdahale edici ve delileştiricidir, onu işgal eder, onu etkiler, ruhsal olarak iğfal eder. Oysa iyi nesne uzaktır, ulaşılmazdır ve soyuttur, özneyi gerçek bir yardımdan yoksun bırakır. André Green son olarak Bion'un düşünce üzerindeki yaklaşımını geliştirir. Ona göre psikozda saldırıya uğrayan düşüncedir; düşünce hem dış gerçekle ilgilidir hem de dürtünün tasarımı ile yani düşlemle. Normal olarak tasarımlar, yani arzunun düşünceleri çifte bir çevrilme (double retournement) sayesinde arzunun kapsayıcıları olur ve dış uyarım kalkanlarını ikileyen bir iç duvar olarak bastırmanın ön

koşulunu oluştururlar. Bir çitle sınırlanan bu iç alan ancak, yansıtmalı özdeşleşim ve bir çifte çevrilmenin etkisiyle yansızlaşmış (neutralisé) bir koruyucu çitin yeniden içe alınmasıyla gerçekleşebilen annenin veya nesnenin varlığının olumsuzlanmasıyla (négativation) oluşabilir. Oysa psikotik öznede, nesne sömürgeleştiriciliği ile el koyuculuğu ile ve fazla var oluşuyla olumsuz varsanıyı yasaklar. Böylece dürtüsünü kapsayamayan özne bunu dışlaştırmaya, boşaltmaya başlar ve başarılı bir bastırmanın kanıtı olan düşünceyi sınırlandıran boşluklar, soluklanmalar yaratacağına düşüncenin sürekli olumsuz varsanısına başvurur. Burada düşüncelerin boşaltılması ve ölüm dürtüsü, düşlemde dürtülerin bedenle kurdukları bağ üzerine hakimiyet kurar."[2]

François Duparc'ın beyaz psikoz ve Green'in yaklaşımını özetleyen bu görüşlerini şimdi Green'in yapıtına başvurarak biraz daha açalım.

Psikoz ve Psikanaliz

André Green söz konusu kitabın "Beyaz psikoza giriş" adlı bölümünde önce psikanalizin psikozla olan ilişkisini ele alır. Sigmund Freud'un psikoz ve psikotik hastalarla olan çalışmalarından söz ettikten sonra o dönemin psikanalizinin psikoza olası yaklaşımını dört başlıkta özetler. İlk yaklaşım psikozu psikiyatriye bırakıp yarıştan çekilmek olabilir. Bu aslında Freud'un psikopatolojinin tümüne hakim olmak hedefinden de uzaklaşmak demektir. İkinci yol psikanalizin katkılarını psikoza uygun yeni bir model yaratarak kullanmak olabilir. Kurumsal psikoterapi ve anti-psikiyatriden esinlenen psikanalitik aile terapileri bu yaklaşıma örnek olarak verilebilirler. Bir başka yol psikanalizin temellerini reddetmek ve yepyeni bir modelden yepyeni bir yöntem geliştirmektir. Green, Deleuze ve Guattari'nin "schizo-analyse"ini buna örnek olarak gösterir. Ve son olarak Freud sonrası ilerlemelerden yola çıkarak psikotiklerle psikanaliz yapmaya çalışmaktır. Bu noktada verdiği örneklerle Melanie Klein ve Winnicott'un çalışmalarını anımsatır.

André Green beyaz psikoz teriminin B. Lewin'in "beyaz düş" tanımlamasına dayandığını belirtir. Lewin'in beyaz düşleri (blank dreams) bir beyaz ekrandan (blank screen) başka bir içeriği olmayan düşlerdir. Beyaz psikozda ise söz konusu olan psikozsuz bir psikozdur. "Psikozun

[2] F. Duparc, *André Green*, PUF, 1996, Paris, s.49-50.

göbek deliğine" ancak psikanalizle ulaşılabilir. André Green, Freud'un düşün göbek deliğinden[3] söz ettiğini anımsatır ve burada söz konusu olan ise bir psikotik gelişme potansiyeli taşıyan, bir kalıpsal yapıdır. Bu olgularda psikoz bir kader değildir, psikoz bir yapının ve bir öyküsünün sonucu olarak olsa olsa bir potansiyeldir. Psikozu başlatan, hızlandıran etkenlerden sıklıkla söz edildiğini ancak iyileştirici etkenlere ise pek vurgu yapılmadığını söyler. Bir nesneyle veya bir olayla karşılaşmanın psikotiği içine sıkıştığı psikotik döngüden çıkarabileceğini ve psikozla oynamaktan vazgeçebileceğini belirtir.

. Burada beyazlık, semptomların sıradanlığı ile ilgilidir. Bay Z. herhangi bir normal özne gibi depresyondadır ve aynı zamanda olumsuz bir etki altındadır. Hepsi budur. Depresyonu babasının olmamasıyla, olumsuz etki ise annesiyle ilgilidir. Depresyon ve olumsuz etki nitelik olarak, onun düşünmekteki güçsüzlüğünü kendi durumunu ve çatışmasını düşünmekteki zorluğunu gösterdiği gibi psikotik işleyişi anımsatan bir niteliğe de sahiptir.

André Green kuramsal değerlendirmelerini öncelikle Freud'un yapıtından yola çıkarak yapar. Nevrozda olduğu gibi psikozda da hücum açısı libidodur. Freud psikoz söz konusu olduğunda libido kuramını değiştirmesi gerektiğini fark etmiştir ve narsisizm kuramı bu şekilde doğmuştur. Libidinal yatırımın nesnelerden ve dış dünyadan çekilmesiyle başlayan süreç gerçekliğin kaybı ve bastırılmasına kadar gider. Freud'a göre psikozda benliğin birçok efendisi vardır: altbenlik, üstbenlik, gerçeklik. Ve altbenliğin bir bölümü gerçekliğin karşısına dikilir. Psikozdaki dönüşüm gerçekliğin reddedilmesidir, gerçekliğin bir bölümünün yerine bir ikame gelmiştir, sanrı yani yeni-gerçeklik. Ancak çatışma yalnızca altbenlik-benliğin hegemonyasındaki bir içle gerçekliğin oluşturduğu bir dış arasında değildir. Green, Freud'un psikozdaki dönüşümlerin benliğin gerçeklikle içsel ilişkilerini de etkilediğine dikkati çektiğini belirtir. Bu dönüşümler, gerçekliğin onlardan yola çıkılarak ruhsallıkta tasarımlandığı bellek izleri, gerçeklikten yola çıkılarak elde edilmiş düşünceleri ve yargıları etkiler. Öyleyse psikozun sorunsalı düşüncede oluşan ani dönüşümdür. Green burada Freud'un

[3] Düşün göbek deliği; S. Freud Düşlerin yorumunda (1900) şöyle der: "En iyi yorumlanan düşler bile bir karanlık nokta taşırlar. Burada çözülemeyen ve düşün içeriğine fazladan bir şey de katmayacak olan bir düşünce düğümü olduğu fark edilir. Düşün göbek deliği budur, onu bilinmeyene (inconnu) bağlayan bu noktadır.

yaklaşımını daha da ileri götürerek şöyle diyecektir: Psikoz düşünce ve dürtü arasında bir çatışmadır, burada ise nevrozdakinden farklı olarak düşünce, dürtünün saldırısına uğrar.

Düşünce Kuramı ve Psikanaliz

Green, Freud'dan sonra Melanie Klein'ın psikoza yaklaşımını değerlendirir. Klein için çatışma, dürtüler arasında (yaşam ve ölüm dürtüleri) ve nesneler arasında (iyi ve kötü nesne) olmaktadır. Bion ise Klein'a çatışmanın yerini ve anlamını anımsatmıştır; çatışma dürtüler, düşünceler ve düşünceyi düşünme aygıtı arasında olmaktadır, düşünen özne arasında değil. Bu saptamalar Green'i psikanalitik düşünce kuramını ele almaya iter. Düşünce üzerine yapılan psikanalitik olmayan yorumlar düşüncenin yapısal özelliklerini vurgulamaktadırlar. Düşüncenin yapısal niteliklerinden bazıları doğuştandır ve insanoğlunun genetik mirasında kayıtlıdır. Ancak öğrenme yoluyla sonradan edinilenin de bu doğuştan sahip olunan potansiyelin gelişimini etkilediği bilinmektedir. Düşünce üzerine yapılan psikanaliz dışı tartışmalarda doğuştan ve sonradan edinilen ikiliği söz konusu iken psikanaliz söz konusu olduğunda başka bir ikilik karşımıza çıkar. Dürtüsel ve düşünsel olan ya birbirinden tümüyle bağımsız düzlemler olarak görülmektedir, ya da dürtüsel (duygusal) bağımsız bilişsel kategoriler için bir düzenleyici işleve sahip olarak değerlendirilmektedir. Ancak Green Freud'dan beri düşünsel ve bilişsel gelişimin çok önemli deneyimlerden etkilenen bir dürtüsel gelişimin meyvesi olduğunu bildiğimizi söyler. Yani düşünce ancak ruhsal aygıtı zorlayan bir zorunluluk varsa etkin olmaktadır. Dürtü ise ruhsallığa bedenselle olan ilişkisi dolayısıyla zorla kabul ettirilen bir çalışma gerekliliğidir. Burada düşüncenin ilk biçimi ortaya çıkmakta ve bu Bion'un tanımlaması ile düşünceleri işleme aygıtı tarafından işlenmelidir. O nedenle dürtü ne bedene ne de ruhsallığa ait olarak kavşak bir kavram olarak ortaya çıkmaktadır. Green'e göre Freud için ruhsal etkinlik somatiğin dönüşüm uğraşının sonucudur, somatik dürtünün kaynağıdır. Bedensel (corporel) ise libidinalize edilmiş yani dürtüler tarafından yatırım yapılmış somadır. Ruhsal etkinliğin duyumların izlerinden en uzak bölümünde ise düşünce yer alır.

Psikozda söz konusu olan düşünce bozuklukları yalnızca biçim olarak değil -daha çok anlam veya daha az anlam (sursignification-

soussignification) sistem olarak da ortaya çıkar. Sanrıyı özgül kılan aşırı anlamlandırma değildir, anlamları birbirine bağlayan ilişkiler sistemidir. Aynı şekilde depresyonu ve otizmi özgül kılan da yalnızca düşünsel ve imgeseldeki fakirlik değil ilişkilerdeki, çağrışım bağlarındaki ve bağlantı sistemlerindeki uzaklıktır. Freud'un en önemli katkısı geleneksel düşüncenin düşünmediklerinin (düş, düşlem, dil sürçmesi, sakar eylemler) de bir düşünce ürünü olduğunu söylemesidir. Bunları Green aynı tarihlerde yayınladığı bir başka kitabında, *Canlı Söylem*de (Le discours vivant) düşünülemeyen düşünce (pensée- non pensée) olarak tanımlamıştır.

. Green burada Freud'un birinci ve ikinci yerleştirmeler arasındaki farka dikkati çeker. Birinci yerleştirmedeki bilinçdışı ikinci yerleştirmede altbenlikle yer değiştirir. Ama en önemlisi yıkım- ölüm dürtüsünün tanımlanması ve bunun altbenliğin iç düzenini bilinçdışınınkine göre temelinden değiştirmesidir. Birinci yerleştirmedeki bilinçdışı libidinal dürtüler tarafından yönetilmekte ve bunlar yoğunlaştırma ve yer değiştirme yoluyla göreceli bir ruhsal enerjinin bağlanmasını sağlamaktadırlar. Oysa ikinci yerleştirmedeki altbenlik birbirine zıt olan bağlanma ve bağ çözülmesi (liaison et déliaison) süreçleriyle yönetilmektedir. Erotik dürtüler dürtüleri ve tasarımları birbirine bağlamakta, yıkım dürtüleri ise tersine kurulan ilişkileri çözerek bu bağları bozmakta ve kısmi dürtülerin düzensiz eğilimleri lehine anlaşılabilirliğe (intelligibilité) meydan okumaktadırlar. André Green'e göre böylece psikozun iki özelliğini anlayabiliriz: sanrı haz ilkesinin hakimiyetindeki bir bağlantı sistemi ortaya koyar. Bu gerçeklik ilkesinin üzerine baskın çıkar ve sanrısal yeni bir gerçekliğin ortaya çıkışına neden olur. Bir yandan ikincil bağlantıları ya yadsıyan ya da çarpıtan birincil bağlantılar, bir yandan da tüm bağlantılara yapılan saldırıların ürünü olarak depresif geriye çekilme ortaya çıkar. Parçalanmış bir ruhsal etkinlik söz konusudur. Dağınık parçaları birbirinden ayıran bu boşluğu, bu deliği sanrı bir yama gibi kapamaya, onarmaya çalışmaktadır.

Psikanalitik bir düşünce kuramı açısından Green düşünceyi şu şekilde şemalaştırır:

1) İkincil süreçlerin düşüncesi; geleneksel anlamda düşünce olarak adlandırılan, yani mantıklı, yargısal, akıllı düşünce.
2) Birincil süreçlerin düşüncesi; düşünülemeyen düşünce.

3) Düşünce boşluğu, beyaz düşünce. Düşüncelerin doldurduğu bir boş alandan oluşur. Ancak hiçbir zaman tümüyle dolmaz. O nedenle ikincil süreçlerde bağlantılar arasında kopukluklar, beyaz alanlar var olmayı sürdürür.

Beyaz Psikoz Tanımına Doğru

Yeniden beyaz psikoza dönelim ve Duparc'ın yukarıdaki özet tanımlamasını açmaya çalışalım. André Green'e göre "beyaz psikoz" net olarak tanımlanabilecek bir sendrom değildir. Yani kolaylıkla saptanabilecek bir semptomlar kümesi oluşturmaz. Görünmez bir yapıdır ve kolaylıkla bir depresif, az çok nevrotik bir durum olarak algılanabilir. Beyaz psikoz açık bir klinik tablodan çok bir çekirdek oluşturur. Çekirdeksel yansıtmacı ya da içe alıcı (projectif -introjectif) özdeşleştirmeleri etkiler. Beyazdır çünkü bir filmin ya da bir düşün üzerine yansıtıldığı bir perde ya da üzerine yazı yazılan bir beyaz kağıt gibidir. Ancak düş ve perde, üzerine bir beyaz düş yansıtıldığında ya da film bittiğinde görünür hale gelir. Kağıt da ancak üzerine bir şeyler yazılmadan beyazdır.

Green beyaz psikozun tanımında klasik olan üç ölçütün göze alınması gerektiğine vurgu yapar. Ödipalin düzenlenişi, nesne ilişkisi ve zihinsel işleyiş. Burada söz konusu olan ikili bir üçgenleşmedir. Ödipal üçgenleşmede özne farklı cinslerden olan anne babasına belirli ilişkilerle bağlıdır. Ancak burada nevrozluda olduğu gibi cinslerin farklılığı, kastrasyon sorunsalı ve buna bağlı özdeşleşmenin yapıcılığı yerine bu üçgenin derin bir dönüşümü söz konusudur. Anne ve baba, kadın ve erkek cinsel kimlik olarak değil iyi ve kötü olarak ayrılırlar. Normal Ödipal düzenlemede bir baskın ve bir de çekinik yüz (baskın yüzde karşı cinsten ebeveyne arzu ve aynı cinsten ebeveyne özdeşim, çekinik yüzde ise tersi) söz konusudur. Ve her iki nesne de zıt özdeşleşmeler ve karşıt arzuların meyvesidir. Arzu ve özdeşleşmeyi birbirine bağlayan ilişki bu düzenlemeyi hayli karmaşıklaştırır, çünkü özdeşleşme bir telafi, bir yüceltme, arzudan ve nesne kaybı nedeniyle ortaya çıkan yastan vazgeçme haline dönüşür. O nedenle normal Oedipus bir değişim ve dönüşüm sistemi kurar ki işte o yüzden simgesel bir yapı haline gelir. Simgeselleşmiş ve simgeleştirici bir simgesel yapı. Oysa beyaz psikozda anne baba arasındaki fark iyi ve kötüye indirgendiğinde Ödipal düzenlemede tek yönlü bir boyuta sahip olur, çünkü arzu ve

özdeşleşme arasındaki çifte ilişki silikleşmiştir. Özne iyi nesne, özne kötü nesne ilişkisi ikili bir ilişki ortaya çıkarır çünkü çifte özdeşleşme (kadına ve erkeğe) artık söz konusu değildir. Ve özne artık tek nesneye bağlanır, iyi nesneye yaklaşmaya ve olabildiğince kötü nesneden uzaklaşmaya çalışır. Ama orada da kötü nesnenin iyi nesne kılığına girmiş yansımasıyla karşılaşır. Nesnelerin öznedeki yansıması da iyi ve kötü benlik şeklinde ortaya çıkar ki, iyi benlik kötüsü tarafından yutulmuştur. Bu durumdan iç nesnelerin yanı sıra dış nesneler de etkilenir.

Beyaz psikozlu kişi psikotikten farklı olarak nesne yatırımlarını sürdürür, gerçeklik alanına yatırımı vardır. Bir yandan nesnenin gerçekliği doğru bir biçimde algılanır, elbette bir yansıtma söz konusudur ama bir sanrı yoktur. Ancak çifte değerlilik reddedildiğinden iyi mutlak iyi, kötü ise mutlak kötüdür. Oysa yansıtmalı özdeşleşme kötü nesnenin dışarıya atılması, özdeşleşmeli içe yansıtma ise iyi nesnenin korunmasını amaçlar. Ancak beyaz psikozda ikisi de işlevsizdir, arzuyu tamamlayan bir özdeşleşme yerine iyi ve kötü arasındaki ayrımı yok sayan bir zıt kimlik (identité paradoxale) ortaya çıkar. Çünkü kötü nesne iyi nesnenin karşıtlık rolünü oynamasını engeller, aynı şekilde iyi nesne de kötü nesneyi bertaraf edemez ve onun dışa atılımını sağlayamaz. Bu durumda öznenin narsisizmi bir türlü kurtulamadığı nesnenin iyi ve kötü niteliklerinden beslenir. Kötü nesnenin bu önlenemez etkisi onun ideal imgesini yok eder ve özne kötü nesneye benzemek yerine silinmeyi, silikleşmeyi yeğler. Bir hiçtir, bir boşluktur. Nesne düşünülemez çünkü kötüdür, yani dışa atılmalıdır. Özne artık düşünemez, çünkü düşünmek, düşünülemez bir nesneyi düşünmek olacaktır. Böylece düşüncenin felci ortaya çıkar.

Green, hastaların dile getirdikleri bu düşünce felcini, bu düşünce boşluğunu depresyondakiyle karıştırmamak gerektiğini söyler. Depresyonda söz konusu olan boşluk nesne kaybının ya da narsisizmin yaralanmasının öznede yaratığı değersizlik duygusuyla ilgilidir. Yani üstbenlik ve benlik idealinin birlikte etkisi sonucu ortaya çıkar. Oysa beyaz psikozda sözü edilen boşluk yıkıcı dürtülerin bağlantı süreçlerine karşı yaptığı saldırı sonucu ortaya çıkar. Depresyonda olduğu gibi üstbenliğin cezalandırması sonucu ortaya çıkan suçluluk ve utanç duyguları beyaz psikozda yoktur. Ancak buradaki düşünce felci bir yandan benliğin bir etkinliği olan düşünceye karşı yıkıcı dürtülerin

hücumu sonucu ortaya çıkan etkin yatırımın geri çekilmesi, bir yandan da tümgüçlü kötü nesnenin yok edilmesi arzusunun ve güçsüz iyi nesne tarafından terk edilmenin hayal kırıklığının dile getirilmesinin üstbenlik tarafından yasaklanmasının bir sonucudur.

Sonuç Olarak

Burada çok kısaca beyaz psikozdan söz etmeye çalıştım. Çok zengin ve o denli karmaşık bir düşünce sistemi olan Greenci kuramın çeşitliliği içinde beyaz psikozu seçmemin nedenine gelince.

Psikanaliz ortaya atıldığı ilk yıllardan beri ve elbette günümüzde de çeşitli eleştirilere ve hatta saldırılara maruz kalmaktadır. Eleştiriler elbette her zaman diyalektik bir sorgulamaya yol açmaları açısından yararlıdırlar. Olumsuzun her zaman olumsuz olmadığını André Green bize zaten göstermedi mi?

Ancak psikiyatri ve psikanaliz ilişkisi söz konusu olduğunda bu eleştiriler günümüzde maalesef saldırı düzeyine ulaşmaktadır. Bu saldırılara en iyi yanıtın yine psikanalizin psikiyatrinin içinden alarak zenginleştirdikleriyle verilebileceğini düşünüyorum. Psikanalizle psikiyatrinin balayı dönemlerinin ünlü adlarından Eugene Bleuler 1911'de basit şizofreniden söz etmişti. Aynı yazarın gizil şizofreni (schizophrénie latente), şizodi ve şizotimi gibi tanımlamaları olduğunu da biliyoruz. Psikanaliz psikozun iç sınırlarından yola çıkarak dış sınırlarının tanımlanmasını sağlamıştır. Bugün psikiyatrinin hiç kuşku duymadan kullandığı borderline, sınırda gibi kategorilerinin psikanalistlerin çalışmalarıyla tanımlandığını unutmamak gerekir. Klinik konumunu onaylamasam da Otto Kernberg'in psikanalizden yola çıkarak psikiyatriye bu alanda sağladığı katkıyı yadsıyabilir miyiz? André Green'in çalışmaları 1970'lerde Kuzey Amerika'da bu alanda, elbette şu ya da bu şekilde psikanalizin kuramsal alanında kalınarak yapılan çalışmalara koşut ve Avrupa'dan bir katkı olarak okunmalıdır.

1970'lerin yukarıda sözünü ettiğim kitaba kaynaklık eden araştırmanın gerçekleştirildiği Sainte-Anne hastanesinde o tarihten 20 yıl önce psikiyatri ihtisasını yapmış olan André Green şöyle der: "İhtisasa başladığım yıl, yani söylemem gerekirse doğduğum yıl gerçekleşen iki

çok önemli tarihi olay benim yolumu belirledi. Delay'in servisinde klorpromazinin kullanımı ve Paris Psikanaliz Kurumundaki bölünme."[4]

Evet, yıl 1953'dür ve Sainte-Anne hastanesinde Prof. Delay'in servisinde psikozun tedavisinde çığır açacak olan ilk nöroleptik kullanılmakta, aynı serviste Jacques Lacan psikoz üzerine psikanalitik kuramı geliştirecek adımları atmaktadır. Akıl hastanesi, dünyada üniversiteye bağlı ilk psikiyatri servisi, nörofizyoloji ve psikoloji laboratuvarları, nöroşirürji ve nöroloji servislerini bünyesinde bulunduran Sainte-Anne'daki yıllarını Green "olağanüstü yıllar" olarak adlandırır. Bu hastanenin sağladığı çok yönlülük ve çok boyutluluk "psikiyatriyi bir düşünce nesnesi" olarak ele almasını sağlamıştır. Burada o dönem Fransız psikiyatrisinin ve psikolojisinin çok önemli adlarıyla Delay, Henri Ey, Ajuriaguerra, Zazzo'yla birlikte çalışma olanağı bulmuştur. Böylesi zengin bir topraktan beslenmesi onun düşüncesinin verimliliğini açıklar.

Paris Psikanaliz Kurumu'ndaki bölünme de, önceleri şüphesiz kişisel ve kurumsal bazı kırgınlıklara ve zorluklara yol açmış ancak Fransız psikanalizinin çoğulculuğunun ve zengin tartışma ortamının da sürmesini sağlamıştır. Bugün yalnızca Avrupa'nın değil tüm dünyanın en verimli psikanaliz tartışmalarının Fransa'daki çeşitli dernek ve gruplara ait psikanalistler arasında olduğunu da belirtmek gerek. André Green tüm yaşamı boyunca bu tartışmaların hemen her zaman odak noktasında olmuş ve psikanalizin hemen her alanında geliştirdiği düşünceler ve yaptığı önerilerle psikanalitik kuramı ve uygulamasını kısıtlayıcı değil genişletici bir yaklaşımla ele almıştır.

Tüm bilimlerin, görüşlerin, yaklaşımların dahası toplumsal yapıların ve kurumların çoğulcu ve farklılıklara hoşgörülü oldukları ölçüde başarılı ve uzun ömürlü olacağı kesindir. Çünkü çoğulculuk ve farklılıklara hoşgörü ilerlemeyi ve zenginliği sağlar. Bugün ülkemizde psikanaliz artık kurumsal olarak varsa ve giderek yayılan bir psikanaliz pratiğinden söz edilebiliyorsa ve bu Türkiye psikiyatrisi-psikolojisi için zenginleştirici yeni bir boyut oluşturuyorsa, bunun bir nedeni de ülkemiz psikanalizinin öncülerinin, tıpkı André Green gibi çoğulculuğa saygı duyan ve farklılıkları hoşgörülü bir tartışma ortamı için hareket noktası olarak kabul eden kişiler olmalarıdır.

---

[4] André Green, *Un psychanalyste engagé*, Calman-Lévy, 1994, Paris, s- 39-40.

Kaynakça

de Mijolla, A. (dir.) (2002) *Dictionnaire International de la Psychanalyse*, Calman-Lévy, Paris.

Donnet, L. J.; Green A. (1973) *L'enfant de ça* Les edi. Minuit, Paris.

Duparc, F. (1996) *André Green*, PUF, Paris.

Green, A. (1973) *Le discours vivant*, PUF, Paris,

Green, A. (1994) *Un psychanalyste engagé Conversations avec Manuel Macias*, Calman-Lévy, Paris.

Pirlot G., Cupa D. (2012) *André Green Les Grands Concepts Psychanalytiques*, PUF, Paris.

yaşam narsisizmi/ölüm narsisizmi: bir, iki ve sıfırın hikâyesi*

M. LEVENT KAYAALP

Freud, kuramlaştırmalarında döneminin bilimsel verilerinden hareket etmiş, ancak bu verilerin yetersiz kaldığını düşündüğünde mitoloji, edebiyat ve çok nadir de olsa güncelliğin sunduğu verilere yönelmiştir. Mitolojiden ödünç alınan veriler, kahramanlar ve hikayelerinde menkul'dur; esas oğlan Oedipus, daha sonra yalan olduğu (proton pseudo) düşünülecek olan bir iddianın yerinde sahneye çıkar ve (histerinin) oyunu(nu) bozar. Oyunu bozmakla kalmaz, oyunun gidişatını belirler ve bir daha da sahneden inmez. Mitolojiden ödünç alınan diğer kahraman, Narkisos bu kadar şanslı değildir; bir görünür, bir kaybolur, hayal misali. Rosolato, psikanalitik düşüncenin narsisizmden tek etkilenme biçiminin, karmaşıklığı karşısında büyüleme olduğunu öne sürer[1]. Belki de narsisizmin psikanaliz içindeki öyküsü Narkisos'un öyküsünün bir tekrarıdır.

Narkikos'un Öyküsü

Narkisos, ırmak tanrı Sefiza ile kaçırıp tecavüz ettiği mavi nemf Liriope'nin oğludur. Kahin Teresias, Liriope'ye Narkisos'un kendi yüzüne bakmadığı sürece çok uzun yaşayacağını söylemiştir. Narkisos büyür ve her iki cinsten hayranlarının taleplerini kayıtsızca reddeden aşırı

---

* İstanbul Psikanaliz Derneği tarafından 15 Eylül 2012 tarihinde düzenlenen "André Green'in Ardından" etkinliğinde yapılan konuşmanın metnidir.

[1] G. Rosolato (1976) Le Narcissisme, *Nouvelle Revue de Psychanalyse*, 13, 7-37

gururlu bir genç olur. Narkisos'a olan aşklarını hayatlarıyla ödeyen nemf Eco ve Ameinias'ın ahını tanrıça Artemis duyar ve Narkisos'un hiçbir zaman doyuma ulaşamayacak (ya da nihai doyuma götürecek) bir aşka düşmesini sağlar: Narkisos su içmek için eğildiğinde suda gördüğü aksine aşık olur. Gördüğü yakışıklı genç adama sarılmak ister, ancak görüntünün kendisine ait olduğunu anlar ve yattığı yerde saatlerce ona bakar. Pausanias'a göre Narkisos'un suda gördüğü çehre ölmüş ikiz kardeşine aittir. Narkisos kederlidir; çünkü arzusunun nesnesine hem sahiptir, hem de sahip değildir. Sonunda kendini hançerleyerek ölür ve kanının toprağa aktığı yerde beyaz bir nergis biter[2].

Rosolato, Narkisos'un öyküsü ile narsisizmin yapısı arasında beş eksende gerçekleşen bir paralellik kurar:

1/ Narkisos'un Eko'yu ya da Ameinias'ı reddetmesi- Libidinal geri çekilme

2/ Suda kendi aksini ya da kız kardeşinin aksini keşif- İdealizasyon

3/İdealize ettiği kendi imgesi tarafından büyülenmesi- Eş oluşması (*dédoublement*)

4/Kısırlık ve iktidarsızlıkla yaşam ve ölüm arasında saplanıp kalma-çifte çıkmaz (*double bind*)

5/ Ölümle gerçekleşen dönüşüm- metaforo-metonimik salınım. Narkisos'un ölümü aynı adı taşıyan ve onun bedensel güzelliğini çağrıştıran bir çiçeğin doğmasına neden olur. Narkisos'un arzusu ancak ölümle gerçekleşir.[3]

Freud ve Narsisizm

Her ne kadar narsisizm Freud'un yapıtları arasına 1914 tarihli "Narsisizme giriş" makalesiyle girmişse de narsisizm terimi daha önce eşcinsel nesne seçimi bağlamında onun söyleminde yer almıştır. İlk kez 1910'da, "Cinsellik kuramı üzerine üç deneme"nin dipnotlarına 1910'da yaptığı eklemede eşcinselliğin etyolojisiyle ilgili olarak bu kişilerin "kadınla özdeşleştiklerini, kendi kendilerinin cinsel nesnesi olduklarını ve narsistik bir saikle, kendilerine benzeyen ergenler ara-

[2] R. Graves (1958) *Les Mythes Grecs*, traduit de l'anglais par Mounir Hafez, Fayard, Paris, 1991

[3] G. Rosolato (1976) a.g.e.

dıklarını ve onları annelerinin kendilerini sevdiği gibi sevmek istediklerini" öne sürer[4]. Bu görüşlerini "Leonardo da Vinci'nin bir çocukluk anısı" yazısında tekrarlar. Hemen ardından Schreber vakası vesilesiyle, cinsel gelişimde, otoerotizm ile nesne aşkı arasında, dürtülerin ilk bütünleşmesini sağlayan bir ara evre olduğunu savunur; buna göre özne kendini, kendi bedenini aşk nesnesi olarak ele alır.

Freud "Narsisizme giriş" makalesinde daha önceki görüşlerini toparlamaya çalışır ve narsisizmi dört ayrı açıdan ele alır: perversiyon olarak narsisizm, gelişimsel bir evre olarak narsisizm, libidonun benliğe yatırımı olarak narsisizm ve nesne seçim biçimi olarak narsisizm[5]. Perversiyon olarak narsisizme eşcinselliği örnek verirken, gelişimsel evre olarak narsisizmi de öz korunum dürtülerinin bir uzantısı olarak ele alır. Libido dağılımı açısından bakıldığında, narsisizm, libidonun nesnelerden çekilip benliğe yatırıldığı durum olan ve "narsisistik nevroz" olarak adlandırılan psikoza denk düşer. Böylece narsisizm sayesinde Freud bazı hastaların psikanalizden fayda görmemesinin nedenini bulmuş oluyordu. Tabii ki burada söz konusu olan ikincil narsisizm idi. Birincil narsisizm ise çocuğun dış dünyadan nesne seçmeden önce, kendisini aşk nesnesi olarak aldığı döneme denk düşmektedir. Ancak daha sonraları Freud birincil narsisizmi henüz benliğin dahi oluşmadığı ve ilk örneği intraüterin yaşam olan çok erken dönemlere taşır. Başka bir deyişle nesnesiz ve özne ile dış dünya arasında ayırımın olmadığı, farklılaşmamış bir dönem söz konusudur.

Green, narsisizm kavramının Freud'un düşüncesinde bir parantez olduğunu savunur, gerçekten de 1914 tarihli makaleden sonra Freud narsisizmden pek az söz eder.[6] Ölüm dürtüsü varsayımı ile tüm metapsikolojiyi alt üst eden "Haz İlkesinin Ötesinde" çalışması ile de narsisizmin büyüsü bozulur; özerkliğini kaybeder ve öz korunum dürtüleri, cinsel dürtüler ve nesne libidosu gibi kavramlarla birlikte, ölüm dürtüsüne karşı mücadele etmek üzere yaşam dürtüleri başlığı altında toplanır[7]. Narsisizmin alan kaybetmesinin bir diğer nedeni de ikinci yerleştirme (topique) ile birlikte benliğin yeniden değerlendirilmesidir.

---

[4] S. Freud [1905] *Three essays on the theory of sexuality*, SE, vol. 7 (1953) pp.135-243

[5] S. Freud [1914] *On Narcissism: an introduction* SE, vol.14 (1957) pp.73-102

[6] A. Green [1983] *Narcissisme de Vie Narcissisimne de Mort*, Les Editions de Minuit, Paris

[7] S. Freud [1920] *Beyond the pleasure principle* SE, vol.18 (1955) pp.7-64

Yaşam Narsisizmi/Ölüm Narsisizmi

Green, narsisizmi yaşam narsisizmi/ölüm narsisizmi ekseninde ele almadan önce narsisizmin analizin karşısına dikilen en yırtıcı direncin kaynağı olduğunu belirtmekle işe başlar. Analizin bir bütünü, bileşimi oluşturan unsurlara ayırma işlemi olduğu göz önüne alındığında, insan ruhsallığının bu ayrıştırma işlemine karşı koyması kaçınılmazdır. İnsan ruhsallığına göre bütünselleştirme işlevini üstlenmiş olan Benlik, analizin nesnesi olduğu durumlarda narsisizmden beslenerek direnci örgütler. Bütünlüğün, özellikle de Bir'in savunulması, kaçınılmaz olarak bilinçdışının reddine yol açar çünkü ruhsal yapının bir bölümünün Benlikten bağımsız olarak çalıştığını kabul etmek Benliğin egemenliğini sona erdirir.

Green, yukarıda da değinilen, narsisizmin Freud'un düşüncesinde bir parantez olduğu tespitini, narsisizmin bir dönem için cinselliğe karşı bir güç olarak ortaya çıktığı düşüncesiyle destekler. Narsisizmden önce bu işlev öz korunum dürtüleri tarafından sürdürülürken, narsisizmden sonra sahneyi ölüm dürtüsü kaplar. Freud'un daha sonraki dönemlerde, psikozları (PMD, şizofreni ve paranoya) farklı etyolojilere bağlamasının ardından, narsisizmin tek klinik temsilcisi olarak, saf bir ölüm dürtüsü kültürünün ifadesi olan melankoli sahnede kalır. İşte Green, aralarındaki bu ortaklığa rağmen, narsisizm ile ölüm dürtüsü arasındaki eklemlenmenin eksikliğine dikkati çeker; yaşam narsisizmi/ölüm narsisizmi bu eksikliği gidermeye yönelik bir kavramlaştırma girişimidir. Bu girişimde Green narsisizmle ölüm dürtüsü arasındaki ilişkileri olumsuz narsisizm olarak adlandırır.

Green narsisizm konusundaki tartışmalara değinerek temel sorunun, narsisizme özerk bir kavram olarak mı, yoksa diğerleriyle sıkı ilişki halinde olan bir dürtüler topluluğunun özgül bir akıbeti olarak mı ele alınacağına odaklandığını öne sürer. Kendisi bu konuda bir seçim yapmak gerekmediği kanaatindedir. Klinikten edinilen bilgi, narsisistik yapıların ve narsisistik aktarımların varlığını doğrulamaktadır. Ancak doğrulama, nesne ilişkilerinin, özellikle de benliğin erotik ve yıkıcı libido ile olan ilişkileri göz ardı edilerek, her ikisinin birbirinden bağımsız olarak ele alınmasını haklı göstermez. Green narsisistik yapıların bizleri pervers (sapkın) yapılardan daha çok rahatsız ettiğine dikkati çeker ve bu durumu, perversin arzu nesnesi olmayı hayal etme-

nin mümkün olmasına karşılık narsisistiğin kendisinden başka bir arzu nesnesi bulunmamasıyla açıklar. Aktarım yapmayan analizanların bizi muhteşem bir şekilde görmezden gelmeleriyle, Eko'yu yok sayan Narkisos arasındaki benzerliği vurgular. Ancak bazı gerçekleri de gözden kaçırmamak gerekir: narsisistikler yaralı kişilerdir. Açtığı yaralar hâlâ kanayan hayal kırıklığı ebeveynden sadece biri ile ilgili değildir: narsisistikler ebeveynden her ikisi tarafından da hayal kırıklığına uğratılmış kişilerdir. Bu durumda narsisistiklere kendilerinden başka sevecek nesne kalmamaktadır.

Narsisizmin net bir şekilde ele alınabilmesi için, benlik libidosu ile nesne libidosu arasındaki ilişkide neyin birincil, neyin türev olduğu konusundaki karar son dürtü kuramı çerçevesinde verilmelidir. Narsisizme kendi başına bir kavram olma hakkı tanınsa da, (bilinçli veya bilinçdışı) eşcinsellikle ve (kendine veya ötekine yönelik) nefret ile olan ilişkisi sorununu görmemek mümkün değildir. Bu komşularla olan ilişkilerde, psikanalizin tüm diğer kavramlarının yani, nesne dürtüleri, benlik, üst benlik, benlik ideali, gerçeklik ve nesne ile ilgili kavramların hesaba katılmasını gerektirir. Nesne, hem fantazmatik nesneyi, yani arzu nesnesini, hem de gerçek nesneyi kapsar. Ruhsal gerçeklik nesnesi olma niteliğinin bilinmesine rağmen, fantazmatik nesne, gerçek nesne ile birlikte varlığını sürdürür ve onun egemenliği altına girmez. Ruhsal olguların çifte kaydı fantazmatik nesnelerle gerçek nesnelere aynı gerçekliği bahşeder gibidir.

Narsisizm söz konusu olduğunda, ister fantazmatik, ister gerçek olsun, nesne benlik ile çatışmalı bir ilişkiye girer. Benliğin libido yatırımlarıyla cinselleşmesi nesne arzusunu benlik arzusuna dönüştürür. Green, bu durumu, Ötekine duyulan arzunun silinmesinin eşlik ettiği Bir'i arzulama olarak adlandırır. Arzunun nesne değiştirmesi olgusunu açıklamak için de işe arzuyu tanımlamakla başlar: Arzu, özneyi merkezini kaymış hale getiren (décentré) harekettir (Lacan). Şöyle ki doyum nesnesi, eksik nesne arayışı, özneye merkezinin artık kendisinde olmadığı deneyimini yaşatır. Merkezi kendisinin dışında, ayrı kaldığı bir nesnededir. Doyum deneyimini izleyen rahatlık halindeki birlik-yeniden bulunan kimlik-aracılığıyla merkezini yeniden oluşturmak üzere nesne ile birleşmeye çalışır. O halde arzu, doyum deneyimine

gerekli mühletin yarattığı, nesneden mekânsal ve zamansal ayrılık bilincini tetikleyen şeydir.

İlk eksiklik deneyimi varsanısal arzu gerçekleşmesiyle savuşturulursa da, bir süre sonra yeni çareler ve çözümler gerekir. Özdeşleşme nesnenin yokluğuyla baş etmenin en temel yollarından biridir; nesnenin temsili silinir ve Benlik nesneye karışarak onun yerine geçer. Başlangıçta birincil özdeşleşme narsisisiktir; benlik, özgeliği içinde tanınan ayrı bir varlık olmaktan çok kendisinin bir uzantısı olan nesneyle kaynaşır. Bu narsisistik özdeşleşme tarzı nesneyle kaynaşmanın ötesinde, benlik kendini benlik olmayandan ayırmaya başladığında da varlığını sürdürdüğünden, benlik sayısız hayal kırıklığına maruz kalır. Benliğin merkezini tekrar bulmasını sağlayacak olan o birlik-kimliğe ulaşmak için nesneye duyduğu güven giderek erir. İlişkilerin üçlü nitelik kazanması durumu daha da karmaşıklaştırır, çünkü narsisistik yatırıma konu olan ebeveynden her biri farklı nedenlerle benliği hayal kırıklığına uğratır. Kökensel nesnenin açtığı yaraları saracak ikame nesne arayışı içinde yürütülen yer değiştirme (déplacement) deneyimleri, başlangıçtaki bozgunu yinelemekten başka işe yaramaz. Yaşam boyunca ikame nesne arayışına yönelik yer değiştirmelerin tatmin edici sonuçlar vermemesi kaçınılmazdır, çünkü başlangıçtaki doyum deneyiminin yeniden bulunması sonradan etki ile oluşmuş bir fantezidir ve tekrarlanması bir aldatmacadan ibarettir. (Ama bu sayededir ki, libido sürekli, az çok yüceleştirilmiş dürtüsel doyumlar vadeden yeni yatırımlar peşinde koşar.) Nesneyle her karşılaşma gerek mekânsal ayrılık, gerekse zamansal uyumsuzluk açısından merkezin kaymış oluşu duygusunu alevlendirir. Bu durumda benliğe uygunluğun sağlanmasının tek yolu benliğin kendi dürtülerinin yatırımına konu olmasıdır. İşte bu, nesnenin yansızlaştırılmasının sonucu olan olumlu narsisizmdir. Benliğin bu şekilde nesne karşısında kazandığı bağımsızlık değerli olmasına karşılık hayli eğretidir, çünkü benlik hiçbir zaman nesnenin yerini tam olarak dolduramaz. Yalnızlık içinde var oluşun sağladığı hazzı devam ettirme yanılsaması çok uzun sürmez. Bir süre sonra ilkel nesneyle olduğu gibi kaynaşılabilecek tamamen idealize edilmiş bir nesne arayışı baş gösterir. Bu durumda, örneğin ilahi aşk sıradan insani sevinçleri bir kalemde silip huzur sağlayabilir.

Ancak, klinik bu yaşam narsisizmi deneyimlerinin hiçbir zaman tam olarak başarı sağlamadığını gösteriyor. Bir türlü kapatılamayan mekânsal mesafe ve sonu gelmeyen zamansal uyumsuzluğun bileşik etkisi merkez kayması deneyimini kimi durumlarda öfke, nefret ve umutsuzluk yaşantısına dönüştürebilmektedir. Bu durumda birliğe geri çekilme ya da benliğin idealize bir nesneyle kaynaşması artık mümkün değildir. İşte bu durumda birlik değil hiçlik arayışı başlar; hiçlik, ruhsal ölüme denk düşen, gerilimlerin sıfır noktasına çekilmesidir.

Bu durumda narsisizm, merkezi bulmak için nesneye yatırım yapma zorunluluğunu ortadan kaldıran bir arzu taklidi sunar; Öteki arzusunu Bir arzusuna aktaran benlik belirli bir bağımsızlık kazanır. Bire indirgenmiş narsisizm gerçekleşmediğinde bu taklit tersine dönebilir, arzu modelinin baskılarını tersine çevirebilir, arzusuzluk taklidine, arzusuzluk arzusuna dönüşebilir. Artık merkez arayışı sona ermiştir, çünkü merkez lağvedilmiştir, eksiksizliğin amacı olan merkez boş merkeze, merkez yokluğuna dönüşmüştür. Olumsuz varsanısal arzu gerçekleşmesi ruhsal etkinliği yöneten model olmuştur. Hazzın yerini alan hazsızlık değil, Yansızdır (le Neutre). Söz konusu olan nesne kaybı ve depresyon değil, afanizis, çilecilik, yaşam anoreksisidir. Freud'un *Haz İlkesinin Ötesi*'nde sözünü ettiği cansız maddeye dönüşün gerçek anlamı burada gizlidir: söz konusu olan ruhsal ölümdür. Janus[8] narkisos yaşam ya da ölümü, dışa tamamen kapalı bir çift haline getirmekten ibaret olan yanıltıcı bir çözüm benimseyerek, ölümü olduğu gibi yaşamı da taklit eder.

Psikanalizin aşılamaz çıkmazlarından biri de betimsel (deskriptif) düzey ile kavramsal düzey arasındaki anlam kaymalarıdır. Bu iki alanın birbirine karışmadığı bir psikanalitik çalışma yoktur. İşte narsisizm de psikanalitik kuramın, tarif ile kavram arasındaki karışıklığa en açık kavramlarındandır. Bunun da nedeni narsisizmin Benliğin Birliğini, güzelliğini, Bir arzusunu işleyen bir tür ayna kavram olmasıdır; bu yolda bilinçdışının varlığına, Benliğin yarılmasına (clivage) ve öznenin bölünmüş statüsüne karşı çıkar, hatta işi inkâra kadar götürür. Bu birliğin kurulması, mutlak birincil narsisizmden Benlik dürtülerinin cinselleşmesine uzanan uzun bir sürecin sonucudur. Parçalanmış, dağınık ve kısmi dürtülerin organ hazzının hakim olduğu ruhsal yapının birleştirilmesi,

[8] Janus: Roma mitolojisinde başlangıçlar ve bitişler, tercihler, anahtarlar ve kapılar tanrısı. Her biri diğerinin aksi yöne bakan iki yüzlü bir baş olarak tasvir edilir.

Eros'un başarılarından biridir. Benliğe yatırım, benliğin kendine duyduğu aşk aslında kaynaşma nesnesinin kaybını gidermeyi hedefler. Biri anlayabilmek için onu yalnızca zıddı olan Öteki ile ele almak yetmez, Yansızı (le Neutre), Eşi (le Double) ama özellikle de Kaosun sonsuzluğunu ve hiçliğin Sıfırını da hesaba katmak gerekir. Birin Sonsuz ile Sıfır arasındaki salınımlarında algılanabilmesine karşılık, Sıfır ancak asemptotik olarak işlenebilir, çünkü uyarılmanın yani yaşamın sıfırlanması değil, sıfır düzeyine inme eğilimi söz konusudur. Yani betimleme değil kavram düzeyde bir ruhsal ölüm söz konusudur.

• Yaşam narsisizminin karanlık yüzü olan ve sıfır noktasına geri dönmeyi hedefleyen ölüm narsisizmi mazoşizmden farklıdır. Birincil dahi olsa, mazoşizm ıstırabı ve ıstırabın sürdürülmesini tek varoluş, yaşam ve olası tek duyarlılık olarak hedefleyen acılı bir durumdur. Oysa ölüm narsisizmi varolmayışı, anesteziyi, boşluğu, (İngilizcedeki *blank*'tan gelen) *beyazı* hedefler. İngilizce'de yansız (neutre) kategorisine denk düşen bu beyazın yatırımı affekte yöneldiğinde kayıtsızlık, temsile yöneldiğinde olumsuz varsanı, düşünceye yöneldiğindeyse beyaz psikoz ortaya çıkacaktır.

Yirmi Yıl Sonra Janus Narkisos

Green, yaşam narsisizmi/ölüm narsisizmi kavramını ortaya koyuşundan yaklaşık yirmi yıl sonra, *Libres cahiers pour la psychanalyse* dergisinin "Birbirini Sevmek" temalı sayısı için yazdığı makalede narsisizm konusunu tekrar ele alır[9]. Konuya narsisizminin garipliğini vurgulayarak girer; doğumu geç, ölümü vaktinden evvel olmuş ve tanınamaz bir biçimde yeniden doğmuştur. Freud narsisizmi kavramlaştırmadan "narsisistik" olarak nitelediği nevrozları psikanalizin uygulama alanının dışına çıkarmıştır.1914 tarihli makaleyle ön plana çıkan narsisizm kısa sürede gündemden düşmüş ve ölüm dürtüsünün ve ikinci yerleştirmenin kuramlaştırılmasından sonraysa yarardan çok sıkıntı yaratmaya başlamıştır. Dolayısıyla Melanie Klein, ne otoerotizme ne de birincil narsisizme yaşam hakkı tanıyarak narsisizme son darbeyi vurduğunda, Freud narsisizmi çoktan "unutmuştu". Narsisizmin meza-

[9] A. Green (2005) "Vingt ans après Narcisse Janus", *Libres cahiers pour la psychanalyse*, 11, 131-136

rından çıkarılıp Freud'un düşünmüş olduğundan çok farklı bir biçimde canlandırılması için Kohut'u beklemek gerekecekti. Bu arada sağlıklı narsisizmle patolojik, kötü narsisizm arasında uzlaşma arayanlar (Kernberg) yok değildi, ancak her halükarda Freud baştan savılıyordu.

Daha sonra Green konu ile ilgili olarak yirmi yıl önce yazdıklarından geriye ne kaldığı sorusunu sorar. Cevap pek parlak değildir: her ne kadar bazı düşünceler kurama alınıp kabul görse de bütününde narsisizm kavramı fosil bir entite haline gelmiştir. Ancak bu, narsisizmden vazgeçilmesini gerektirmediği gibi, Green kavramı özellikle yaşam narsisizmi/ölüm narsisizmi ayırımından sonra daha da yararlı buluyor. Onun kabul ettiği şekliyle narsisizm günümüzün moda terminolojisiyle kendilik olarak adlandırılan alanı kaplamaktadır. Bu tariften de anlaşıldığı üzere, Green kendiliği ruhsal kimliğin merkezi olarak değil, yoruma karşı en temel direncin kaynağı olarak görüyor. Bu kendilik kavramının narsisizmden söz ediyor olması, benliğe Freud'un baktığı açıdan baktığı anlamına gelmiyor. Freud'a göre benlik öz korunum dürtüsünün libidinal tamamlayıcısıdır. Oysa kendilik kavramıyla dürtü boyutu göz ardı ediliyor ve benliğin ilişkilerine ve öznelliğine odaklanılıyor ve yavaş yavaş benlik=benlik tekbenciliğine (solipsisme) doğru kayılıyor. "Libidinal tamamlayıcı" ifadesinin aslında öz korunumun verilerini tamamen değiştirdiği gözden kaçmaktadır. Narsisizm libidonun benliğe sızması olarak kendini gösterir demek, benliğin kendisini sevebileceğini (ve kendinden nefret edebileceğini), ötekine çok az bir yer bırakacak kadar kendini tercih edebileceğini, içe kapanabileceğini hatta kendine yetebileceğini kabul etmek demektir.

Makalenin sonunda tespitler alt başlığı altında, Green narsisizm konusundaki son düşüncelerini özetler:

1/ Narsisizm, Freud'un ilk Benlik kavramlaştırmalarıyla ilgilidir. Libidonun o tarihe kadar kendisine yabancı, hatta düşman olan bir alana sızmasını temsil eden karmaşık bir benlik kurgusudur.

2/ Kuramın 1923'den sonraki gelişimi Freud'u, Benliğin büyük bir bölümünün bilinçdışı olduğu noktasına getirir. Dolayısıyla narsisizm metapsikolojisi iki evrede gerçekleşir; ilkinde libidonun Benliğe sızması savunulurken, ikinci evre benliğin büyük bir bölümünün bilinçdışı olduğunu dayatır.

3/ Freud sonrasında, kimi yazarların etkisiyle, benlik kavramının yetersiz kaldığı öne sürülerek kendilik kavramı ortaya atılmıştır. Buna göre benlik, ancak ruhsal kişiliğin Freud tarafından tarif edilen diğer mercilerinden hareketle anlaşılabilirken, kendilik benlikten daha tamamlanmış bütüncül bir merci oluşturur. Aslında kendilik nesneye karşı durur. Böylece, narsisizmin aşılmış olmasına rağmen, üstü kapalı bir şekilde, narsisistik libido ile nesne libidosunu karşı karşıya getiren kurama geri dönülür. Bilinçdışı benlik düşüncesinin ikinci yerleştirmenin önemli bir kazanımı olmasına karşılık, literatürde "bilinçdışı bir kendilikten" söz edildiği kuşkuludur.

4/ Yıkıcılık dürtüleri düşüncesi asla Kendilik kavramıyla birlikte ele alınmamıştır.

5/ Narsisizmin iki kutuplu dürtüsel ilişkileri yani, yaşam ya da aşk (eros) ve ölüm dürtüleri ile ilişkileri söz konusu olduğunda, ben kendi payıma benlik kavramını esas almaya devam edeceğim.

Kliniği herkes kendine göre yorumlayabilir, ancak Freud iki şeyi, erotik dürtüler ve yıkıcı dürtüleri net olarak birbirinden ayırmıştır. Aynı şekilde ikicinslilik ve Benlik/Öteki farklılığı da kurama net olarak yerleştirilmiştir.

Geçmişte narsisizmi karanlıkta bırakan nesne ilişkileri taraftarları, ardından günümüzde de Kendilik taraftarları öznelliklerarasılık'tan (intersubjectivité) söz ediyorlar. Ancak öznelliklerarasılık Benlik/Özne diyalektiğini göz ardı eden bir kavram. Şöyle ki, Benlik/Öteki ayırımı her ne kadar son derece net olarak görünürse de, aslında ayırım o kadar açık değil, çünkü benliğin bir bölümü özdeşleşmelerden oluşmakta. Bu özdeşleşmeler aracılığıyla öteki bizim mahremimize giriyor ve haberimiz olmadan bizde bir nevi asalak hayatı sürdürüyor. Freud melankolide, benliğin nasıl kayıp nesneyle özdeşleşip ikiye ayrıldığını ve bu iki parçadan birinin, nesneyi temsil eden diğerine nasıl acımasızca saldırdığını göstermiştir. Yansıtmada da, benlik kendinde kabul etmediği, kurtulmak istediği şeyleri ötekine atfeder. Nihayet psikanalizi mümkün kılan aktarım da böyle bir yansıtmanın ürünüdür. Benliğin nesneye hiçbir şey borçlu olmadığı, doğası gereği kendine yeterli hatta kendi kendini oluşturmuş olduğu iddiası, analiz karşısındaki en dirençli kaledir.

ölü anne karmaşası*

ELDA ABREVAYA

André Green'in 1980'de yazdığı "Ölü Anne" metnini, D.W. Winnicott'un 1974 yılında kaleme aldığı "Çöküş Korkusu" yazısının bir devamı, hatta birbirini tamamlayan metinler olarak görebiliriz.[1] Winnicott'a göre hastanın analitik süreçte dile getirdiği çökme ve dağılma korkusu; ilkel bir ıstıraba karşı örgütlenen savunmaların çökmesine dair bir korkuya karşılık gelir. Sürekli olarak düşme korkusu, gerçekliği kaybetme korkusu, psikosomatik bütünlüğünü kaybetme korkusu, ruhsallığın bütünleşmemiş haline dönme korkusu gibi kaygılara karşılık gelen ilkel ıstıraplar; annenin bebeğiyle yeterince özdeşleşememesinden, ihtiyaçlarına uyum sağlayamamasından kaynaklanır.[2] *İnfans*'ın anneye mutlak olarak bağımlı olduğu ve henüz ben (*me*) ile ben olmayanın (*not-me*) ayrışmamış olduğu bir evrede, annenin bir süreliğine yardımcı ve destekleyici bir benlik işlevi görmesi gerekir. *İnfans*'ın benliğinin olgunlaşmamış oluşu annenin böyle bir benlik işlevi görmesini gerektirir. Anne bu rolü oynayamadığında, bebekte aşırı bir çaresizlik hali veya ilkel bir ıstırap ortaya çıkar. Nitekim analitik süreçte çökme ve dağılma kaygısı yaşayan hastalar, Winnicott'un deyimiyle, yaşamın başlangıcında gerçekten bir çöküşü deneyimlemişlerdir. Bu doğrultuda hastanın kaygılarının kökeninde, bu çaresizlik halini ve ilkel ıstırapları bulmak mümkündür.

Psikanaliz kliniği, annenin bebeğiyle ilişkisinde yetersiz kalışının gerisinde yatanın çoğu kez bir kayıp sorunu olduğunu ve annenin depresyonu nedeniyle bebeğiyle yürekten ilgilenemediğini ortaya koyar. Winnicott bu evrede çevrenin kusurlarının sonuçları üzerinde dururken,

---

* İstanbul Psikanaliz Derneği tarafından 15 Eylül 2012 tarihinde düzenlenen "André Green'in Ardından" etkinliğinde yapılan konuşmanın metnidir.

[1] Catherine Chabert, "Objets Perdus", içinde: *La Dépression*, PUF, Paris, 2012, s.26-27.

[2] D. W. Winnicott, "Fear of Breakdown", *International Review of Psychoanalysis*, 1974, cilt 1.

annenin ruhsal sorununun nereden kaynaklandığına dair bir incelemede bulunmaz. Bu anlamda *ölü anne* kavramı, annenin depresyonunun niteliği ve bebekteki sonuçları açısından bir açıklama getirmiş olur. Bu doğrultuda ben de *ölü anne* karmaşasına; bu iki önemli makalenin açtığı yoldan ilerleyerek, *infans*'ın anneye mutlak olarak bağımlı olduğu evreden hareketle yaklaşacağım. Dolayısıyla, travmanın kökenini yaşamın ilk aylarında konumlayacağım. Ama Catherine Chabert'in de vurguladığı gibi, *ölü anne* karmaşasını; nesnenin aniden ve geçici olarak yatırımını çekmesiyle ortaya çıkan her türlü narsisistik travmaya genişletebiliriz. Böylelikle bu travmatik durumu çocukluğun daha geç evrelerinde de düşünmek mümkündür.

André Green'in *ölü anne* karmaşasındaki yas sorunu annenin fiziksel anlamda ölümüne dair değildir. Bir zamanlar çocuğun içselleştirmiş olduğu canlı, hareketli, çocuğun duygularını yansıtabilen anne imagosu birdenbire bir değişime uğramıştır. Aniden, beklenmedik bir şekilde meydana gelen bu değişime neden olan annenin yaşadığı bir kayıptır ve bu yüzden depresyona girmiştir. Bu durum *infans* tarafından bir felaket olarak algılanır. Hiçbir neden olmaksızın ortaya çıkan bu değişimle; annenin sıcak, canlı yüzü yerine, uzak, soğuk, düşünceleri başka yerde olan, donuk biri gelmiştir. Bu da çok ürkütücüdür ve şimdi annenin yüzü tanıyamadığı bir yabancıya aittir. Green bu ani ve şiddetli değişimi narsisistik bir travma olarak nitelendirir. "Burada vurgulanması gereken; bunun vaktinden önce gelen bir yansılsama bozulmasına karşılık geldiğidir. Sadece aşk kaybına değil, aynı zamanda bir *anlam* kaybına yol açmıştır çünkü bebek olanı biteni açıklayabilecek hiçbir neden bulamaz".[3] Bu travmatik olay ruhsal gelişimin erken bir evresine rastgeldiği için, benlik bu olayın yarattığı istila edici, şiddetli etkisini ruhsal dünyasında bütünleştiremez ve bunu simgeleştiremez. Çünkü benlik henüz gelişmediği gibi, sınırları da oluşmamıştır. Henüz benlik ile öteki veya dışarısıyla içerisi arasında bir ayrım yoktur.

André Green narsisistik travmayı, o ana kadar bebeğin anne nesnesiyle (veya memeyle) yaşadığı bedensel bütünlük yanılsamasının vaktinden evvel bozulmasına bağlar. Frances Tustin ve Donald Meltzer'e göre de, çocukta otistik halleri başlatan travmatik etmen vaktinden

[3] André Green, "La mère Morte", içinde: *Narcissisme de Vie, Narcissisme de Mort*, Minuit, Paris, 1983, s. 230.

evvel yanılsamanın bozulmuş olmasıdır. *İnfans*, anneyle bedensel bir bütünlük yaşadığına dair bir yanılsama taşırken, aniden anne nesnesinden veya memeden koparılışını deneyimlemiştir. O ana kadar kendi bedeninin bir parçası ve devamı olarak algıladığı anne (meme), birden bire ayrı ve yabancı bir nesne haline gelmiştir. Frances Tustin *Çocuk Otizmi ve Psikozu* adlı kitabında, bu kaybın niteliğini tanımlamak için Winnicott'un "psikotik depresyon" kavramına başvurur. Burada *infans*'ın yaşadığı erken kayıp "*ağzın bazı yönlerine ilişkindir*". Diğer bir deyişle, oral erotizme dair bazı yönler, nesnenin (meme) kaybıyla birlikte aynı anda yok olurlar. Ağıza dair libidinal izler silinir çünkü bir erojen bölge olarak ağız; annenin bakımının ve bebekle olan libidinal alışverişin gerçekleştiği bölgedir. Oysa yanılsamanın bozulması birkaç ay daha sonra yer alsaydı, bu sadece bir nesne kaybına sınırlanacaktı, *öznenin bir kısmının kaybına* yol açmayacaktı.[4] Ölü anne karmaşasında, yanılsamanın vaktinden evvel bozulması sadece anne nesnesine dair şiddetli bir farkındalık, yabancılık yaratmakla kalmaz. Aynı zamanda yas nesnesinin gölgesi *infans*'la anne arasına girer, aralarındaki duygusal iletişimi engeller. Burada Green'in erken üçgenleşme olarak nitelendirdiği durum ortaya çıkar. Bu üçgen; bebek, anne ve onun yas nesnesinden oluşur. Tam olarak kim olduğu bilinmeyen yas nesnesi, baba nesnesiyle birleşir. Böylelikle baba çocuğun saldırgan dürtülerinin hedefi haline gelir. Oysa normal koşullarda, bebeğin anne bedeninin kendisine ait olduğuna dair taşıdığı yanılsama kademeli olarak bozulur. Nesneyle ayrışma sürecinde, annenin arzusunun çocuğun ötesinde başka bir nesneye işaret etmesiyle, üçüncü varolmuş olur. Burada Denise Braunschweig ve Michel Fain'in "sevgilinin sansürü" olarak adlandırdıkları kavram yerini bulur. Anne, babanın onda yarattığı cinsel uyarımdan çocuğu korumak amacıyla, ona bir "sansür" uygular, yani geceleyin onu uyutarak babayla cinsel olarak birleşebilir. Çocuk bu aşamada anneyi öteki olarak algılarken, aynı zamanda "ötekinin ötekisi" (baba, sevgili) olduğunun farkına varır. Ve annenin arzu nesnesiyle, yani babayla, histerik bir özdeşleşmeye girer.

Ölü anne karmaşasında, öznenin yaşamın başlangıcında deneyimlemiş olduğu travmayı sadece anne imagosuna dair yaşadığı kayıpla kavramak mümkün değildir. Aynı zamanda bu kayba *infans*'ın nasıl

[4] Frances Tustin, *Autisme et Psychose de L'enfant*, Seuil, Paris, 1977, s. 14.

yanıt vermiş olduğunu da görmek gerekir. *İnfans* anne nesnesinden "Bilinçdışında "ruhsal delikler" oluşturacak şekilde izler bırakan, yoğun, radikal ve geçici bir şekilde yatırımını çekmiştir".[5] Bu noktada özellikle vurgulamak istediğim; *infans*'ın ruhsal dünyasında ne ölçüde olumsuz güçlerin devreye girmiş olmasıdır. Çocuk yaşam kaynağı olan birincil nesneden, duygusal olarak ve tasarımlar düzeyinde yatırımını çekmiş, ölü bir anneyle özdeşleşmiştir. Anneden yatırımı çekmiş olmanın sonucunda oluşan boşlukla özdeşleşmiştir. Burada çarpıcı olan *infans*'ın anne nesnesinden yoğun ve radikal bir şekilde yatırımını çekerken, yani ruhsal olarak nesneyi "öldürürken", hiçbir nefret ve öfkeyi duyumsamamış olmasıdır. Bu süreç pasif bir şekilde meydana gelmiştir. *İnfans* nefret duymadan yatırımını çekmiştir ve bu durum ruhsallığında adeta "otomatik" olarak gerçekleşmiştir. Otomatik sözcüğü bu sürecin ne ölçüde ölüm dürtüsünün hizmetinde, ruhsal dünyada bir dolayımlamadan ve tasarımlardan geçmeden oluştuğunu ifade etmeye yarar. Ama burada şöyle bir paradokstan söz edebiliriz. *İnfans*'ın henüz nesneye dair süreçleri idrak edemeyeceği bir zamanda gösterdiği tepki, organizmayı korumak için devreye girmiştir. Yani topyekün bir yok oluşa maruz kalmamak için, organizmanın başvurduğu içgüdüsel, hayatta kalmaya dair temel bir savunmadır. *İnfans*'ın bu olumsuz tepkisini anlamak için; henüz oluşmamış ve bu yüzden nesneden de ayrışmamış bir benliğin varlığını göz önünde tutmak gerekir. Pasif şekilde gerçekleşen yatırımı çekme hali, anneyle ilişkide bir boşluk, hatta bir uçurum yaratmıştır. Buna karşılık *infans*'ın anne nesnesine nefret duyabilmesi için, nesneden ayrışmaya başlamış olması gerekirdi. Bu düşünceyi başka türlü de ifade edebiliriz. Ancak nefret sayesinde, nesnenin ötekiliği inşa edilebilir. Annenin bebeğin ihtiyaçlarını sezerek, onları karşılayabilmesinin yarattığı güvenilirlik ve tutarlılık zemininde, *infans* anne nesnesine yatırım yapabilir, ondan nefret edebilir ve ona öfkeyle tepki verebilir.

Green annenin yaşadığı derin acı ve hüzün halinin, çocukta öfke ve nefret gibi bir tepkiyi ifade etmeyi imkânsızlaştırdığını ileri sürer. Çocuk başından beri annedeki bu değişime yol açanın kendi dürtüleri olduğunu düşünür ve bilinçdışı düzeyde derin bir suçluluk yaşar. Analitik süreçte çoğu kez bu suçluluk olumsuz terapötik (analitik) tepki

[5] André Green, agy., s. 226.

olarak yansır ve analizin meyvalarını vermesini engeller. Ama çocuğun, anne imagosuna zarar vermemek amacıyla, öfke ve nefretinden kaçınmasının daha geç bir evreye ait olduğunu düşünmekteyim. Anneyi kendi yıkıcı dürtülerinden koruma *çabası*, henüz benlikle nesne arasında bir ayrışımın oluşmadığı bir dönemde değil de, daha sonrası için bire bir geçerli olacaktır. Buradaki anahtar düşünce, *infans*'ın anne nesnesinden yatırımını pasif bir şekilde çekmiş olmasıdır. Bu fikri Meltzer'in otistik hallerle ilgili ortaya attığı bir düşünce olan ruhsal aygıtın dağılması *(dismantling)* aracılığıyla da düşünebiliriz. Meltzer ruhsal gelişimin belli bir noktasında, *infans*'ın dikkatini o an duyumsal olarak en çekici nesneye yönelterek, dikkat etme ve odaklanma kapasitesini devre dışı bıraktığını, iptal ettiğini ileri sürer. Her ne kadar Meltzer bu noktada travmatik etmenin ne olduğunu tanımlamasa da, böyle bir değişimi narsisistik kaynaklı bir travmaya atfedebiliriz. *İnfans* dikkat etme kapasitesini dağıttığı andan itibaren; kendilik ruhsal bir aygıt olarak pasif bir şekilde parçalara ayrılır, çözülür ve dağılır.[6] Burada vurgulamak istediğim "pasif" sözcüğüdür. Otistik hallerde ruhsal aygıt pasif bir şekilde çözülüp dağılır. Benzer bir şekilde, ölü anne karmaşasında bebek anneden radikal olarak yatırımını çekerken, bu süreç pasif bir biçimde ve nefret olmaksızın gerçekleşmiştir. Meltzer'in vurguladığı gibi, *infans* duyumsal olarak çekici olan nesneye yönelerek, -bunlar genelinde cansız nesnelerdir- düşünme ve tasarımlama kapasitesini devre dışı bırakmıştır. Böylelikle anlam oluşturan bağlar çözülmüştür.

Özne nesneden radikal ve yoğun bir şekilde yatırımını çekerken, bu sürece öfke ve nefretin eşlik etmemesi, bu hastalarda yıkıcı belirtilerin varolmadığı anlamına gelmez. Tam tersine, öznenin daha sonra nesneye yaptığı yatırım özellikle yıkıcı dürtüler üzerinden gerçekleşir. Özne yıkıcı dürtüler ve bu doğrultuda ortaya çıkan onarma süreçleri aracılığıyla, ruhsal delikleri kapatmak ve doldurmak ihtiyacını duyar. Yıkıcı dürtüler; libidinal yatırımın zayıflamasından kaynaklanırlar. Zamanında bebeğin anne nesnesinden yoğun ve radikal bir şekilde yatırımını çekmesi, bebekle anne beraberliğinin libidinal kayıtlarını, izlerini silmiştir. Nitekim Winnicott'un psikotik depresyon kavramında, yanılsamanın aniden bozulmasıyla, kaybın sadece nesneyle sınırlanmadığını,

[6] Donald Meltzer, "La Psychologie des Etats Autistiques et de l'Etat Mental Post-Autistique", içinde: *Explorations dans le Monde de l'Autisme*, Payot, Paris, 1980, s. 21.

ağzın bazı yönlerini de kapsadığını görmüştük. Böylelikle ortaya çıkan yıkıcı dürtüler ve nefret, birincil nesneye olan temel yatırımsızlığın bir sonucudur ve ikincildir. Her ne kadar şiddetli yıkıcı dürtüler aktarımda ön plana çıksalar da, analistin bunların gerisinde yatan asıl sorunun depresyon olduğunu gözden kaçırmaması gerekir. Üstelik bu tür bir hastayla çalışmaya başladığımızda, en belirgin şikayeti çoğu zaman depresyon değildir. Hasta ağır depresyonunun bilincinde değildir ve bu farkındalığa erişmesi yılları gerektirebilir. Hastanın muzdarip olduğu derin depresyonuna dair bir farkındalık taşımamasını, başvurduğu savunma mekanizmalarına atfedebiliriz. Nevrotik olmayan hastaların ortak özelliği; kaygının ortaya çıkışını engellemek amacıyla bağların kurulmasını, dolayısıyla anlamlandırılmalarını sağlayacak olan her türlü düşüncenin boşaltılması (*evacuation*), ruhsallığın dışına atılmasıdır.[7] Benzer bir şekilde otistik hallerde ruhsal aygıt dağıldığında (*dismantling*), özne anlam bağlarını, duyumsal olanın aracılığıyla boşaltmıştır. Bir anlam bütünü oluşturabilecek anneyle olan bağları dağıtmış, bertaraf etmiştir. *Ölü anne* karmaşasında ise hastalar tasarımları silikleştirerek, onları devre dışı bırakır. Düşüncelerin boşaltılması, öznenin kendi duygulanımlarına erişmesini imkânsız kılar. Düşüncelerin boşaltılması bir savunma mekanizması olarak bastırma ve bölmeden farklıdır, daha radikaldir. Kimi zaman hastanın seansta hiçbir şey düşünemediğine, zihninin boş olduğuna dair şikayetlerine tanık oluruz.

Bu doğrultuda zihinsel düzeydeki boşlukları, dolayısıyla düşünme zorluklarını, Green'in *boşluğun kliniği* veya *olumsuzun kliniği* olarak adlandırdığı klinik durumlarla ilintilendirebiliriz. Ama analitik süreçte düşünme zorluklarından, boşluklardan şikayet eden öznenin, dışarıdaki yaşamında düşünsel olana aşırı bir yatırım yaparak, boşluğu telafi etmeye, doldurmaya çalıştığını görürüz. Bu hastaların ruhsal işleyişine egemen olan düşünsel etmen; bedensel ile, yani duygular ve duyumlarla bir disosiasyon halindedir. Entelektüel kapasiteye olan aşırı yatırımın gerisinde yatan itki; çocuğun çok erken bir yaşta kaybettiği temel bir anlamı doldurma çabasıdır. Analizanda tasarımlarla duygulanımlar arasındaki bölünme, psikanalitik tekniğe dair önemli birşeyi işaret eder. Analistin bedeni, yani duygulanımları, duyumları, yumuşaklığı, ses

[7] André Green, *Idées Directrices pour une Psychanalyse Contemporaine*, PUF, Paris, 2002, s. 218.

tonu ve bütün bu duygusal özelliklerinin oluşturduğu kapsayan; yorumlayabileceği içeriklerden daha değerli olabilir. Ama analitik yolculuk hep sakin ve yumuşak bir şekilde devam etmez. Fırtınaların koptuğu, geminin batma tehlikesi yaşadığı anlar da vardır. Bunları da analitik sürecin karşısına dikilen olumsuz güçler olarak nitelendirebiliriz. Bu anlamda Green'in *olumsuzun kliniği* olarak nitelendirdiği sorunları yakından incelemekte yarar vardır.

Green'in kuramını biçimlendiren yapısal yaklaşım, iki modelin etrafında biçimlenir. Birincisi kastrasyon kaygısıdır. Bu kaygı bedenden ayrılabilir bir nitelik taşıyan, penis, dışkılar ve çocuk gibi unsurlardan oluşur. Kastrasyon kaygısındaki fantezi; kanlı bir şekilde gerçekleşen bedenin yaralanmasına dairdir. Bu yüzden kastrasyon kaygısının rengi kırmızıdır. Buna karşılık meme kaybı, nesne kaybı veya kayba dair tüm tehditlerin rengi kara veya beyazdır. Kara; yasın veya melankolinin rengidir. Beyaz ise; ruhsal aygıtta oluşan deliklerin, boşlukların rengidir. Öznenin tasarımlarını silikleştirerek, kendisini duygusal olarak etkilemeyecek bir hale getirdiğini ve bağlantıların kurulmasıyla oluşan anlamları engellemek amacıyla, düşüncelerini nasıl boşalttığını tartıştık. Böylelikle özne kendisini ölüleştirmeye, cansızlaştırmaya yönelik bir çaba içindedir. Bu doğrultuda *beyaz psikoz, beyaz yas, olumsuz varsanı* gibi oluşumlar; boşluğun kliniğine veya olumsuzun kliniğine karşılık gelirler. Green "beyaz" seriyi oluşturan bu sorunsallarda, *soğuk bir çekirdeğin* varlığını işaret eder. Anımsarsanız *infans*'ın anne nesnesinden yatırımını çektiğinde, bunun geçici bir süreç olduğunu belirtmiştik. Burada "felaket daha sonrasında aşılacak olan *soğuk bir çekirdeğe* sınırlanır. Ama bu durum öznelerin erotik yatırımlarında silinmez izler bırakır".[8] Bu anlamda boşluğun kliniği soğuktur, buz keser.

Winnicott da benzer bir şekilde erken travmalarla bağlantılı olarak, "soğuk" ve "buz" metaforlarını kullanır. Öznenin yaşamın başlangıcında deneyimlediği bir kaos tehdidini dondurmuş olduğunu ve donmuş olanın ancak analitik bağlamda düzenlenen bir gerileme sayesinde çözülebileceğini ileri sürer. Bu erken evrede kilit taşı; içgüdüler veya dürtülerin gelişimi değil de, ilkel bir benliğin varlığı ve çevreye olan bağımlılığıdır. "Kanımca unutulmaması gereken; benliğin gelişimine

[8] Agy., 230.

dair düşüncemizin varacağı yerin birincil narsisizm oluşudur. Birincil narsisizmde, çevre bireyi tutar *(holding)* ve *aynı zamanda* çevreyle bir olduğu ölçüde, birey çevrenin farkında değildir."[9] Bu doğrultuda benlik örgütlenmesi birincil narsisizme yaslanarak yapılanır. Travmanın birincil narsisizm düzeyinde temel bir sorundan kaynaklandığı konusunda, André Green, Donald Winnicott, Frances Tustin, Donald Meltzer hemfikirdirler. Diğer bir deyişle, yaşamın başlangıcında *infans* açısından bir kaos tehditi oluşturan etmen; o ana kadar yaşadığı narsisistik bütünlükten aniden koparılmasıdır. Bebek; çevresi, yani annesi tarafından tutulurken, desteklenirken, aniden koyverilmiş ve düşürülmüştür. Bu da narsisistik anlamda bir yanılsamanın vaktinden evvel ve birdenbire bozulmasına neden olmuştur. Winnicott hastanın analitik süreçteki gerilemesinden söz ederken, bunun patolojik bir geri çekilmeyle *(withdrawal)* veya savunma amaçlı bölmeyle *(splitting)* karıştırılmaması gerektiğini vurgular. Hasta açısından gerileme; dondurulmuş bir durumun çözülebileceğine ve analistin bu amaçla gereken uyum ve çabayı gösteceğine dair bir umudu temsil eder. Bu anlamda travma her zaman öznelliklerarası bir durumu işaret eder. Bir travma her zaman iki kişiyi içerir. Zamanında travmatik olaya neden olan kişi ve buna maruz kalan *infans*; veya seansın *burada ve şimdi* olarak adlandırabileceğimiz dinamiğinde, analizan ve yanında kusurlarıyla, hatalarıyla durabilen analist. Analitik sürecin bazı anlarında, analist kendi kusur veya hataları yüzünden analizana travmatik olayı yeniden yaşatır. Travmatik olayın aktarımda yeniden canlanması aslında bunun özümlenmesine dair bir şanstır da. Ama analist bu şansı yakalayabilir veya kaçırabilir. Kaçırdığı takdirde, analizan açısından dondurulmuş olanın çözülmesine dair bir umut da yitirilmiş olur.

Olumsuzun kliniğiyle ilgili kullandığımız metaforlar, Pierre Fedida'nın depresyonla bağlantılı olarak kullandığı *buzullaşma, buzlaşma* gibi jeolojik metaforlarında yankı bulur.[10] Catherine Chabert, Fedida'nın hayvani ve bitkisel biçimler modeline yaslanarak, kuramını kurguladığını vurgular. Fedida depresyonun analistte farklı bir hayal gücünü devreye sokması gerektiğini düşünür. Freudcu metapsikoloji

[9] D.W. Winnicott, "Les Aspects Métapsychologiques et Cliniques de la Régression au sein de la Situation Clinique", içinde: *De la Pédiatrie à la Psychanalyse*, Payot, Paris, 1969, s. 256.
[10] Catherine Chabert, "Objets perdus", agy., s. 31-32.

bizleri nesne kaybı sorununa sınırladığında, nesnenin, tıpkı melankolide olduğu gibi, ortadan kayboluşuna dair temel bir olguyu gözden kaçırmamıza yol açar.[11] Analistin depresyona sadece nesne kaybı açısından yaklaşmaması önem kazanır. Analistin hayal gücünü özgürleştirmesi; seans sırasında henüz bir biçime sahip olmayan *(formless)*, yani bir tasarıma karşılık gelmeyen bir içeriğin bir imgeye kavuşmasına veya bir şekle bürünmesine olanak sağlar. Analistler yas üzerinde odaklanırken, aslında hastanın şiddet içeren ve kendisi için hayati bir tehlike oluşturan duruma nasıl uyum sağlamış olduğunu ve yanıt vermiş olduğunu gözden kaçırabilir. En büyük tehlikelerde hayvanların ne şekilde uyum sağladıklarını düşünürsek, o zaman öznenin yaşamın başlangıcında deneyimlemiş olduğu erken travmaya verdiği yanıtın niteliğini ve doğasını daha iyi kavrayabiliriz. Özne zamanında seferber ettiği ve kullanmaya devam ettiği savunmalar sayesinde, topyekün yok oluşunu engellemiştir. Diğer bir deyişle, *ölü anne* karmaşasında, olumsuz güçler olarak tanımladığımız nesneden yatırımını radikal olarak çekmiş olmak, aslında hayatı devam ettirme işlevi görmüştür.

Ama Fedida depresyon sorunsalına paradoksları barındıran bir anlayışla yaklaşırken, özne açısından yaşadığı travmanın ve savunmalarının sonucunda, "insanlık dışı" bir durumun ortaya çıktığını da vurgulamadan edemez. Bu metaforu özellikle II. Dünya Savaşında toplama kamplarındaki insanlar için kullanır. Bruno Bettelheim için toplama kamplarındaki hayatta kalma mücadelesinin yarattığı "aşırı durum" nasıl otizmi kurgulamasına bir model teşkil etmişse, Fedida için de toplama kamplarında insanın vardığı "insanlık dışı" hal, depresyonu tasavvur etmesine yardımcı olmuştur. Depresyonda olan hastalar insani bir görünüme sahip olmadıklarına dair bir duygu taşıdıkları gibi, yüz ifadeleri, sözcükleri veya sesleri çözüldüğünde, utanç veren bir düşkünlük, güçsüzlük yaşarlar. Sanki onlar başka bir dünyaya aittirler ve insani görünümlerini kaybetmişlerdir. Winnicott'un *çöküş* olarak nitelendirdiği durumu da bu bakış açısından yorumlamak mümkündür. "Çökme bir imge, basit bir metafor değildir: gerçekten, birden, insanlığa dair deneyim çözülmüş, dağılmıştır".[12]

[11] Pierre Fedida, "Humain/Déshumain", içinde: *Humain/Déshumain*, PUF, Paris, 2007, s. 15.

[12] Agy., s. 13.

Bu doğrultuda hayata ve yaşama özgü hareketlilik ve canlılık ve bunun doğurduğu uyarılma, depresif hasta tarafından bir tehdit olarak algılanır. Hasta canlılığın yarattığı tehdit edici uyarılmaya karşı, kaygıyı ve diğer yakınmalarını kompülsif bir şekilde, analistle kendi arasına, koruyucu bir kalkan gibi yerleştirir. Çünkü çok uyanık kaldığı takdirde, iç dünyasında oluşan aşırı uyarımlara ruhsal aygıtının tahammül etmesinin imkânsız olacağını hisseder. Hasta açısından duyumsal ve duygulanımsal düzeyde varolmamak, ölü gibi olmak, aslında hayatta kalma şeklidir. Bu bağlamda analistin analitik süreçte gözden kaçırmaması gereken bir zaman etmeni vardır. Analizan uzun bir süre boyunca çocukluğunda deneyimlemiş olduğu hayati bir tehlikeye karşı devreye soktuğu savunmalarıyla devam etmeye ihtiyaç duyar. Bu da onun divanda cansız, bir ölü gibi varolmasını gerektirebilir. Analist boşlukları fazla anlamlandırmadan, yani yorumlarla doldurmadan, özne açısından olumlu bir değer taşıyan olumsuz güçlere dayanabilmeli ve bekleyebilmelidir.

geçicilik*-**

SIGMUND FREUD

ÇEVİREN: PINAR ARSLANTÜRK

Bundan kısa zaman önce suskun bir arkadaşımla ve genç fakat hali hazırda ünlü olan bir şairle*** beraber yaz çiçeklerinin manzarası eşliğinde yürüyüş yapıyorduk. Şair etrafımızdaki doğanın güzelliğine hayran kalıyor ama bundan hiç haz almıyordu. Aynen insanın geriye kalan tüm güzellikleri ve insanlığın yarattığı tüm asil ve güzel şeyler gibi; bu güzelliğin de kaderinin geçicilik olduğu ve kış gelince ortadan yok olacağı düşüncesi onu rahatsız ediyordu. Başka bir zamanda sevebileceği, takdir edebileceği her şey geçicilikten ötürü değerini kaybetmiş gibi gözüküyordu.

Biliyoruz ki, tüm güzel ve kusursuz olan şeylerin yok olması iki farklı tinsel hareketi doğurabilir. Bunlardan biri bu genç şairin acı bir ümitsizliğe, ötekiyse bu olgunun inatçılığına karşı bir başkaldırıya sürükler.

Hayır! Doğanın, sanatın, duygular dünyamızın ve dış dünyanın tüm ihtişamının eriyip bir hiçliğe yer bırakması olası değildir. Buna inanmak çok saçma ve haddini bilmezlik olurdu. Tüm yıkıcı etkilere karşın bu güzellikler bir şekilde sürüp gitmeliler. Ama bu sonsuzluk talebi, çok net

---

* Sigmund Freud (1915) Œuvres Complètes XIII, Fransızcaya çeviren A. Bourguignon, P. Cotet, PUF, Paris, 1988, s.325-328.

** Passagèreté/on transience: Türkçe'ye geçicilik olarak çevrilmiştir. Anadilinden Fransızca'ya çevirenler şöyle bir not düşmüşlerdir: "Freud'un bu metnin başlığında kullandığı kelime muhtemelen Goethe'nin Faust'taki 12104 ve 12105 numaralı mısralarına gönderme yapmaktadır: Bu satırlarda Goethe şöyle yazmıştır: "Alles Vergängliche ist nur ein Gleichnis" "tüm geçenler sadece simgedirler". Fransızca çeviride kullanılan kelime [passagèreté] kuşların mevsimsel göçleri için kullanılan kelimedir. Çeviriyi yapanlar *Freud'u çevirmek* adlı kitapta bu tercihi Almanca kökenine sadık kalmak ve kelimenin anlamını genişletmek için yaptıklarını söylerler (ç.n.).

*** Bu metinde adı belirtilmeyen iki arkadaşın tam kimliği tespit edilememiştir. Ama Freud'un Munich'te, Uluslararası 4. Psikanaliz Kongresinde, 1913 Eylülünde buluştuğu suskun diye nitelendirilenin Lou Andreas-Salomé ve genç şairinse R.-M. Rilke olduğu düşünülmektedir. (ç.n.)

olarak, bizim arzu dünyamızın gerçek bir değer ileri sürebilmekte elde ettiği başarısıdır. Acı olan da doğru olabilir. Ben ne, güzel ve kusursuz olanın sıradışı oluşu üzerinde ısrar edebilirim, ne de herşeyin geçiciliğini sorgulayabilirim. Gelin görün ki kötümser şairle, güzelin geçiciliğinin değerini düşürdüğü konusunda hemfikir değilim. Aksine değerini arttırır! Geçiciliğin değeri zamanda nadirliğin de değeridir. Haz alabilme olasılığımızın sınırlanması; değerini arttırır. Güzelliğin geçiciliğinin, onda bulduğumuz neşeyi gölgelemesi düşüncesinin anlaşılmaz olduğunu belirtmiştim. Her kışın yıkıcılığından sonra doğa her yıl yeniden güzelliğini gösterir, bu güzelliğin dönüşümü bizim yaşam süremizle karşılaştırıldığında sonsuz olarak nitelendirilebilir. İnsanın suratının ve bedeninin güzelliğinin, yaşamlarımızda sonsuza kadar yok oluşuna tanık oluyoruz ama yaşamın kısalığı güzelliğe taze bir çekicilik ekler. Eğer tek bir gece açan bir çiçek varsa, çiçek vermesi bize daha az muhteşem gözükmez.

Bir sanat yapıtının ve bir entelektüel üretimin güzelliği ve kusursuzluğunun değerinin de, zamanda sınırlılığından ötürü kaybolması gerektiği düşüncesini anlayamam. Varsayalım ki bugün sevdiğimiz, zevk aldığımız tablolar ve heykeller bir gün gelip un ufak edilsinler ya da bizden sonraki bir insan ırkı bugünkü şairlerimizin ya da düşünürlerimizin yapıtlarını anlamasınlar ya da öyle bir jeolojik dönem gelsin ki, dünyada yaşayan tüm canlılar yok olsun; bu durumlarda bile tüm bu güzelliklerin ve kusursuzlukların değeri, yalnızca bizim duygu dünyamız açısından taşıdığı anlam ile belirlenir. Bunların ölümümüzden sonra var olmalarına gereksinim bile yoktur; mutlak dünyevi zamandan bağımsızdır.

Bu görüşleri sorgulanamaz buluyordum ama arkadaşımı ve şairi bu konuda etkileyememiş olduğumu fark ettim. Daha sonradan ne olduğunu bulduğuma inandığım, onların yargılayışlarını etkileyen kuvvetli duygusal bir öğenin bu başarısızlığa neden olduğu sonucuna vardım. Bu güzelliğin hazzının değerini düşüren, yalnızca ruhlarının yasa karşı olan bir başkaldırısıydı. Bu güzelliğin geçici olduğu düşüncesi, bu iki duyarlı ruha, güzelliğin kayboluşunun yasının öntadını veriyordu ve ruh kendini acı verici olan her şeyden geri çektiği gibi, onlar da güzellikle ilgili olan hazlarının, geçiciliği düşüncesi ile olumsuz etkileniyorlardı.

Sevdiğimiz ve takdir ettiğimiz bir şeyin kaybına dair olan yas, acemi olan bireye o kadar doğal görünür ki bunu aşikâr ilan eder. Ama psikolog için yas büyük bir sırdır; kolaylıkla açıklanamayan; daha da karan-

lık başka şeylerin eklendiği olgulardan biridir. Biz kendimizce şöyle bir tasarıma sahibiz: Gelişimin en başlarında benliğin kendisine dönük olan libido, olarak adlandırdığımız bir sevme kapasitesi vardır. Daha sonra, ama doğruyu söylemek gerekirse gelişimin çok başlarında, bu libido, benlikten nesnelere doğru yönelir; böylece bir şekilde benliğimizin içine alınırlar. Nesneler bizim için kaybolmuş ya da yıkılmış olurlarsa, bizim sevme kapasitemiz (yani libidomuz) yeniden özgür kalır. Kendisini başka bir nesnenin ikamesi olarak alabilir ya da geçici olarak benliğe dönebilir. Ama o zaman neden libidonun nesnelerinden kopması bu kadar acı veren bir süreçtir? Bunu anlayamayız ve şimdilik hiç bir hipotezimiz yok. Yalnızca gördüğümüz libidonun nesnelerine tutunduğu ve yerine koyabilecek bir ikame uygun olsa bile kaybolan nesnelerini bırakmak istemediğidir. İşte bu yastır.

Şairle olan söyleşi savaştan önceki yaz olmuştu. Bir yıl sonra savaş dünyayı istila etti ve tüm güzelliklerden yoksun bıraktı. Yalnızca geçtiği peyzajların güzelliklerini değil, yolunun üzerinde olan sanat yapıtlarını da yok ediyordu. Bizim kültürümüzün birikimiyle ilgili olan gururumuzu kırıyor ve o kadar düşünür ve sanatçıya olan saygımızın, ırkların ve halkların çeşitliliğine dair son ümitlerimizi ezip geçiyordu. Bilimimizin yansızlığına çamur atıyor ve dürtüsel yaşantımızı tüm çıplaklığıyla gözler önüne seriyordu. Yüzyıllarca süren ve aramızdaki en asil ruhlardan aldığımız eğitimlerle evcilleştirdiğimize inandığımız kendimizdeki şeytani ruhları ortaya çıkartıyordu. Bizi o kadar çok sevdiğimiz şeyden yoksun bıraktı ve sabit olarak gördüğümüz birçok şeyin geçiciliğini gösterdi ki vatanımızı yeniden küçük ve dünyanın geri kalanını büyük ve uzak yaptı.

Şaşırmamalıyız ki nesnelerden bu kadar yoksun kalmış olan libidomuz, çok daha büyük bir şiddetle kendisine kalanları, yani vatanı için sevgi, yakınları için olan şefkat ve ortak noktalar için olan gururu tutkulu bir şekilde kuvvetlendirdi. Peki, şu anda kaybettiklerimiz, dayanıksız ve yok oldukları için değerlerini yitirdiler mi? Birçoğumuz için geçerli olan budur ama ben haksız olduklarını düşünüyorum. İnanıyorum ki böyle düşünenler ve kıymet verdikleri şeyler kalıcı olmadığından dolayı vazgeçmeye meyilli olanlar, kayıplarının yasını tutuyorlar. Biliyoruz ki, ne kadar acı verici olursa olsun, yas doğal bir şekilde son bulur. Kaybettiği nesneden her şeyini çektiğinde, kendini tüketir ve böylece hala gençsek ve yaşam enerjimiz varsa; libido tekrar-

dan özgürleştiğinde, kaybettiği nesnelerin yerine, en az eskisi kadar değerli ya da daha değerli olan yeni nesneler koyar.

Ümit ederiz ki bu durum, bu savaşın kayıpları için de farklı olmayacak. Bir kere yasın üstesinden geldiğimizde, kültürün zenginliklerine olan inancımız, kırılganlıklarını keşfetmemize rağmen, değerinden hiçbir şey kaybetmeyecektir. Savaşın tüm yıktıklarını, belki de daha sağlam bir zemin üzerinde ve eskisinden daha uzun süreli olacak bir şekilde, yeniden kuracağız.

Almancadan Fransızcaya çevirenlerin notu

Bu metin 1915 yılının kasım ayında yazılmış ve 1916 senesinde Berlin'deki Goethe Derneği'nde "Goethe'nin Memleketi"ni anmak için düzenlenen sayıda yer almıştır. (Bu yurtseverlik anıtı Doğu-Prusya'nın tekrardan inşasına maddi yardım toplayacaktı.)

Benzersiz bir tema; savaş ve barışla yüz yüze olan Cermen ülkelerinin sorunlarının geleceği ile ilgili olan bu sayı 247 kişinin katılımı ile gerçekleşmiştir. Aralarında Gerhard Hauptmann, Hugo von Hofmannsthal, Ricarda Huch, Arthur Schnitzler, Jakop Wassermann gibi yazarlar, Richard Strauss gibi bir müzisyen, Max Liebermann gibi bir ressam, Paul von Hindenburg gibi bir asker, Theobald Bethmann-Hollweg, Walter Rathenau, Ferdinand von Zeppelin gibi politikacılar ve Ernst Haeckel ve Albert Einstein gibi bilginler yer almaktadır.

Fransızcadan Türkçeye çevirenin notu

Bu metin, kendisinden hemen önce yazılan Metapsikoloji'de yer alan "Yas ve Melankoli" metninin bir uzantısı niteliğini taşımaktadır. Genel olarak göz ardı edilen bu metnin Sigmund Freud'un yasla ilgili olarak arayışını göstermesinden ötürü sahip olduğu değeri Türk okuyucusuna kavuşturmak adına Türkçeye çevrilmiştir. Tüm psikanalitik kavramlar ancak bir klinisyenin arayışı, klinik ve bireysel deneyimi ile tarihsel gelişiminde perspektife konulduğunda anlam kazanırlar. Bu durumda, geçicilik, "Yas ve Melankoli" metnine ulaşabilmek için Sigmund Freud'un katettiği bireysel, toplumsal ve kavramsal yolu gösteren nitelikte olan bir metindir.

Aynı zamanda Türkiye'nin geçirmekte olduğu bu zor günlerde, bir düşünürün, kendi zor günlerindeki umudunu göstermesi, hatırlatması açısından belki bize de cesaret verebilir.

Çeviri Fransızcadaki 1984 ve İngilizce Standard Edition çevirilerinin karşılaştırılması ile yapılmıştır.

aktarımla biçim bozulmasının görüntüleri*

*LAURENCE KAHN***

ÇEVİREN: TALAT PARMAN

"Düşlerin Yorumu"nun ikinci basımına önsözünde Freud şöyle yazar: "Nevrozlar sorunu üzerine uzun yıllar yaptığım çalışmaları yeniden ele alışlarım sırasında ve hayli sıklıkla tereddüde düştüm, neyi düşüneceğimi bilemedim. Her seferinde "Düşlerin yorumu" emin olmamı sağladı."

"Düşlerin kitabı"nın Freud'un emin olmasını sağlayacak gücü ve inancı verecek etkisi nereden geliyor? Şüphesiz bu, ruhsal yaşamın normal bir patolojisi olarak düşün evrenselliğine ve dolayısıyla yorumuyla ortaya çıkan kuramsal buluşların "paradigma" düzeyine yükselmesine bağlıydı. Ayrıca bu yorum, düşün kaynağındaki gizemin çözülmesini sağlayacak bir dinleme yöntemi geliştirilmesini de içermektedir: bunun aydınlatılmasıyla ruhsal yaşam alanı ve bilinçdışı arzu düşlemlerinin gücü tümüyle ortaya çıkacaktı. Böylece Freud'un semptomların oluşumunda travmatik olguların maddi gerçekliğinin ağırlığı konusundaki tereddüdü de kısmen ortadan kalkmaktaydı. Ve nihayet, serbest çağrışım ve dalgalı dikkati olabildiğince yakın olarak bir araya getiren bu yorum yöntemi ona, düş uğraşı tarafından gerçekleştirilen dönüşümlerin, sansürün hizmetinde bir biçim bozulması (déformation) anlamında etkinlik gösterdiklerini öğretmişti.

Oysa Freud'a güç ve inanç gerekiyordu, çünkü psikanalizin bu temel varsayımına uygun görülen karşılama buz gibi olmuştu: "Psikiyatr

---

* Sigmund Freud (1915) Œuvres Complètes XIII, Fransızcaya çeviren A. Bourguignon, P. Cotet, PUF, Paris, 1988, s.325-328.

** Psikanalist, Fransa Psikanaliz Derneği (APF) formatör üyesi.

meslektaşlarım, diye sürdürür bu önsözde, benim düşe karşı yeni yaklaşımımın yarattığı ilk yabancılık duygusunu aşmak konusunda en ufak bir çaba göstermiş değillerdir." Bilimsel eleştiri çevrelerinin tavrına gelince, "Yapıtım karşısında ölümcül bir sessizliğe gömülerek, ona başka bir gelecek tanımadılar."[1]

Freud 1914'de *Psikanalitik hareketin tarihi*nde, psikanalize yöneltilen eleştirilerin buluşun ilk anlarından beri hemen her zaman aynı olduğunu anımsatır. Jung'un açıkça yumuşatıcı yaklaşımından çok önce, modeli basitleştirme, köşelerini törpüleme, bilinçdışını daha az yabancı bir yabancı haline getirme ve yorumu da daha kültürel ve yaratıcı bir uğraşa dönüştürme çabası onun karşıtlarının hep yol göstericisi olmuştur.

Ve 1933'de Freud düş öğretisinin psikanalizin şifresi (schibboleth) olduğunu söyler. Düşün düzenekleri üzerine yeniden eğildikten ve yineleme zorlantısı (compulsion de répétition) değişikliğini ekledikten sonra, en net hoşnutsuzluk (déplaisir) kaynaklarına dayanan düşlerde bile "düş uğraşının *biçim bozulması* aracılığıyla hoşnutsuzluğu yadsıma ve bir zamanlar hayal kırıklığı yaratmış olanı olanaklı kılarak dönüştürme çabası gözden kaçmaz." der. O tarihe kadar, biçimi bozulmuş sunumun (présentation) keşfi altbenliğin ruhsal yüzey üzerine etkilerinin bir modelini oluşturmaktaydı. Elbette, 1900'lerden bu yana içruhsal çatışmaları betimleyen terimler değişmişti. Ancak bu değişiklikler bu çatışmanın, travmatik düşün yineleyen biçimleri dahil ortaya konan biçimler dışında ulaşılamaz olması saptamasını hiçbir şekilde zayıflatmadı. Yalnızca, düş etkinliği karşıt diğer güçlerle, Freud'un deyimiyle, "çarpışır"dı.

Başka bir deyişle eğer ikinci yerleştirme ile altbenlik merci bilinçdışının yerine geçtiyse bile, birinci yerleştirme Freud için analitik uygulamanın başvuru kaynağı olarak kalır.

Oysa bugün bilinçdışı kavramı sürgüne gönderilmiş, aynı şekilde birinci yerleştirme artık kullanılmayan bir aygıt haline gelmiş gibi görünmektedir. Çünkü özellikle "yeni patolojileri" ve öncelikle sınır olguları kapsayamadığı düşünülmektedir. Bunların ruhsal ekonomileri "biçimleştirememe" (infigurabilité) ilkesine boyun eğmekte ve birinci

[1] İkinci basıma önsöz "Düşlerin Yorumu" "L'interprétation des Rêves". Fr. çev. J.P. Lefevre

yerleştirme burada, tuhaf bir biçimde aslında tam da "bilinçdışı simgeleştirmenin" öngörülmesi gereken bir alana indirgendiğinden, işlevsiz gibi görünmektedir. Tersine, analist *borderline* olguların analizinde Freud'un 1920'den önce düşündüğü ruhsal uğraş işlemlerini aşan durumlarda "tasarımlanamayan"a bir biçim (forme) vermek zorunda kalır. Şimdiye kadar keşfedilmemiş alanlara girdiğimiz andan başlayarak, bu tedavilerde söz konusu olan narsisistik kırılganlıkları oluşturan birincil nesne ilişkilerine ulaşmaya olanak veren yolları yepyeni terimlerle düşünmek gerekliliği ile karşı karşıya kalırız.

Bu yaklaşımla, yeni klinik durumların tanımlanması birçok analistin dikkatini bir noktada topladı ve onlar Bion'un izini takip ederek düşünmek ve düşünce aygıtı arasındaki dinamik etkileşimde içeren içerilenin (contenant-contenu) karşılıklı ilişkileri üzerinde durdular. Burada iç ruhsal çatışmaların araştırılmasının, öznenin "beta unsurları" ve onların bağları yok edici (déstruction des liens) güçlerini dönüştürmeyi başarabilmek ve duygulanımsal deneyimin düşlemleyebilme (reverie) olanağına erişebilmesi için (ki bu, düşünülemez olandan ilk simgeleştirme durumlarına geçiş için tek yol olarak ortaya çıkmaktadır)[2] onda eksik olan ruhsal alanları yaratması gerekliliği karşısında silindiği sıklıkla görülür.

Oysa benim gözümde, ikinci yerleştirme, birincil süreçteki işleyiş sınırlılıklarında bile birinci yerleştirmenin dışında düşünülemez. Birinci yerleştirme seyreltme (décondensation) düzeneklerini yakalamayı sağlayacak aygıttır, çünkü o Freud'un gerileme konusunda keşfettiklerinin temel taşıdır; düşsel varsanının görsel biçimiyle, aktarımsal eylemin işlevi ve dilin dağılmış parçacıkları birbirine karıştığında, ruhsal yaşamın yüzeyine çıkan en tuhaf türevleri oluşturmayı hedefleyen bu bütündür.

Birinci yerleştirme hep geçerli olmayı sürdürmektedir. Freud'un, düşün biçim bozulmasından yola çıkarak geliştirdiği bu pratik aygıta, yani

[2] Örneğin Thomas Ogden "Tutmak ve Kapsamak, Olmak ve Düş Kurmak" da (A. Green *Les Voies Nouvelles de la Thérapeutique Analytique*, Paris, PUF, 2006 içinde) bu yoldan giderek, ruhsal iflasın tüm ruhsal çatışmanın ortadan kalkmasına bağlı olacağını savunmuştur ki bu ruhsal travmanın "felaketsel" etkisiyle oluşan etkinin kışkırttığı tam bir yatırımsızlıktan kaynaklanan durumların temelidir. Carole Beebe Tarantelli "Ölümde Yaşamak, Felaketsel Ruhsal Travmanın Metapsikolojisinin Taslağı" (*International Journal of Psychoanalysis*, 2003, vol.84, s. 915-928.)

"aktarımla biçim bozulması" kavramına, duygulanımla biçim bozulması sıkı sıkıya bağlıdır.

Aslında Freud için kılık değiştirmenin gerekliliği yalnızca bilinçdışı tasarımlarla ilgili değildir. Duygulanımı da etkiler, o da bilince çıkan bilinçdışı içeriklerin biçim bozulmalarında olasılıkla tersine de dönerek, başat rol oynar. Freud'un daha "sarı sakallı amca" (Jozef Amca da denir)[3] düşünde analiz ederek ortaya koyduğu, düşün algılanabilir duygularının, şefkat ve tutkunun gizil düşmanlık düşüncelerinin kılık değiştirmiş biçimleri olduğudur. Zaten Freud düşteki bu kılık değiştirme örneğinden yola çıkarak, gizil içerikle açık içerik arasındaki zıtlığı oluşturmuştur. Açık şefkat direncin emrinde bir işlev görmektedir, çünkü hedefi bilinç tarafından yasaklanan arzuları saklamaktır. Öyleyse düşte "yaşanan" duygusal algı bilinçdışı verilere ulaşabilmek için güvenli değildir. Buna karşın bu "yaşantı" ve onun bu "apaçıklığı" düşün varsanısal işleyişinin temel direklerini oluşturur: duyularımıza her zaman gösterdiğimiz güven, duygunun "var oluşunun" katsayısına uygun olarak, düşün kendini aslında yalnızca bir istek olanı, onun gerçekleştirilmesi, tamamlanması olarak sunmasına olanak sağlar. Bu da düşün analizi sırasında bu duyusal ve duygusal kesinliğin ayrıştırılmasını (démantellement) gerekli kılar.

Aslında Freud'a göre aktarımla karşılaştığımızda başvurmamız gereken ayrımlaştırma da budur. Burada hemen deşifre edilebilecek, anlamlandırılabilecek bir aktarımdan değil, bu eylemden, bu Agieren'den, analitik konumun bu iki oyuncusunu kendileri bile farkında olmadan ele geçirenden söz ediyorum. Çünkü bellekten, tasarımdan, simgeleştirmeden kaçan işte bu aktarımsal eylemdir. O, bilinçdışının en koyu (opak) parçasıdır ve ancak bilinçdışı bir senaryonun varlığında ve güncelinde kendini bilince sunabilen odur. Freud'un "Yeniden anımsama, yineleme ve özümleme"de bu konuda verdiği öğüt açıktır: "hastalığı tarihsel bir olay olarak değil güncel bir güç olarak görmek gerekir"[4], çünkü tarihsel ele alış analistin aktarımın ortaya çıkışına direnmesinden başka bir şey

[3] S. Freud, *L'interprétation des rêves* (Düşlerin Yorumu), OCF, IV, s. 173-177.

[4] S. Freud, *Remémoration, Répétition et Perlaboration* (Yeniden Anımsama, Yineleme ve Özümleme), OCF, XII, s. 191.

değildir.[5] Bu direnç şüphesiz hastanın önbilinçsel ve anımsayıcı bir düzeyde kalmayı yeterli bulmak isteğiyle uzlaşacaktır[6]. Oysa "hasta aktarımı gerçek ve güncel bir şey olarak yaşıyorsa"[7], analistin herhangi bir yorumdan önce, bu aktarımsal boyutun gelişebilmesi için yeterli zamanı öngörmesi gerekir. Ancak, önce karşılıklı iletişimi reddeden ve hasta ile analist tasarım sahnesini seyrederlerken[8] salona yangının yayılmasından başka bir dışavurum olanağı olmayan bu alana erişebilmek için, aynı zamanda aktarımsal eylemin en uzak köşelerinde oyununu oynayan sansürün tüm tuzaklarına düşmemek de gerekir.

... Freud'un Dora ile ve aktarımsal olgunun yoğunluğu deneyimiyle keşfettiği budur. Oysa daha önce aktarımları, geçmiş ruhsal durumların "hafifletilmiş" "kopyaları" olarak yeniden oluşturulmaları biçiminde değerlendiriyordu, yani kısmen yüceltilmiş olarak. Dora'nın tedavisini bırakması ona, bilinçdışı duygunun hastasının tüm iyi niyetinin ön gördürdüğünden çok farklı bir eylemi harekete geçirdiğini öğretmişti. Dora örnek bir hasta olarak büyük bir "ısrarla" (diye yazar Freud) patolojik malzemeyi onun hizmetine verirken "aynı materyalin bir başka tarafıyla bu ayrılığı hazırlıyordu"[9]. Israr tarafında ona yoğun yeniden anımsamalar sunuyor, ancak aktarımsal eylem tarafında ise nefretin ve hayal kırıklığının eylem olarak geri dönüşüyle karşılaşıyordu. Sonunda Freud'a sıradan bir uyarı bile yapmadan ayrılık tokadını vurduğunda, aktarım eylemi (agir de transfert) Dora'nın Bay K. tarafından değil Freud'un kendisi tarafından baştan çıkarılıp terk edilmesinin hayal kırıklığı ile beslenmişti.

Bu noktadan başlayarak Freud aktarımın tedavi sırasındaki o dikkat çekici üreticiliğini, analitik konumun iki oyuncusu arasındaki ruhsallıklar arası ilişkiyle iç ruhsal çatışma arasındaki ara-yüzde olma konumundan çıkardığını öğrenmiştir. Bu üreticilik, ancak analist söylenenin

---

[5] P. Fédida, *Crise et Contre-transfert* (Kriz ve Karşı Aktarım), s. 55. "Dikkat, eğer çocuksu olayı yeniden yapılandırmak yerine bir tür güncelin geçmişle anlaşılması hedefini güdüyorsa nedenselliği gözeten bir eğilimle yeniden yönelmektedir.

[6] A. Beetschen "L'inoubliable?" (Unutulmaz?), içinde: *Evenement et psychopathologie*, Yay. Haz. J. Guyotat ve P. Fédida, Lyon-Paris, SIMP, 1985, s.182-185.

[7] S. Freud "Remémoration, Répétition et Perlaboration" (Yeniden Anımsama, Yineleme ve Özümleme), OCF XII, s. 191.

[8] S. Freud "Remarques sur l'amour de transfert", OCF, XII, s.202.

[9] S. Freud "Fragment d'una Analyse d'Hystérie" (Bir Histeri Analizinin Parçası), OCF, VI, s.295 ve 297.

görünür açıklığına kanmadığında kullanılabilir. Hem direnç hem dışa vurum olarak etkili olan aktarım; algılanabiliri, yani hissedilen duyguların tersine bir yolu seçmesiyle örter. Başka bir deyişle aktarımın "biçim bozulması"nın (Entstellung) olup bitenin özümlenmesine karşı koymak için bilinçdışının kullandığı hilelerden biri olduğunu da öğrenmiş olur.

Bu çok önemli bir buluştur, çünkü aktarımda ve aktarım yoluyla dile gelen varsanısal gerçekleştirme, üretilen içeriklerin tüm yorumundan öte, *Agieren* ile ortaya çıkan etkilerin yakalanmasını sağlar. "Böylece" der Jean-Luc Donnet "Freud "Yeniden anımsama, yineleme ve özümleme" ile *Agieren*'i yani aktarımın eylemsel yinelenmesini yeni bir kral yolu biçiminde tanımlayarak, aktarım dinamiğini ilerletmiş olmaktadır". Söz dolayımıyla eylem kavramının tanımlanmasıyla, Freudcu kavramlaştırma "geçmiş ve günceli birbirine karıştıran bir aktarımın en *kökten* güncelleştirmesiyle zenginleşmektedir."[10]

Oysa Michel Neyraut'nun da gösterdiği gibi ki aktarımın modelleştirilmesinde çoğuldan tekile geçişi oluşturan bu Freudcu dönüşe dikkati ilk çeken odur,[11] bu aktarımsal eylem (agir transférentiel) kavramı düş modeli örneğini, aktarımsal tuzakları anlayabilmek için çok yetkin bir model haline getirir. Böylece ikili bir zıtlık ortaya koyar, biri örtük-zımni (*implicite*) aktarım ve açık (*explicite*) aktarım arasında, ikincisi ortada-görünür olan (manifeste) aktarımla, gizil (latent) aktarım arasında.

Açık *explicite* aktarımla Neyraut, "analisti özel bir kişi olarak açıkça, adlandıran" aktarımı tanımlar. Örneğin *Dora*'da, "Dora tarafından ortaya konan açık hiçbir aktarım yoktur" der. Bunun olmaması örtük aktarımın çok yoğun olmasına ve doğrudan Freud'a yönelmesine engel olmamıştır. Yalnızca Freud kendi payını çözümlemek, keşfetmek ve yorumlamak zorunda kalmıştır. Burada sorun açık aktarımın yokluğunun, analistin kişiliğine doğrudan göndermenin var olmamasının, analisti çağrışımsal dokuya kendini dahil ederek yorumlamak zorunda

[10] Burada Jean-Luc Donnet'nin çalışmalarının tümüne ve özellikle "La Situation Analysante" (Analizan Konumunda), Paris, PUF, 2005 ve "L'humour et la Honte"ta (Mizah ve Utanç) Paris, PUF, 2009) yayınlanan yazılarına "Entre l'agir et la Parole" (Eylem ve Söz Arasında) s.211 ve "L'après-coup au Carré" (Sonradan Tamamlananın Karesi) göndermede bulunabilirim. Aktarımın bu biçimi konusundaki anlayışımı tümüyle bu metinlere ve yazarına borçluyum. Yazarla ayrıca eylem-söz kavramını genişletmek konusundaki önerim etrafında bir tartışmamız da vardır.

[11] Bkz. Neyraut, "Le Transfer" (Aktarım), Paris, PUF, 1974, s.297-298.

bırakmasıdır... "bu müdahale hasta tarafından kolaylıkla reddedilir."[12] Analistin içine düştüğü tehlike kendini niteleyerek aktarımı nesnelleştirmek durumuyla karşı karşıya kalmasıdır. Böylesi bir nesnelleştirme gerçek bir aktarımsal yer değiştirme kutbunun ortaya çıkmasına karşılık gelebileceği gibi, bu yer değiştirmenin ortaya çıkmasına karşı bir direnç hattının oluşumunu da sağlayabilir.

Bu saptama bana çok önemli gözüküyor, çünkü her zaman çok yüzeysel olma riski taşıyan aktarımsal içeriklerin anlamlaştırılması çabası yerine, doğrudan aktarımın gelişimi sorunsalına gönderme yapmaktadır. Bu Freud'un Dora'nın tedavisinin yarıda kesilmesi konusunda sonradan yaptığı uyarıyla ve özümleme (perlaboration) temposuyla ilgili olarak aldığı dersle uyuşuyor, yani yavaşlamayla ilgili olanla; "bu analizin avantajı (...), onun dikkat çekici apaçıklığı aynı zamanda en büyük kusuruna da sıkı sıkıya bağlıydı. (...) Aktarımlar analize çok erken katılırlarsa, analizin ilerlemesi zorlaşır ve yavaşlar, ancak varlığı ani ve yenilmez dirençlere karşı daha dayanıklıdır."[13]

Aktarımla biçim bozulması konusuna yeniden dönelim. Neyraut açık aktarım ve örtük aktarım arasındaki zıtlığı, görünür aktarım ve gizil aktarım zıtlığı ile tamamlar. Açık aktarım ancak gizli aktarımın *dış cephesi* (façade) olarak anlaşıldığında kavranabilir.

Neyraut bu konuyla ilgili olarak analistininkinden çok farklı bir psikanaliz okulunda ders izlemeye giden bir hasta örneğini verir. Bir sonraki seansta hasta Neyraut'ya "size ihanet ettim" der. Bunu Neyraut analitik yönelimle ilgili bir "ihanet" olarak algılar, ancak bu ihaneti "entelektüel olarak bir hayli engellenmiş olmak duygusuyla" da ilişkilendirir. Neyraut birden kendi yazdığı yazılardan birinin başlığını anımsar ve yorumlar: (Bana ihanet ettiniz) "... veya bana sadık kaldınız." Neyraut'nun açık/gizli arasındaki mesafede ortaya çıkardığı hastasının tüm çocukluğu boyunca, ayrılmış olan anne babasıyla ilgili olarak seçim yapması gerektiğinde, birine ihanet etmeden ötekine gidememekle ilgili düşlemidir. Öyleyse sadakat, hem psikanalitik okula sadakattir, hem "engellenmiş" olmakla sadakat, semptomlara sadakat, ödipal sadakattir.

---

[12] Agy. s.265.

[13] S. Freud, "Fragment d'una Analyse d'Hystérie" (Bir Histeri Analizinin Parçası), (Dora) OCF, VI, s.297-298.

Neyraut'ya başvurarak burada aktarımın bir düş gibi kurgulanabileceği temel düşüncesine gönderme yapmak istiyorum. Bilinçdışı eylemsel itki (motion) bir dış cephenin arkasında gizlenebilir. Bence işte burada aktarım aracılığıyla biçim bozulmasında duygulanımın merkezi işlevi ortaya çıkmaktadır.

Öncelikle aktarımla biçim bozulmasından ne anlamak gerekir? Freud 1916'da *Psikanalize Giriş Konferansları*'nda aktarım nevrozunun bir yeniden basım olduğunu ileri sürer. Yeni nesne olan analistin üzerinde gelişen "yeniden yaratılmış ve yeniden düzenlenmiş bir nevroz"dur. Bir nokta üzerinde özellikle durur: aktarımın etkisi ile "hastanın tüm semptomları ilk anlamlarını yitirirler ve yeni bir anlamın etrafında yeniden düzenlenirler."[14] Bu iki şekilde anlaşılabilir; ya analist aktarım için (düşteki) bir önceki günden arta kalan örneğindeki gibidir, yani yineleme ruhsal çatışmanın ortaya konuşuna yeni bir dış cephe malzemesi vermek için analistin özel niteliklerini kullanmaktadır; ya da analitik konumun gerekli kıldığı gerileme bir düşlemsel yeniden elden geçirmeye yol açmaktadır. Aktarımsal ilişkinin düzenleyicisi olan düşlem, nevrozun düzenleyicisi olan düşlemle basit bir biçimde ve yalnızca karıştırılmaktadır. Burada beni ilgilendiren, her iki durumda da Freud'un aktarımla biçim bozulması olarak adlandırdığı ile karşılaşmamızdır.

Bu kavram aslında 1912'de "Aktarım Dinamiği" metninde ilk kez ortaya çıkmıştır. Freud "tedavi ne kadar uzun sürerse" hasta ruhsal malzemedeki biçim bozulmalarının bilinçdışı çekirdeğini gizlemek için yetersiz kaldığının o kadar farkında olur ve böylece tek etkili biçim bozulması olan aktarımla biçim bozulmasını kullanır der[15]. Freud yalnızca ruhsal malzemedeki biçim bozulmasıyla aktarımsal biçim bozulmasını birbirinden ayırmakla kalmaz, aynı zamanda aktarımın birincil deneyimlerin saf bir yansıması olarak ele alınamayacağının da altını çizer. Böylece yitirilen çocuksu aşkın nesnesine doğrudan giden yolun kapalı olduğunu bir kez daha belirtmiş olur. Çünkü bir yandan arzulanan, aranan bu nesne, ilk bağlardan sonra, çocuğun gelişiminin gerektirdiği dürtüsel yeniden düzenlemeler ve yaşamın getirdikleri

[14] S. Freud (1916-1917) "*Conférences d'Introduction a la Psychanalyse*" (Psikanalize Giriş Konferansları), trd. Gallimard, s.564.

[15] S. Freud (1912) "Sur la Dynamique du Transfert" (Aktarım Dinamiği Üzerine), OCF XI, s.112.

sonucu zorunlu olarak değişmiştir. Bu libidinal yeniden düzenlenmelerin dışında bu ilk nesnenin çerçevesi direnç tarafından biçim bozulmasına maruz kalmıştır ve aktarım onu, onun dolayımıyla bastırmanın kaldırılmasının karşısına koymuştur.

Aktarım ve özümlenmesinin savaş alanı böylece, özgün nevrotik yapılanışa göre yer değiştirmiş ve dönüşmüş olur. Freud'un açıkça not ettiği gibi: "Bir savaşta küçük bir kilisenin ya da ıssız bir çiftliğin ele geçirilmesi için amansız bir savaş veriliyorsa, burada çok kutsal bir mekânın söz konusu olduğu ya da çiftlikte ordunun hazinesinin olduğunu düşünmemek gerekir. Nesnelerin değeri yalnızca taktik olabilir ve yalnızca bu savaşta onlara değer verilmiştir."[16] Ve *Giriş Konferansları*'nda bu konunun altını yeniden çizer: "Düşman başkentinin savunmasının onun kapısında yapılması zorunlu değildir." [17] Bu da bizi aktarımın "ele geçirdiğinin" ne olduğu sorusuna geri döndürür. Analist ve hastanın özümlemeleri gereken, hemen tanımlanabilecek "imagolara" takılmış olmanın, aktarımın hayli kuşkulu olarak "annesel aktarım" veya "babasal aktarım" olarak tanımlanmasının ötesinde, libidinal düzende, aktarım ilişkisinde ve onun harekete geçirdiği libidinal konumlarda olup bitenlerdir.

Başka bir deyişle, yineleme aynının geri dönüşü ise de, bu hastanın "iç dünyası"nın tedavi alanına, aktarımın güncelleştirmesiyle aynen getirilmiş olması demek değildir. Bilinçdışının filizlerinin (rejetons de l'incoscient) belli bir yapılanışıyla, ilişkinin alanı onların aktarımsal eyleme malzeme oluşturmalarını sağlar. Değişmez olan, zamanın dışında olan, aktarımın sert çekirdeği, yinelemenin sert çekirdeği, dürtüsel ve düşlemsel yapıdır. Ruhsallıklar arası ilişkinin alanına nakledilmeyle belirlenen bu yapının dışa vurumu ise, bilinçdışı içeriğin ortaya konuşunda değişimleri zorunlu kılan bir hareketin ürünüdür: işte burada duygulanımla biçim bozulması asıl rolünü oynar.

Burada bir örnek vereceğim ve olguyu gizli tutabilmek için onun hakkında olabildiğince az bilgi ileteceğim.

Diyelim ki, ağır bir depresyondan şikayetçi bir adam var. Buna eşlik eden ve hiç bir ilaç tedavisine yanıt vermeyen ağır bir uyku bozukluğu da olsun. Annesini çok erken yaşta kaybetmiş ve babası yüksek düzey

[16] agy., s.112.
[17] S. Freud (1916-1917) *Conférences d'Introduction*, Gallimard, s.568.

bir memur olduğundan ve onunla ilgilenecek zamanı az olduğundan ortaokuldan başlayarak yatılı okula verilmiş. Babasına olan nefreti tedavinin başından beri tüm seansları işgal etmekteydi ancak bence annesinin yasına hemen hiç dokunmuyordu. Bu adamın bana karşı kimi zaman kabalığa varan aşırı bir düşmanlıkla büyük bir güven duyma arasında gidip gelen çok yoğun duygular içinde olduğunu eklemeliyim. Düşmanlığı, kimi zaman kontrol edilmiş öfkeler veya seanslar boyunca süren, hatta bitkinlik uyandıran sessizlikler şeklinde ortaya çıkıyordu. Sessizliklerinde, öfkelerinde olduğu gibi var olan sadistik boyut karşı aktarımsal olarak algılanabilse bile ona ulaşılamıyordu. Bay F. sessizliklerini, hareketsizliğini, reddini ve karşı koyuşunu doğrulamak için "terk edilmişliğini" sıklıkla ortaya koyuyor ve "temel çaresizlik", bu sözcük de onun tarafından sıklıkla dile getirilmektedir, söylemini bolca kullanıyordu. Kısaca ödemesi gereken ruhsal bedel yüksek de olsa, hararetle savunduğu bir edilgenlik söz konusuydu.

Tatil dönüşü gerçekleşen bir seansta (tedavi yaklaşık iki buçuk yıldır sürmekteydi) Bay F bana şu düşünü anlattı: "Bir seansa geliyorum. Her şey tersine; binanın kapısı, sizin dairenin kapısı, divanın yeri. Divana uzanıyorum ama sizin karşınızdayım. Bana kolunuzu uzatıyorsunuz, elimi tutuyorsunuz. Ağlıyorum. Mutluluk gözyaşları bunlar. Her şey çok iyi, uzlaştık. Bir barış düşü bu.". Uzun bir sessizlik. Bir süre sonra ona soruyorum: "Neden? Savaşıyor muyduk?" "Hayır" diyor "Ama tatilden önce bana tahammül edemediğinizi düşünüyordum, sessizliklerim yüzünden benden nefret ettiğinizi. Üstelik kötü görünüyordunuz, birçok kez düşündüm ki belki bir yakınınız hastaydı. Gazetede ölüm ilanlarına baktım, birini kaybettiniz mi diye. Birini, bir çocuğu, kocanızı, bilmiyorum." Ben yineliyorum "Sevilen birinin kaybı?" "Evet, eğer yastaysanız size ağırlık vermekten korkuyordum. Size yakın olmak istiyordum, paylaşmak istiyordum, çok merhamet hissediyordum." Biraz bekledikten sonra şöyle dedim: "Evet ama her şey tersineydi". Öfkeyle yanıt verdi "Neyin tersi? Hiçbir şey anlamıyorum. Bu önemli değil ki" ve seansın sonuna kadar sustu.

Sonraki seansta düşteki "her şey tersine" sözüne yeniden döndü. Tatilde dostlarındayken, orada gençler varmış. Genç Fransız kuşağına özgü bir şekilde "tersine" konuşuyorlarmış. "Onların böyle sürekli tersten konuşurken duymaktan çok sinirlendim. Cehennemiydi!" Nefes

aldı ve sürdürdü "Aslında, benim düşüm de tersten konuşma gibi, her şey tersine. Fakat neden tersten görüyorum anlamadım. Nihayet döndüğümden beri aramız daha iyi, düşteki gözyaşları yatıştırıcıydı." Uzun bir sessizliğin sonunda ona şunu sordum: "Gözyaşlarının tersi nedir? Silahlar?"* Alaycı bir şekilde yanıt verdi: "Size şunu söylemek istiyorum: siktirin, beni rahat bırakın." Ve seansın sonuna kadar sustu.

Bir sonraki seansta "Sizin şu silah konunuzdan hiçbir şey anlamadım. Geçen sefer konuşamadım çünkü yeniden benden nefret etmeye başladığınızı, daha kapıyı açtığınızda beni gönülsüzce karşıladığınızı düşündüm. Sizin başkası için üzüldüğünüzü ve beni unuttuğunuzu düşünmeye dayanamıyorum." İçten bir öfkenin giderek yükseldiğini hissetmeye başladım. Öyle bir öfke ki, sessizlikle kontrol edemedi ve bağırdı: "Burada olduğumda size para ödüyorum, seans süresince bana aitsiniz. İşte o kadar!" Sonra kendini toparladı ve tatil dönemindeki ayrılıktan, her zaman kendini içinde bulduğu "kaynaşma" (fusion) durumundan, aralıksız hissettiği kapsayan gereksiniminden, babasının iç kıyıcı eksikliğinden söz etti. Bense hasta veya ölü bir üçüncü kişi hakkında bir yorum yapmaktan çekindim, böyle bir yorum ruhsal sürecini izlemeden hemen püskürtülecekti.

Sonraki seansta yarım saatlik bir sessizlikten sonra ona ne düşündüğünü sordum. "Her zaman olduğu gibi hiçbir şey" dedi "bu seans sikimde değil" ve yeniden sessizliğe gömüldü. İşte o zaman aklımda birden bire "bana aitsiniz" ve "sikimde değil" birbiriyle birleşti: yani sadizm, onun edilgen tavrı ve bunun cinsel boyutu. Ve ona şöyle dedim "Sonunda tümüyle size ait olmam gerek ama bununla da sizin hiç bir şey yapmamanız." Bundan sonraki tepkisi bir tartışma ya da dogmatik bir söylev olabilirdi, ama üç dört yaşındayken anne babasının odasında yatağındaki yatış konumunu anımsadı. Yatağı annesinin yattığı tarafa yapışıktı, uyuyamadığı için annesini zorlar ve babasına doğru değil de kendisine doğru dönüp elini tutmasını isterdi.

Hastam analizin daha sonraki birçok aşamasında bu düşe geri döndü. Bu geri dönüşler birlikte ele aldığımız çok derin bir üzüntüye

* Tersten konuşma Fransız gençlerinin sözcüklerin hece temelinde tersten okunmasıyla geliştirdikleri bir tür dil. Aslında yalnızca bir ses değişikliği söz konusudur. Türkçe bir örnek vermek gerekirse kapı – pıka olarak söylenir. Ama bazen bu değişiklik başka bir anlama gönderme yapabilir: paça - çapa örneğinde olduğu gibi. Kahn hastasına Fransızca "gözyaşları" sözcüğünün tersten "silahlar" olarak söylenip söylenmeyeceğini soruyor. (ç.n.)

karşılık geliyordu. Nasıl ki gecenin ödipal üçgeni ve anneyi elde etmek için yaptığı numara uykusuzluklarının kıyıcılığını tam olarak açıklayamıyorsa, ilişkimizi çok gürültülü değilse bile çok derin olarak etkileyen nefret dolu fırtına, babasına olan nefretine açıkça bağlı olan sadist oyunla da tam örtüşmüyordu.

Ancak bir süre sonra, çünkü uyarılma hali azalmıştı, ilişki daha sağlamdı, düşün analizinin gizilde bıraktığı bazı unsurlar aktarımda geri gelmekteydi, evet bir süre sonra, ona babadan zorla aşırmak ve kendisine dönerek uyanık kalması için uyumamak gereken bu annenin kim olduğunu sordum: bir *canlı* anne miydi, yoksa bir *ölü* anne mi? O zaman hastam bana çok ciddi bir tonda neden bir ölüden söz ettiğimi sordu. Onu şöyle yanıtladım: " Ölümünü "tersinden" gördüğünüz kişi yüzünden. Hani gazetede onayını aradığınız." "Yani onun ölümünü mü istiyordum?" diye sordu ve nihayet gözyaşları ve silahlar üzerinde çağrışımlarda bulunarak annenin ölümünü nefret açısından da ele alabildi.

Bu aşamadan sonra çaresizliğinin algısı derinlemesine değişti. Daha doğrusu bu sonsuz çaresizliğin işlevinin değeri ortaya çıktı. Çünkü eğer aktarımda çaresizlik saldırıyı sağlayan silahlardan biri ise ve babanın ötesinde anne keşfediliyorsa devinimsiz, edilgen tavır nefret edilen nesnenin (annenin) tüm yıkıcı duygulanımlardan korunmasını da sağlıyordu. Saldırganlığın baba imgesine açıkça yönelmiş olması, yalnızca yıkıcılığın nesne için en az zararlı yerde yapılanmış olduğu anlamına gelir. Ancak baba "örtüsü" bir kez kalktığında anneye karşı olan çifte değerliliğin gücü ve ona karşı hissedilen ölüm isteklerinin dayanılmazlığı aktarım alanını işgal etmişti. Diğer bir deyişle, nefret babanın alanında kaldıkça, anne imgesini her türlü aktarımsal "varoluştan" uzak tutmakta böylece anneyi onu terk etmesinden dolayı şiddetli ve hak etmediği bir eleştiriden korumaktaydı. Terk eden gerçekten ölmekte ve kendini savunacak durumda değilse nefrete nasıl bir yer verilebilirdi ki?

Aktarımsal adres bana sonradan ikili bir biçim bozulmasının ürünü gibi gözüktü: *adreste bir biçim bozulması vardı, nitelikte bir biçim bozulması* vardı. Adres bozulması vardı: baba, annenin yerinde ve konumundaydı; biçimde bozulma vardı: edilgen cansızlık saldırının yerinde ve konumundaydı. Oysa görünürde babaya karşı hissedilen edilgenlik ve nefret dolu üzüntü anneye karşı olan nefretin kendine karşı nefret duymaya dönmesi sonucunu doğurmuşsa, edilgenliğin nasıl da aynı

anda tümüyle kılık değiştirmiş biçimde beklenmedik yoğunluktaki bir ödipal aşk düşlemini gerçekleştirdiğini keşfettik.

Bana önemli gelen iki noktayı daha eklemek istiyorum. Birincisi, sadist yaşantı dolayımıyla *uyarılmanın mazoşistik tedavisine* erişebildik, onun düşlemsel biçimindeki bağlantısına diyelim: "ben cansız, dövülmüş, cinsel ilişkide bulunulmuş bir aşk nesnesiyim" (burada "Bir çocuk dövüldü"nün terimlerini kullanıyorum). İkinci nokta; sürekli etkin bir şekilde çaresizlik arayışıyla ortaya çıkan bu mazoşist konum şüphesiz erotikleştirme işlevi görüyordu. Yoksa bu adam tutulmamış ve tutulamaz olan bir yasın melankolik yokuşunda bulurdu kendini. Çünkü bir cani olduğu izlenimi, annesinin cenazesinin arkasından bir zafermiş gibi delice gülmesinin yarattığı bir izlenimdi bu, bu kanı en yıkıcı kendini eleştirmelere açık kapı bırakıyordu. Mazoşizm, melankolik tehlike karşısındaki libidinalize edilmiş bir çıkıştı, bu çıkış dolayımıyla cezalandırma ve yok olma her şeye karşın yaşama olan bağlarını koruyabilmişlerdi.

Bu olguyu seçtim çünkü aktarımsal güncelliğin "var oluşu"na verdiğimiz anlamı hemen gösteriyor. Freud aktarımın bize yaptığı değer biçilemez yardımın altını çizdiğinde "hiçbir şey yokluğunda veya temsilinde yok edilemez"[18] sonucuna varır ve görülür ki etten kemikten var oluştan söz ederken analistin dürtünün ilk nesnesinin yerine geçen olmasına gönderme yapıyor değildir. Söz konusu olan, dürtüsel itkinin (motion pulsionnelle) bizzat var olmasıdır, diğer bir deyişle dürtünün libidinal düzenlemenin – Bay F. olgusunda mazoşistik libidinal düzenleme- ortaya çıkışının analistle olan ilişki alanında gerçekleştirdiğidir; itki saklı ya da "imgelenmiş" olarak yenilemez. İtkinin yeniden canlanması sayesinde ancak bastırma ve farkına varma arasında, "eylem ve tanıma" arasında bir çatışma oluşabilir ki, bu da aktarımın dış cephesini oluşturur.

Bu Freud'un "Aktarımın Dinamiği" ve "Aktarım Aşkı Üzerine Notlar" da aynı zamanda açıkladığı aktarımın yapısının diğer bir özelliğini de gösterir. Aktarım onun tarafından hastanın libidinal yatırımını, nevrozunu yaratırken oluşturduğu ruhsal serilerden birinin içine hekimini de yerleştirmesi şeklinde tasarlanmıştır. Ruhsal gerçekliğin ey-

[18] S. Freud (1912) "Sur la Dynamique du Transfert" OCF XI, s.116.

lemsel gücü böylece ilişkiyi varsanısal bir boyutta biçimlendirir. Ama analistin bu eylem gücünü kabullenebilmesi, ancak zıt bir şekilde her tedavinin başında gerçeklik yargısı dolayımıyla onun tarafından sağlamca desteklenmesine bağlıdır. Çünkü unutmayalım ki, analist ancak açık ve enerjik bir gerçeklik dolayımıyla analitik çerçeveyi belirler ve onun işlevini tanımlar. Çünkü psikanalist hastanın onun kişiliğine olan yoğun ilişkisinde "hiçbir gerçek koşulla",[19] kişisel çekiciliği ile, olumsuz aktarımı da düşünürsek buna rahatsız ediciliğini de katabiliriz, açıklanamayacak bir şeyler olduğunu bilir. Çünkü psikanalist bilir ki, gerçek kişiliğindeki hiçbir şey yineleme zorlantısı (compulsion de répétition) sonucu oluşan bu başka tür düşünce etkinliği alanını açıklayamaz: aşk ve nefret çocuksu saplanmaların (fixations) ürünüdür.

Bilinçdışı kavramı olmadan, onun pratik değeri olmadan tedavilerde bu tür algıların, bu tür eylemlerin, bu tür yaşantıların çifte temeline erişebilir miydik? Bu çifte temel, tam da Freud'un *Düşlerin Yorumu*nda açıkladığıdır: Bilinçdışı yalnızca bir varsayımdır, yalnızca ve kesin olarak ancak etkilerinin birbirleri arasında karşılıklılık göstermesi ile kanıtlanabilir; yani ruhsal olgusallığın[20] (événementialité psychique) yüzeyinde beliriveren filizler arasındaki karşılıklılık. Oysa bu süreçte bilincin etkinliği dışında başka bir dayanağımız yoktur. Aynı şekilde bilinçdışı olgu duyumsal olarak algılanabilir etkilerden oluşuyorsa, bu etkilerin birbirleriyle buluşması hiçbir zaman bilinçdışına doğrudan ulaşmak anlamına gelmez. Bilinçdışını iç içe geçmiş arkeolojik katmanlar biçiminde tasarımlamak söz konusu olsa bile, "başka bir yerin" aslında olmadığını da unutmamak gerekir. Başka yer buradadır, gözlerimizin önünde vardır ve yalnızca saptanamaz.

İşte bu bakış açısına göre birinci yerleştirmede birbirine doğrudan eklemlenen açık içerikle gizli içerik arasındaki zıtlık yalnızca düşlerin yorumunda değil, daha geniş olarak bilinçdışının tüm filizlerinin anlaşılmasında ve özellikle aktarımın anlaşılmasında merkezi unsuru oluşturur. Kılık değiştirme, biçim bozulması, cins değiştirme ilkesi burada temeldir. Bilincin yüzeyine çıkan, bizi bağlantının bozulması (déliaison) ekonomisiyle doğrudan ilişkiye sokacak bir "ham güç" olarak görüle-

[19] S. Freud "Freud Présenté par lui-meme" Gallimard, Paris, s.70 ve "Remarques sur l'Amour de Transfert" OCF XII, s.200.

[20] Freud'un daha Dora olgusunda öne sürdüğü ve keşfettiği aynı zamanda aktarımın eylemsel ("sie agierte") değeridir.

mez (burada Green ile bir toplantıda yaptığım tartışmaya gönderme yapıyorum[21]).

Aslında açık içerikle gizli içerik arasındaki zıtlık Freud'un *Darstellung* ve *Vostellung* arasında yaptığı ayırımın önemini göstermektedir. Bu terimler onun kaleminde son derece nettir ve özellikle "şekilleştirebilme"den[22] (figurabilité) söz ettiğinde bu çok açıktır (yani *Darstellbarkeit*'dan). Bu ayırımın değeri belki kuramsaldır. Ama her şeyden önce pratiktir de. Freud sunum (présentation-*Darstellung)* ile tasarım (représentation-*Vorstellung*) ayırımını yaparken ve aynı şekilde "bilince ulaşma" (*Bewubtwerden*) süreci ile "tasarımlanma veya yer bulma" (*Gesetzt – oder Vorgestelltwerden*) işlevleri arasında bir farklılık ortaya koyarken bilinçle farkında olmanın iki biçimini birbiriyle zıtlaştırmıştır.[23] Birincisi *Darstellung* yani sunum, bilinçdışı oluşumun "bastırmayı atlatarak" kılık değiştirmiş olarak kendini bilince sunmak için bulduğu yoldur. İkincisi *Vorstellung* ise tasarımlama eylemine karşılık gelir ve bu yolla bilinç düşünce nesnesini zihnin karşısına koyar. Bilinçle farkında olmanın birinci biçimi, bilinç alanına geri dönmek amacıyla bastırılanın uyguladığı baskının etkilerine karşılık gelmektedir. İkinci biçimi ise her tasarımın özgün ve kaynakçaya ait içeriğine gönderme yapmaktadır.

Oysa bilinç "sunumla" ancak onun "tasarımlamadığıyla" ilişki kurabilir. Ya da daha doğrusu ona tasarımlaması yasak olan yoluyla. Sunum bunu mantıklı düşünce tarafından emredilen tüm kaynakça (référence) sistemleriyle ilişkiyi koparark yapar. Buradan çıkan sonuç dış yüzeylerin hiçbir zaman birer "kütle" olarak değil her zaman "ayrıntılarıyla", parçalayarak, ruhsal oluşumun açık tutarlılığı bozularak ele alınmaları gerektiğidir. Ve bu hiçbir zaman düşün ikincil özümlenmesinin (élaboration) özü değildir. Biçim bozulması yani sunumun "örtüsü" sakar eylemde, dil sürçmesinde ve semptomda işlev görür. Freud'un *Totem ve Tabu*da sözünü ettiği evinde bıçak ve tıraş bıçaklarını yasaklayan kadın hasta için de aynı şey söz konusudur, çünkü kocasının bunları bileyletebildiği tek yer bir cenaze levazımatı dükkânına yakındır. Onun açık-

---

[21] Green üzerine bu uzun dipnot metnin sonunda yer almaktadır. (ç.n.)

[22] Biçimleştirebilmeyi (figurabilité) tırnak içine alıyorum çünkü bu çeviriyi "şekil" kavramının çok sorunlu olması nedeniyle uzun zamandır eleştiriyorum. (Bkz. L. Kahn, *L'écoute du Psychanalyste* (Psikanalistin Dinlemesi))

[23] S. Freud, Gesammelte Werke II/III Fischer Verlag, s.150.

lamasında yalnızca ölüm korkusu ortaya çıkmaktadır. Freud, "mağazaya olan bu yakınlık söz konusu olmasaydı bile böyle bir yasak olacağından emin olabiliriz" der. Yalnızca başka bir neden söz konusu olurdu. "Koşulların ağı, avı her ne şartta olursa olsun yakalamak için yeterince uzundu."[24] diye sürdürür Freud. Diğer bir deyişle alelacele bulunan başka bir neden, gizli kalması gereken isteğe bir dışa vurum ve geçerlilik sağlardı. Kadın tarafından ortaya konan yasağın gerçek tutarlılığı yasakta gizlenen arzunun varsanısal gerçekleştirilmesindedir: kocaya karşı hissedilen ölüm arzusu.

Hangi noktada olunursa olsun analist ve analizan bilinçdışı bir ruhsal eylemin varlığını işaret eden çatlakları, değişiklikleri, bozuklukları fark edebilmek için ruhsal düzlemi sürekli yoklamalıdır. Bilinçdışının kendini ortaya koyuşu buna her zaman olanak tanır, çünkü dış yüzey deneyimin mantığını veya ikincilleşmiş düşüncenin akılcılığını taklit etse bile başarı hiçbir zaman mükemmel değildir, dizgede bir yırtık (*ein Rib*), bir saçmalık her zaman olur."[25]

Bu aynı zamanda aktarımın özümlenmesinin de tam merkezindedir. Size Freud'un verdiği öğüdü anımsatmak istiyorum: "Eğer analist bir tedavi sırasında düşsel materyalin doluluğuyla karşı karşıya kalırsa, bu gevezeliğin bir direncin sonucu olduğunu düşünmelidir ve onun için tek "kural" sürekli olarak her an hastanın ruhsal yüzeyini tanımak olmalıdır. Böylece "ondaki hangi karmaşaların ve dirençlerin" ve "davranışını yönlendirecek hangi bilinçli tepkilerin harekete geçmiş olduğunu görebilir."[26]

Freud burada "ruhsal yüzey"den söz ettiyse bu düşlerin bizzat analizi olduğu kadar düşlerin analizi ve aktarımla biçim bozulması arasındaki iç içe geçişler yüzündendir de. Genel olarak bastırma eylemi sansürlenmiş itkinin değersizleştirilmesiyle gerçekleşir (bu ancak bir bellek izi halinde yaşamayı sürdürür).[27] O nedenle bu bellek izine aktarım

[24] S. Freud, *Totem ve Tabu* OCF, XI, s.307

[25] agy. s. 305.

[26] S. Freud, "Le Maniement de l'Interpretation du Rêves en Psychanalyse" OCF, XI, s.44.

[27] Bastırma aslında dürtüsel itkinin tasarım-tasarımlayanını (représentant-représantation) etkiler, işlevi hoşnutsuzluk duygulanımının geri dönüşünü engellemektir, bunu da onu kışkırtan tasarımı değersizleştirerek ve bellek izi düzeyine geri dönüşünü sağlayarak yapar. Öyleyse duygulanım, süreci başlatandır, bir bastırmanın başarısı ıstırap verici duyumun ortadan kalkmasıyla ölçülür. S. Freud, "Le Refoulement" (Bastırma), OCF, XIII, s.195-196 ve "L'inconscient" (Bilinçdışı), OCF, XIII, s.216-218.

güncelleştirmesiyle yeniden değer verilmesi, kökendeki izi aynen yeniden kullanmaktan uzaktır ve bu ancak önbilincin elinin altında bulduğu unsurlar dolayımıyla gerçekleşir; bunlar analiste ait ve olağan izler, çevreye ait yine olağan unsurlardır.

Fakat bu aktarımın dile getirilen değil yapılan bir şey olduğunu unutturmamalıdır; açıklanmaz, ortaya konur. Öyle ki, bilincin yakalayışına açık bu unsurlar kılık değiştirmişlerdir. O nedenle Freud'un "Yeniden anımsama, yineleme ve özümleme"[28] de *Agieren* için önerdiği ilk temel örnek bir gün seansına gelip anlatacak hiçbir şey olmadığını söyleyen hastasıdır. Çok şaşkındır. Analistinin ondan beklediğini yapmak istemektedir, ancak aklına hiçbir şey gelmemektedir. Sessizliği çaresizliğini ve yardım isteğini göstermektedir. Böylece der Freud "hasta anne babasının otoritesine şüpheyle yaklaşan (*unglaübig*) ve karşı koyan biri olduğunu anımsadığını söylememekte ama doktoruna da aynen bu şekilde davranmaktadır." Susmak onun anımsama biçimiydi. Bu durumda düşünülmeyen ama eyleme geçirilen boyun eğmeme, bir eşcinsel tutumu yinelemekteydi.

Burada ayrıca şunu da ekleyebilirim ve bu eşcinsel tutum birbirine zıt ama eşzamanlı iki biçimde ortaya çıkmaktadır: sessizlikle direnerek düşmanca sürtüşme biçiminde ve anlayış ve çare talep ederek yakınlaşma biçiminde. Elbette denebilir ki, bu adamın zayıflığını göstermesi, meydan okumayı eyleme koyarken, düşmanlığını yardım dileyerek gizlemesine olanak sağlamıştır. Ancak tersi de söylenebilir: analist yardım isteğini, zamanla ve ödipal özdeşleşmeler yoluyla cinselleşmiş olan gerçek bir çocuksu çaresizliğin varlığını unutarak, bir meydan okuma olarak anlamaktadır. Dahası iki akım da aynı anda var olmuşlar (co-présent) aşk isteği ile nefret arasında, beklenti ve hayal kırıklığı arasında gelişmişler ve hastanın içruhsal çatışmasının niteliklerini belirginleştirmişlerdir: Uyarım ve onun gerileme yoluna sürükleyici etkisi tüm gücüyle çalıştığında, meydan okuma çaresizliğe bir karşıyatırım (contre-investissement) yapar ve malzemeyi mazoşizmle yönetilen bir acıya dönüştürür.

Aktarımın eylemselliğini bu karmaşıklıktan yola çıkarak oluşturabilir ve "senaryolaştırabiliriz", yani varsanısal yolla gerçekleşmeye çalı-

[28] "Remémoration, Répétition et Perlaboration" (Yeniden Anımsama, Yineleme ve Özümleme), OCF, XII, s. 189-190.

şan bilinçdışı ruhsal eylemi anlamlandırabiliriz. Bunu yapabilmek için aslında dürtüsel *Agierenwollen* (dürtülerin bu "eyleme geçme istenci" akarımı itekler[29]) ile dilsel biçim bozulmasının eylemi arasındaki karşılıklı oyunun iki alanına başvuruyoruz. Çünkü psikanaliz eğer bir bölme çalışmasıysa, bu gerçekte dilin iki düzleminin sürekli bir arada olması ve iç içe geçmesi yüzündendir: bir tanesi göstergebilimsel (sémiologique) alanda kaybolan anlamlara gönderme yapar, öteki, dile getirilen önermelerin etkinliğine gönderme yapar. Birincisi göstergebilimsel düzlemdir, ikincisi bütünüyle kılgısaldır (pragmatique) – kılgısal sözün dile getirilmesinde ve onun yoluyla tanınan unsuru betimler.

Yani bu iki düzlemde karşılıklı bir oyun vardır, çünkü sözler iki kez bilinçdışı hedefin hizmetinde olurlar. Bir yandan tüm kaynak-gönderme sistemlerine aldırmadan, düş gibi, semptom gibi elbette algılanabilen ancak anlaşılmaz olan *sunumlar* oluşturarak bir araya gelebilmeye eğilimlidirler. Bir yandan da sözcükler benzerlerimizi etkileyebildiğimiz "güçlü aygıtlardır". Freud "Kuralsız analiz sorunu" metninin başında bu konuda çok açıktır: eğer önce eylem vardıysa ve söz sonradan ortaya çıktıysa, sözü ılımlı bir eylem olarak düşünmek daha doğrudur[30] der. Aktarımdaki sözel eylem bu saptamaya dayanır, çifte işleviyle birlikte; bir yandan bir boşalımdır (doyum ya da yineleme olsa da) ve bir yandan da ötekinin üzerinde etkilidir. Dilsel yoğunlaştırmaların küçük niceselliklere bölümlenmesiyle ılımlaştırılmış bir eylemdir.

Bay F. olgusuna geri dönersek, gözyaşları ve silahlar sözcüklerinin "tersine" söyleyişleriyle göstergebilimsel düzlemi açıklamış oluyorum. Aynı zamanda "burada olduğumda, para veriyorum, seans süresince bana aitsiniz"i "seans sikimde değil"e bağladığımda, "sikmek" ve "değil", cinsel ve çocuksu iktidarsızlık, ancak uykusuz kalarak anneye sahip olabilen çocuğun anılarına gönderme yapmaktadır.

Acıma ve ıstırap izleniminden yola çıkarak Bay F.'nin benimle hemen yaşamaya hazır olduğu anlambilimsel düzlemi saptayabilirim. Çünkü beni gerçekten dipsiz bir çaresizlikle baş başa bırakıyordu. Ancak buna doğrudan ulaşılamıyordu, çünkü Bay F.'nin savunmacı

[29] S. Freud (1912) "Sur la Dynamique du Transfert" OCF XI, s.116.

[30] S. Freud "La Question de l'Analyse Profane" OCF; XVII, s.10. "Kuşkusuz en başta eylem vardı, sözcük sonradan geldi: çeşitli ilişkiler sonucunda bir kültürel ilerleme oldu ve eylem sözcüğe dönüşerek ılımlı hale geldi."

söylemiyle gizlenmişti ve ruhsal hareketlerinin saldırgan parçasını gerçekleştirmek için ıstıraplı edilgenliğini kullanıyordu. Erken bir yorum en iyi olasılıkla çok kitabi ve dogmatik eğilimli olarak anlaşılabilirdi, ya da en kötüsü analitik bir *sahte* kendiliği azdırabilirdi.

Sonraki dört yıl boyunca çok yavaş olarak burada harekete geçen düşlemin senaryosunu iplik, iplik çözdük. Bu düşlemde bu adam kendisini ölüm döşeğindeki kişinin hareketsiz eşi yapmıştı. Seanslardaki hareketsizlik uykusuzlukların soğuk deneyimiyle ilişkilendirildiğinde, bana karşı yönlendirilen ödipal aşkın altından nefret nihayet belirdiğinde (bastırılmış olsa da anneye yönelmişti) o zaman uykusuz taşlaşmanın nasıl da hem anneye hem de dinginliğin duyarsızlığına kavuşmak için kendini kımıltısız kılarak bulduğu bir yol olduğunu söyleyebildi. Hangi nedenle dingin olmak gerekiyordu? Annenin can çekişmesi için diyeceğim: bir genç çocuğun hayal kırıklığından değil, önlenemez bu kaybın karşısında hissedilen engellenemez uyarılmadan dolayı.

Bu olgudan kaybın travmasından yola çıkarak, ya da hastanın *borderline* yapısından dem vurarak söz etmek ve karşılıklı ilişkinin "şimdi ve burada"sıyla sınırlı kalmak daha uygun olmaz mıydı? Sanmıyorum, çünkü tedavinin çok yaşamsal bir anında tüm klinik tabloya hakim olan ve onun değerini dönüştüren bu çaresizliğin çok sık ortaya çıkışından kendimi uzaklaştırmak olanağım yoktu.

İşte bu anlamda metapsikolojik iskele ve onun temel öğesi bilinçdışı bizim dinleme yöntemimizi ve onun karmaşıklığını ortaya koyabilir.

******

Green ile ilgili dipnot:

André Green birçok kez duygulanım ve tasarım arasında bir ayrım yapılmaması gereken durumlar üzerine eğilmiş ve "duygusal mirasçısızlık" (déshérence affective) durumlarından yola çıkarak onun "ara biçimler" (formation intermédiaires) olarak adlandırdıklarının yokluğunun nasıl da iyi ele alınmamış dürtüsel itkilerden oluşan bir enerji kütlesi varsayımına bağlanabileceğini göstermiştir. (RFP, LXIII, 1/1999, özellikle s. 255-259 ve s. 264-266. ("La pensée clinique, ed. Odile Jacob, 2002 de yeniden ele alınmıştır). Bu varsayım "ekonomik" tanımlamayı ilk plana koymaktadır. Belirsiz, denetlenemeyen, tüm tasarımsal bağlardan yoksun duygusal hareketlerin hakim olduğu

durumları açıklayabilmek için annenin uygun olmayan bir "ruhsal örtüsü" olduğu varsayımı gereklidir. Bu da oto-erotizmleri ve kendi öznelliğini ancak ötekinin üzerindeki yankısıyla hissedebilmek buyurgan zorunluluğundan kendini kurtarmasını sağlayacak "kişisel yedek" oluşturulmasını engellemiş olabilir. "Tasarım işlevinin dürtüsel türevlerle tutsak edilmesini" değiştirebilmek için dürtüsel işleyişle dürtüsel yanıt arasında bir ilişki oluşturmayı başarmak gerekir.

Oysa bu ekonomik noktanın incelenmesinde André Green bir "ham biçim"e (forme brute) dayanmaktadır (agy. s. 259 ve 250). Bu ham biçim analist tarafından algılanır ve "ham bir dürtüsel gücün dışa vurumu" olarak değerlendirilir, yani bilinçdışı tasarımlar ağındaki enerji yatırımlarının bir düzenlemesi olmamasının ve özümlenmemiş olmasının kanıtı olarak alır. Biçim, gücün doğrudan dışavurumu olarak, bilinç durumuna da serbestçe bir çıkış yapacaktır, aktarımsal *Agieren*'in şiddetli boşalımlarında, bedensel düzensizleşmelerde, tüm bilinçdışı senaryolardan dışlanmış olduğundan düşünülemeyen bir yok oluşun felaketinde güncellenecektir. Ancak burada "ham biçimi" nasıl anlamak gerekir? Ve tek seferde hem güç hem de dışavurum nasıl düşünülebilir? Ham biçim gerilimin kendisine mi gönderme yapmaktadır? Öyleyse gerilim ve duygulanım arasındaki mesafe nedir? André Green için "duygulanım biçim arayan bir hareket" ise ve "bir nesneyle karşılaşmanın önceden hazırlanışı biçiminde bekleyiş yatırımı" ise biçimden gücün dolambaçsız olarak kırılmasını ye da en azından onun dışavurumunu oluşturmak gerekmez mi? Duygulanım dürtüsel yetkili konumunun karmaşıklığını nasıl yitirebilir? Freud bilinçdışı tasarım yerine itki (motion) kavramına her yer verdiğinde – bu Düşlerin yorumunun VII. Bölümünün orta bölümlerinden başlayarak ortaya çıkar- amacı niteliksiz bir *nicelik* olarak kayıt edileni *niteliğe* doğru götüren bir iletim sistemini ortaya koyabilmek değil miydi?

istanbul psikanaliz derneği başkanının uluslararası psikanaliz derneği genel kurulundaki konuşması*

AYÇA GÜRDAL KÜEY

Sayın Başkan, Değerli Üyeler, Sevgili Dostlar;

Uzun bir yoldan geldik. Ve bugün Türkiye'de psikanalizin kurumsallaşması sürecinde önemli bir adım atıyoruz.

Psikanalizde tek başına ilerlemek mümkün değildir. İlerleyişimizi mümkün kılan, bize inanan bütün meslektaşlara; başta Uluslararası Psikanaliz Birliği, Avrupa Psikanaliz Federasyonu ve Paris Psikanaliz Kurumu olmak üzere, destek veren bütün derneklere içtenlikle teşekkür ederiz.

Ayrıca önemli sayıdaki genç aday üyelerimiz ile gelecekte Uluslararası Psikanaliz Birliği'nin dinamizmine önemli katkılarda bulunabilmeyi umut ettiğimizi eklemek istiyorum.

Son dönemde ülkemizde yaşanan toplumsal olaylarda hepinizin desteğini hissettik. Bu dayanışma için hepinize minnettarız.

Böyle bir günde, teşekkür edecek isim çok, ben özelikle bir tanesini vurgulamak istiyorum: Türkiye'ye psikanalizin gelişine öncülük eden

* İstanbul Psikanaliz Derneği'nin geçici dernek statüsü IPA Genel Kurulu tarafından onaylandıktan sonra resmi belgeyi almak üzere davet edilen IPD Başkanının Genel Kurula hitaben yaptığı teşekkür konuşması.

kurucu başkanımız Talat Parman'a, Türkiye'de psikanaliz ile ilgisi bulunan herkes adına teşekkür ediyorum.

Ayrıca yolculuğumuzun başından itibaren bize verdikleri destek ve katkılar için; Bernard Penot ve Yolanda Gampel'in isimlerini saygıyla bu teşekküre eklemek istiyorum.

Hepinize çok teşekkür ederim.

Ayça Gürdal Küey
İstanbul Psikanaliz Derneği
Yönetim Kurulu Başkanı

1 Ağustos, 2013, Prag

istanbul psychoanalytical association's president's speech at the IPA business meeting*

AYÇA GÜRDAL KÜEY

Dear President, Dear Members and Dear Friends,

We are here after a long trip, and today, we take a significant step in order to institutionalize psychoanalysis in Turkey. In psychoanalysis, proceeding "alone" is not possible. I would like to sincerely thank all the colleagues who believed us, and all the associations, starting from International Psychoanalytical Association, European Psychoanalytical Federation, and Paris Psychoanalytical Society, all those made this progress possible.

I would like to add that, our society with many young candidates, is willing to contribute to the dynamism of International Psychoanalytical Association, in the future.

In addition to that, we felt your solidarity about the recent social and political events that took place in our country and we really appreciate it.

There are many names to be thankful. I would like to mention one of them: Our founding president who took the lead in the development of psychoanalysis in Turkey, Talat Parman. I would like to thank him on behalf of all who have a link with psychoanalysis in Turkey.

* The vote of thanks speech that the president of Istanbul Psychoanalytic Association made addressing the Business Meeting after the association was accepted as a provisional society by the assembly and the president was invited to get the official documents.

I would also like to mention the names of Bernard Penot and Yolanda Gampel with respect, due to their support right from the beginning of our journey.

Thank you very much.

Ayça Gurdal Kuey
Istanbul Psychoanalytical Association,
President of the Executive Committee

August 1, 2013, in Prague

summaries

André Green: A Life Dedicated to Psychoanalysis / Ayça Gürdal Küey

This article reviews the life of André Green following the steps of the development of his theory. His views on *Narcissism*, Affect, *the Dead Mother*, *the Work of the Negative*, and *Temporality* has deeply affected the psychoanalytical theory. His biography also reflects a respect to the thinkers he owes to through his theoretical and psychoanalytical life voyage.

André Green: Artisan of the Future / Bernard Chervet

This is the speech made by Bernard Chervet, president of the Paris Psychoanalytical Society in memory of André Green.

Psychoanalysis: What is the Matter? / André Green

This is the text of the André Green's speech made at the 3rd International Psychoanalytical Meeting of Istanbul in 2001. Green made an assessment of hundred years of psychoanalysis and shows the ways it must follow in the twentyfirst century.

Negative and Destructivity / Bernard Chervet

In this text, the author wants to revisit the place of the « negativity » and the « negative work » in André Green's works, and in the psychoanalytical theory. First, he recalls the history of these notions within occidental thought since Hegel and Keats. Andre Green worked on meanings of negativity using negative work, negativising evanescence and destructiveness. Then, the author examines metapsychological meanings and articulates them with the unconscious and the tendency of a return to a past state up until the inorganic. One is then able to see the negativity

as a two-sided tendency, one tendency being fruitful when it is integrated in the unconscious, the other being harmful as it becomes negativism.

The author concludes that an imperative is required in order to realize negative work. When negative work does not take place, destructiveness becomes possible.

White Psychosis / Talat Parman

André Green in one of his first books co-written with Jean-Luc Donnet, introduced the concept of white psychosis. This is an invisible latent and negative psychotic structure. There are a few symptoms such as feeling of emptiness and a depression without affect. On the metapsychological level there are three components; a false oedipal triangulation, the relationship with the object is disturbed because of the inability to be alone in the presence of the object and the thought is attacked.

Life Narcissism, Death Narcissism: The Story of one, Two and Zero / M. Levent Kayaalp

The concept of narcissism appears in a relatively early period in the work of S. Freud in the context of object selection, especially the homosexual one. But in 1914, with "on narcissism", narcissism was treated as a concept with several dimensions: a form of perversion, a stage of development, investment of the ego by the libido and a form of object selection. But with the introduction of the death drive in 1920 narcissism lost his autonomy and became a part of the auto conservation drives. A. Green proposes a new conception of narcissism with the aim of clarifying the relation of narcissism to the death drive. According to Green narcissism must be handled in relation to the desire which pushes the subject to search her lost center in the object in a fusional identification. But this operation does not create lasting effects and disappointment is inevitable. In this stage the libido investment which was removed from the object and directed to the ego could bring some liberty to the ego. Unfortunately this issue, which is named "narcissism of life" by Green, is no more satisfying because the ego cannot replace the object. Then the efforts to search the center are replaced by the search for nothingness, the

point of zero. There is neither pleasure, nor unpleasure but ascetism, life anorexia and aphanisis; this is the death narcissism.

The Complex of the Dead Mother / Elda Abrevaya

"The Complex of the Dead Mother" written by Andre Green can be considered as the continuation of Winnicott's article "The Fear of Breakdown" (1974). The two texts seem to be complementary insofar as they concern early trauma caused by environmental deficiency. In "The Complex of the Dead Mother", the problem of mourning is related to the sudden change of the maternal imago. The young child abruptly confronts with a mother, who has lost her vitality and joy. She is aloof, cold and indifferent. This situation is perceived as a catastrophe by the child, who can no longer recognize his (her) mother, who is immersed in a deep depression. And that is very scaring for the child. The narcissistic loss here concerns not only the love of the mother, but also that of signification.

On Transience / Sigmund Freud

This essay was written in 1915 and shows Freud's feelings about the war. This essay, with an excellent literary power, includes a statement of the theory of mourning that is studied in Mourning and Melancholia.

Aspects of Deformation by Transference / Laurence Kahn

Is the first topography of the psychic apparatus unable to account for the functioning of borderline clinical data? Or, on the contrary, is the notion of the unconscious the indispensable practical tool in order to follow the transferential modalities of repetition and the hallucinatory fulfillment of desire? Is the paradigmatic model of dreams, with its *latent-manifest* opposition, not pivotal when it is a matter of "deepening" the listening process beyond the immediately apprehensible surface of affects, so as to spot the snares of the transference? It is around the notion of "distortion transference" and through a clinical case that the author tackles the issue of seizing, counter-transferentially, the masochistic handling of excitation in the treatment of a borderline patient: the active pursuit of distress, passivity, the distortion of the transferential modality, the distortion of the address.

ISBN 978-605-5809-82-9
9 786055 809829

ISBN 975-6947-36-5 [TK. No.]
ISBN 978-605-5809-82-9 [27. Cilt]